

dr. Janez Bogataj
dr. Vito Hazler
mag. Meta Budnar
Drago Ivanšek
Marjeta Zabukovec

z v DRUŽBO B U Z B 4

**Priročnik za učitelje za spoznavanje
družbe za 4. razred osnovne šole**

dr. Janez Bogataj
dr. Vito Hazler
mag. Meta Budnar
Drago Ivanšek
Marjeta Zabukovec

Z družbo v družbo 4

Priročnik za učitelje za spoznavanje družbe za 4. razred osnovne šole

Oblikovanje in prelom: Klemen Kunaver / Studio Rokus
Oblikovalska zasnova: Miljenko Licul / Studio Zodiak
Uredila: Katarina Grzinčič
Lektoriranje: Nada Colnar

Za založbo: © Založba Rokus, d.o.o., 2001. Vse pravice pridržane.
Rok Kvaternik

Založba Rokus Klett, d.o.o.
STEGNE 9B
1000 Ljubljana
Telefon: (01) 513 46 00
Telefaks: (01) 513 46 99
Brezplačni telefon: 080 1990
E-pošta: rokus@rokus-klett.si
www.rokus-klett.si
www.knjigarna.com

Kazalo

5	I. DELOVNI ZVEZEK IN PRIROČNIK V POVEZAVI Z UČNIM NAČRTOM
8	II. DIDAKTIČNI PRISTOPI
8	2.1. Projektno učno delo
11	2.2. Igra vlog in simulacija
12	2.3. Sodelovalno učenje – kooperativno učenje
15	2.4. Terensko delo
17	2.5. Problemski pouk
19	2.6. Pogovor
21	III. DEJAVNOSTI
22	IV. PREVERJANJE IN OCENJEVANJE
24	V. RAZPORED CILJEV IN TEMATSKIH SKLOPOV PO TRIMESTRIH
<hr/>	
33	PREDLOGI ZA OBRAVNAVO POSAMEZNIH TEMATSKIH SKLOPOV
34	TO SVA MIDVA, ROK IN KATARINA
35	1. NAJINE PRAVICE, DOLŽNOSTI IN ODGOVORNOSTI
36	1.1. Pravice in dolžnosti (<i>M. Budnar</i>)
37	1.2. Odgovornosti (<i>M. Budnar</i>)
39	2. NAJINI DRUŽINI MED DRUŽINAMI
40	2.1. Midva tako, drugi tudi drugače (<i>M. Budnar</i>)
42	2.2. Spremembe v najinih in drugih družinah (<i>M. Budnar</i>)
42	a. Sodelovanje v družini
44	3. NAJINA ŠOLA
45	3.1. Midva in najina samopodoba (<i>M. Zabukovec</i>)
46	3.2. Odgovornost imava do sebe in do drugih (<i>M. Zabukovec</i>)
48	a. Varna pot v šolo (<i>D. Ivanšek</i>)
49	3.3. Sodelujeva in si med seboj pomagava (<i>M. Zabukovec</i>)
51	3.4. Nasilje (<i>M. Zabukovec</i>)
54	3.5. Odvisnost (<i>M. Zabukovec</i>)

57 4. NAJINI IN NAŠI NAČINI ŽIVLJENJA

- 58 4.1. Živiva, torej stanujeva! (*V. Hazler*)
58 a. Razporeditev stanovanjskih prostorov in notranja oprema
59 4.2. Vsakdanjiki in prazniki (*J. Bogataj*)
61 a. Šege in navade ob življenjskih mejnikih, družinskih praznikih
62 b. Koledarske šege in navade
62 c. Šege in navade ob delu
63 4.3. Človek je, kar jé! (*J. Bogataj*)
63 a. Prehranjevanje pokaže družbene razlike
64 b. Odnos do hrane, bonton in omika

65 5. KJE SVA, KAM NAJ GREVA?

- 66 5.1. Kako se znajdeva v pokrajini (*D. Ivanšek*)
66 a. V pokrajini se najlaže orientiramo s kompasom
67 b. Drugi načini orientacije v pokrajini
67 5.2. Tloris (*D. Ivanšek*)
68 5.3. Načrti in njihova uporabnost (*D. Ivanšek*)
68 a. Načrt šole
69 b. Urejenost šole in njene okolice
69 c. Načrt kraja
70 5.4. Zemljevid (*D. Ivanšek*)
71 5.5. Mreža (*D. Ivanšek*)

72 6. NAJINA DOMOVINA, DOM IN SOSESKA

- 73 6.1. Domovina (*V. Hazler*)
74 6.2. Dom in soseška (*V. Hazler*)
74 6.3. Domačija (*V. Hazler*)

76 7. TO JE NAJIN KRAJ

- 78 7.1. Razvoj domačega kraja (*J. Bogataj, V. Hazler*)
80 7.2. Vas in mesto v zgodovini (*V. Hazler*)
82 7.3. Kje živiva? (*D. Ivanšek*)
83 7.4. Kartiranje kraja (*D. Ivanšek*)
84 7.5. S čim se ukvarjajo prebivalci domačega kraja? (*D. Ivanšek*)
84 a. Kmetijstvo
85 b. Industrija
86 c. Storitve, obrt in trgovina
86 7.6. Urejenost kraja (*D. Ivanšek*)

88 8. MIDVA BIVAVA TU, DRUGI PA DRUGJE

- 89 8.1. Načini bivanja v našem kraju (*V. Hazler*)
90 8.2. Načini bivanja v svetu (*V. Hazler*)
91 8.3. Domovi v času in povezanost z okoljem (*V. Hazler*)
91 8.4. Stavbna in naselbinska dediščina (*V. Hazler*)
-

Delovni zvezek in priročnik v povezavi z učnim načrtom

Učni načrt za predmet družba v devetletni osnovni šoli je oblikovan zelo kompleksno. Z učbenikom in delovnim zvezkom želimo prispevati k spoznavanju razmerij med posameznikom, družbo in okoljem. Želimo, da bi učenci procesno doživljali in vrednotili svoje okolje (fizično, socialno, emocionalno, kulturno, zgodovinsko in naravno) v vseh njegovih sestavinah, medsebojnih interakcijah in soodvisnostih.

Naš delovni komplet je pripravljen tako, da je z njim mogoče dosežati cilje s področja geografije, sociologije, zgodovine, etnologije, psihologije, ekonomije, politike, etike in estetike.

Gradivo smo pripravili tako, da bi vi, učitelji, lahko z njim ustvarjali možnosti za doseganje splošnih ciljev pri predmetu, kot so:

- pridobivanje **znanja** o kulturnem, družbenem in naravnem okolju v času in prostoru,
- doživljanje in pridobivanje **spretnosti in sposobnosti** doživljanja, spoznavanja in vrednotenja razmerij med posameznikom, družbo in kulturnim ter naravnim okoljem,
- oblikovanje **stališč in vrednot** učenje učinkovitih strategij reševanja težav, kritičnega sprejemanja informacij in komunikacijskih zmožnosti,
- spodbujanje k **aktivnemu ravnanju** raziskovanju in razlaganju pojavov, povezav in problemov v družbenem, kulturnem in naravnem okolju,
- ozaveščanje o vzročni povezanosti pojavov in njihovi interakciji,
- razvijanje samostojnosti, odgovornosti in načrtnosti ter obvladovanja učinkovitih strategij sodelovanja in odpravljanja nasprotij.

Z delovnim gradivom, ki je namenjeno učencem in vam, želimo prispevati k obvladovanju različnih spretnosti:

- komunikacijske (branje, pisanje, izražanje mnenja, iskanje, pridobivanje, izbiranje, vrednotenje, interpretiranje informacij, primerjanje mnenj, poslušanje ...),
- raziskovalne (načrtovanje, opazovanje, razvrščanje, anketiranje, napovedovanje, urejanje, prirejanje, štetje, merjenje, izvajanje poskusov, uporaba pripomočkov, izdelava poročil ...),
- družbene (prevzemanje odgovornosti, skupinsko delo, razumevanje, sprejemanje in spoštovanje drugačnosti, spoštovanje kulturne in narodne dediščine, skrb za druge ljudi ...).

Želimo, da bi gradivo pripomoglo k ustvarjanju učnega okolja, v katerem bodo učenci pridobili taka znanja o okolju, razumevanje interakcij in soodvisnosti sestavin ter vrednote, spretnosti in stališča, ki jim bodo pomagali pri uporabi spoznanj in pri smotrnem odločanju in ravnanju v socialnem, naravnem in kulturnem okolju.

Želimo, da bi ob gradivu dosegali cilje predmeta na spoznavnem, socialnem, emocionalnem, estetskem in moralno-etičnem področju.

V učbenik in delovni zvezek za 4. razred smo vključili vsebine in predloge dejavnosti za vsa tri področja, ki jih navaja učni načrt.

1. Ljudje v prostoru – učenci:

- spoznavajo geografske teme z vidika vzajemnega vplivanja pokrajine na življenje ljudi in ljudi na spremembo pokrajine,
- širijo prostorsko orientacijo od domačega kraja, domače pokrajine na Slovenijo, Evropo, svet (informativno),
- se uvajajo v različne načine spoznavanja in raziskovanja geografskih pojavov in procesov ter v rabo zemljevida.

2. Ljudje v času (zgodovinski vidik) – učenci:

- spoznavajo življenje ljudi v preteklosti (zlasti v domači pokrajini) in ga primerjajo z današnjim življenjem,
- spoznavajo podobe (primere) iz slovenske kulturne tradicije in si oblikujejo zavest o slovenski državni pripadnosti,
- znajo se orientirati v času s časovnim trakom,
- razvijajo aktivne oblike dela in raziskujejo preteklost ob pomoči informacijskih virov, dela na terenu in spoznavanja različnih virov (muzejskih predmetov, starih slik, knjižničnega gradiva ...);

(etnološki vidik) – učenci:

- spoznavajo oblike kulture in vsakdanjega načina življenja,
- primerjajo dediščino in sodobnost,
- ugotavljajo razmerja med posameznikom, družino, skupino, družbo ter njihovim naravnim in kulturnim okoljem, gledano skozi dediščino in sodobnost,
- razumejo svoje neposredno kulturno okolje in ga primerjajo s slovenskim svetom,
- upoštevajo različnost (kulturnega, gmotnega, družbenega in duhovnega) slovenskega etničnega prostora.

3. Ljudje v družbi – učenci:

- razvijajo ustvarjalne sposobnosti uporabe svojih lastnih virov (razumskih, čutnih, čustvenih, komunikacijskih) v raziskovanju neposrednega družbenega okolja,
- ugotavljajo in izbirajo dejavnike, ki omogočajo samorazumevanje, prepoznajo oblike, pomene in povezanost življenja v družinah, šolah, lokalnih skupnostih in globalni družbi,
- spoznajo in razumejo pomen temeljnih človekovih in otrokovih pravic in odgovornosti; razumejo pomen sodelovanja med ljudmi; spoznajo načine in oblike sodelovanja, tekmovanja, nasprotovanja, nesoglasij in reševanja sporov,
- spoznajo družbene razlike med ljudmi; razumejo in tehtajo okoliščine, ki vplivajo na družbeno vključenost in izključenost posameznih skupin prebivalstva,
- razumejo in tehtajo (pozitivne in negativne) vplive sodobnega tehničnega in gospodarskega razvoja na kakovost življenja in okolja,
- predstavijo poklic, ki jih veseli,
- se zavedo pomena načrtovanja razvoja; seznanijo se (na primeru) s pojmom sonaravnega oziroma trajnostnega razvoja.

Kako je oblikovan učbenik za učence in kako ga uporabljamo

Učbenik je razdeljen na osem poglavij, ki predstavljajo večje tematske sklope. Vsako poglavje je razdeljeno na podpoglavja. Na začetku sta predstavljena Rok in Katarina, ki učence vodita skozi ves učbenik, jih nagovarjata in spodbujata k razmišljanju. Ob koncu je pojmovni slovarček z najpomembnejšimi pojmi, ki se pojavljajo v učbeniku. Priložen je še seznam literature za učence in učitelje. V učbeniku je veliko slik, fotografij in risb, ki nadomeščajo besedilo. Predlogi za uporabo učbenika so navedeni v posameznih poglavjih priložnika.

Kako je oblikovan delovni zvezek in kako ga uporabljamo

Delovni zvezek je vsebinsko usklajen z učbenikom, prav tako je razdeljen na osem večjih tematskih sklopov. Pri vsakem sklopu je več različnih nalog, ki spodbujajo učence k miselnim in praktičnim dejavnostim. Naloge so različno zahtevne, od takih, pri katerih je potrebno le naštevanje, do nalog analiziranja, sintetiziranja in vrednotenja. Učenci svoje razmišljanje in ugotovitve vpisujejo v za to namenjene prostore.

Predlogi za uporabo delovnega zvezka so navedeni v posameznih poglavjih priročnika.

Kako je oblikovan priročnik za učitelje in kaj ponuja

Namen priročnika je pomoč učiteljem pri izvajanju predmeta družba. V njem vas želimo opozoriti na temeljne cilje predmeta, ponujamo različne didaktične poti za doseganje ciljev in predloge za uporabo učbenika in delovnega zvezka. V priročniku predstavljamo nekatere didaktične modele, predlog razporeditve učnega načrta po trimestrih (to vam je lahko v pomoč pri oblikovanju letne priprave), in nekaj izhodišč za preverjanje in ocenjevanje. Posamezni tematski sklopi so predstavljeni podrobneje, s cilji, ključnimi besedami, z načini izvedb, s predlogi za uporabo učbenika in delovnega zvezka ter seznamom literature.

Pri vsaki tematiki, ki jo gradivo obravnava, priporočamo, da izhajate iz učenčevega predhodnega znanja, sposobnosti in interesov. Predlagamo, da v pouk vključujete učenčeva osebna doživljanja, njegove izkušnje in interese, da probleme obravnavate celostno, interdisciplinarno v vsej njihovi interaktivnosti, da učence spodbujate in usmerjate k prepoznavanju povezav in odnosov, k načrtovanju akcij v neposrednem okolju in spodbujate analiziranje načrtovanja in izvedbe. Delovno gradivo je namenjeno tudi za primerjanje različnih stališč, analiziranje dilem in oblikovanje vrednot, vrednostnega sistema in za pridobivanje različnih spretnosti učenja.

Zaradi vsega naštetega vam s priročnikom želimo predstaviti načine izvedbe posameznih sklopov, da bi bili uspešni pri doseganju ciljev. Zajeli smo različne učne oblike od individualnega dela, dela v parih, skupinah ter metode dela, ki učence spodbujajo k dejavnemu sodelovanju v procesu pouka in k delu doma. Nekaj takih metod in didaktičnih pristopov je:

- 1. projektno učno delo,**
- 2. igre vlog in simulacije,**
- 3. sodelovalno učenje,**
- 4. terensko delo,**
- 5. problemski pouk in**
- 6. pogovor.**

V želji, da bi lažje sledili našim predlogom izvedb posameznih tematskih sklopov, vam nekatere didaktične pristope predstavljamo nekoliko podrobneje.

2.1. PROJEKTNO UČNO DELO

Projektno učno delo združuje prvine direktivnega vodenja učnega procesa in učiteljevega vodenja ter vključuje samostojno delo učencev. Zastopani sta obe smeri, »učijo me«, ko učitelj postopno vodi učence skozi učni proces, med potekom projekta pa usmerja in pomaga pri izvajanju, in »učim se«, ko učenci prihajajo prek raziskovanja, reševanja problemov, prek svoje dejavnosti do spoznanj in znanj. Učitelj je v vlogi pobudnika, spremljevalca, pomočnika in usmerja dejavnost učencev, učenci pa so akterji in prevzemajo odgovornost za svoje delo.

Projektno učno delo temelji na spoznanju, da je pomemben proces učenja in ne le njegovi učinki, kajti od procesa, načina učenja sta odvisni tudi kakovost znanja in usposobljenost za samostojno učenje. Pri projektнем učnem delu gre za povezovanje pri pouku pridobljenih znanj, sposobnosti in spretnosti z znanji, ki jih učenci pridobe na podlagi izkušenj.

Novakova¹ pravi, da je pri izvajanju projekta bistven način doseganja zastavljenih ciljev. Pri tem pa je treba upoštevati:

1. v vseh tipih projektov in na vseh stopnjah projekta je glavni nosilec in izvajalec aktivnosti učenec, učitelj sodeluje kot pobudnik in svetovalec;
2. pri poteku, vsebini dejavnosti se upošteva načrt, ki so ga s skupnim načrtovanjem pripravili učitelj in učenci.

Različni avtorji naštevajo različne bistvene značilnosti projektne učnega dela, zaradi katerih se tovrstno učenje kvalitativno razlikuje od tradicionalnega pouka in spreminja odnose med udeleženci učnega procesa.

Značilnosti bi lahko strnili takole:

- konkretne, življenjskosituacijske naloge,
- aktivna udeležba učencev na vseh stopnjah procesa,
- izhajanje iz potreb, interesov in sposobnosti učencev,
- sodelovalen odnos,
- učenje iz izkušenj,
- uporaba spoznanj z različnih strokovnih področij,
- poudarek na procesu učenja.

Učenci se lotevajo reševanja konkretnih problemov v življenjskih situacijah in si zastavijo cilje, ti pa so tudi skupni cilji vseh udeležencev v projektu. Za to je potrebno načrtovanje ciljev, poteka, časa, kraja ... Zelo pomembno je sodelovanje učencev pri izbiri tematike, ker lahko izrazijo svoje zanimanje, izkušnje in si izberejo dejavnosti, obveznosti glede na potrebe, želje in sposobnosti. Pri tem je pomembno varno in sproščeno ozračje, v katerem učenci lahko svobodno izrazijo svoje poglede, občutke, razpoloženje, sposobnosti, kritične poglede in upoštevanje sodelovanja drugih. V tovrstnih razmerah se razvijajo potreba po sodelovanju in demokratični odnosi. Za projektno učno delo je značilno, da poteka proces učenja celostno, z vključitvijo čim več čutil, da aktivira kognitivno, emocionalno, socialno in motorično področje. Učenje poteka izkušnjsko, prek izkušnje, razmišljujočega opazovanja, abstraktne konceptualizacije in aktivnega eksperimentiranja, po Kolbovem cikličnem procesu učenja, ko te štiri dejavnosti lahko potekajo v različnih zaporedjih.

Učiteljeva vloga, njegova priprava na projektno delo z učenci, je zelo pomembna.

2.1.1. Stopnje projektne učnega dela

Potek učnega procesa pri projektne učnem delu se zelo razlikuje od tradicionalnega poteka, za katerega so značilne te stopnje: priprava, motiviranje učencev, obravnava nove učne snovi, vadenje, utrjevanje, ponavljanje in preverjanje ter ocenjevanje znanja.

Učni proces pri projektne učnem delu pa poteka po tehle stopnjah (po Freyu)²:

1. pobuda,
2. izdelava osnutka, skiciranje,
3. načrtovanje, izvedba,
4. sklepna izvedba.

¹ Novak, Helena, Projektne učno delo, DZS, Ljubljana 1990.

² Novak, Helena, Projektne učno delo, DZS, Ljubljana 1990, str. 66.

1. stopnja – pobuda

Na tej začetni stopnji je zelo pomembno ozračje, v katerem učenci dajejo pobude za nadaljnje delo, za izbiro tematike, za način dela. Pomembno je, da vsi učenci skupaj z učiteljem poslušajo vse pobude, jih ne vrednotijo, ne ocenjujejo. Vsak naj ima možnost, da pobude utemelji in predstavi drugim v razredu. Kadar učitelj opazi, da so učenci v zadregi pri predlaganju pobud za delo, jim lahko pomaga s spodbujanjem iskanja širših tematskih sklopov, postavljanjem dodatnih vprašanj, z različnimi organizacijskimi oblikami – razmišljanjem v parih, skupinah, z metodo progresivnega podvajanja (metodo sneženih kep), s previharjenjem možganov in podobno. Navedene metode naj bi pripomogle k ustvarjalnejšemu iskanju pobud. Po tem razmišljanju, iskanju se skupina odloči, izbere enega od predlogov, lahko se odloči tudi za več predlogov, to pomeni, da bo izpeljala več različnih projektov ali projekt, ki bo imel več podprojektov.

2. stopnja – izdelava osnutka, skiciranje

Ta del procesa je zelo pomemben in treba je pridobiti soglasje vseh udeležениh z osnutkom. Na tej stopnji se oblikujejo pravila, po katerih bodo delovali med izvedbo projekta. Učitelj mora spodbujati vse in vsakega, da se izrečejo glede pravil, dogovarjanje naj poteka v obliki razprave in omogoča učenje in vadenje spretnosti sporazumevanja, dejavnega poslušanja in sodelovanja.

3. stopnja – načrtovanje

Učenci skupaj z učiteljem oblikujejo načrt izvedbe. Dogovorijo se, kaj bo kdo delal, katera opravila predlaga, si jih izbere, dogovorijo se za časovno shemo poteka in kdaj bo kako delo opravljeno. Tudi na tej stopnji je pomembno razpoloženje v razredu; to naj dovoljuje posameznikom, da izrazijo, kaj želijo delati, kaj znajo narediti, in jih spodbuja k temu. Spodbujati je treba sodelovanje, svobodno izražanje misli in čustev, dejavno poslušanje in s tem pripomoči k ustrežnejšim medosebnim odnosom.

4. stopnja – izvajanje

To je stopnja, na kateri skupine ali posamezniki izvajajo načrtovano delo. Dejavnosti, ki jih opravljajo, so lahko zelo različne, eksperimentiranje, merjenje, primerjanje, opazovanje, opisovanje, intervjuvanje in zapisovanje, dejavnosti zajemajo kognitivno, afektivno in psihomotorično področje, gre torej za umske, socialne, čustvene in telesne aktivnosti.

5. stopnja – sklepní del

V sklepnem delu se projekt navadno konča z izdelkom. V tem delu opravijo še analizo poteka dela, ugotovijo, ali so dosegli zastavljeni cilj, ali je delo potekalo po načrtu, ali so bile kake ovire, katere in zakaj. Tudi v tem delu je potrebno ustrezno ozračje, da bi bili analiza in sinteza projekta ustrezno izpeljani. Sklepni del je lahko izziv ali uvod v pripravo naslednjega projekta, lahko je povod za pripravo predstavitve projekta drugim učencem šole, krajanom v okolici šole, javnim ustanovam itd., odvisno pač od ciljev in vsebine projekta.

Analiziranje mora potekati že na posameznih stopnjah projekta in ne le na koncu. Sproti je treba ugotavljati, ali delo poteka v skladu z dogovori, nujno je seznanjanje vseh s tem, kaj kdo dela. Tako sprotno dogovarjanje je lahko predvideno že v načrtu dela. Med samim delom je treba sproti reševati nesoglasja, včasih je treba posredovati in takrat je izjemno pomembna učiteljeva usklajevalna vloga.

Literatura

- Novak, Helena, Projektno učno delo, DZS, Ljubljana 1990.

2.2 IGRA VLOG IN SIMULACIJA

Sodoben način poučevanja in učenja izhaja iz učenčevih izkušenj in predhodnega znanja, samo učenje pa poteka z dejavnim vključevanjem posameznikov v proces mišljenja, doživljanja, delovanja in vrednotenja. Ena od metod, ki zajemajo navedene sestavine sodobnega pouka, je »igra vlog in simulacija«.

2.2.1. Kaj je »igra vlog in simulacija«?

To je ena od metod izkustvenega učenja; pri njej gre za več dejavnosti pri pouku, v katerih učenci igrajo bolj ali manj strukturirane situacije in vloge, da bi raziskovali in razvijali svoje razumske, emocionalne, socialne in psihomotorične sposobnosti.

Učenci prek te metode dejavno rešujejo konkretne probleme v različnih »namišljenih« življenjskih položajih. Učijo se ravnati v nepredvidljivih realnih situacijah, ko je teoretično znanje treba uporabiti v praksi. Ta metoda omogoča trening raznovrstnih spretnosti in sposobnosti.

Učenci v igri vlog raziskujejo, odkrivajo in vadijo nove oblike odzivanja in vedenja v najrazličnejših položajih, rešujejo različne problemske situacije v psihološko varnem okolju. Ta metoda omogoča učencem dejavno reševanje konkretnih problemov v različnih življenjskih položajih in sprejemanje odločitev.

Igra vlog

Učenec začasno prevzame vlogo (razmišljanje, čustvovanje, vedenje ...) koga drugega in jo igra.

Simulacija

Učenec igra sebe v namišljeni situaciji, kot da bi bila ta resnična.

Nekateri cilji, ki jih s to metodo lahko dosežemo:

- aktivnost učencev,
- usposabljanje za skupinsko delo,
- praktično urjenje naučene snovi,
- spodbujanje in vzdrževanje motivacije,
- razvijanje vpogleda v problematiko medsebojnih odnosov,
- izražanje čustev,
- razvijanje kritičnosti,
- razvijanje zavedanja svojega čustvovanja in čustvovanja drugih,
- reševanje problemov na različne načine,
- usposabljanje za samorefleksijo,
- raziskovanje, odkrivanje in urjenje novih načinov odzivanja in vedenja.

Pomembno je, da učitelj:

- ustvari ozračje, v katerem se bodo učenci počutili varne in svobodne pri igri vlog (igre za prebijanje ledu, svobodna izbira vloge, skupine ...),
- jasno opredeli cilje, razloži način dela, postavi časovne omejitve,
- zagotovi predstavitev,
- omogoči učencem samorefleksijo in refleksijo dogajanja,
- sodeluje pri razpravi, refleksiji dogajanja.

Načini izvedbe:

- frontalna (večje osebno tveganje za izvajalca, boljši nadzor za opazovalce, lažje interpretiranje dogajanja),
- manjše skupine (varnejše okolje, dobro je vključiti opazovalce za posamezne skupine),
- strukturirane, vnaprej določene skupine,
- svobodna, odprta igra (večja improvizacija).

2.2.2. Vrste iger vlog in simulacij:

- igrana ali domišljajska,
- vnaprej programirana ali improvizirana,
- vključuje posameznika ali več »igralcev«,
- posameznik igra sebe ali koga drugega,
- posameznik igra sebe v znanih ali neznanih okoliščinah,
- posameznik se lahko vnaprej pripravi na vlogo ali pa improvizira sproti,
- scenarij je vnaprej določen ali pa ne.

Igra vlog motivira učence in prek aplikacije naučenih teoretičnih načel osmišlja učenje in ga navazuje na realne življenjske položaje. Če je uporabljena namensko, z jasno opredeljenim ciljem, s katerim so seznanjeni tudi učenci, ki spremljajo svoj napredek in uspešnost pri doseganju zastavljenih ciljev, je metoda izjemno uspešna.

Literatura

- Marentič - Požarnik, Barica, Izkustveno učenje – modna muha, skupek tehnik ali alternativni model pomembnega učenja, Sodobna pedagogika, letnik 43, št. 1-2, 3-4, FF, Ljubljana 1992.
- Rupnik Vec, Tanja, Kako do znanja psihologije – didaktično-metodični priročnik za učitelje psihologije v srednjih šolah, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 1998.

2.3. SODELOVALNO UČENJE — KOOPERATIVNO UČENJE

»Sodelovalno učenje je učenje v majhnih skupinah, da bi dosegli skupen cilj. Učenje je strukturirano tako, da se mora vsak posameznik naučiti svoj material in se obenem prepričati, da so se ga naučili tudi vsi drugi v skupini. Pri sodelovalnem učenju nujno obstaja pozitivna soodvisnost med člani skupine (skupen cilj) in obenem tudi posameznikova odgovornost.«³

Sodelovalno učenje se bistveno razlikuje od individualnega učenja, ko učenec skuša doseči učni cilj sam in komuniciranje med učenci ni zaželeno. Posameznik dela sam in vsa njegova pozornost je usmerjena v cilj, učinek, in ne toliko v proces. Pri individualnem učenju je učitelj glavni vir pomoči, podpore in podkrepljevanja.

Prav tako se sodelovalno učenje razlikuje od skupinskega (tekmovalnega) učenja, ko učenci delajo v skupinah. Vsak med njimi si želi, da bi bila njihova skupina uspešnejša od drugih, zato v delo ne vključujejo manj sposobnih sošolcev ali pa se taki učenci kar sami umaknejo. Tudi pri tej obliki je

³ Peklaj, Cirila, Od individualnega k sodelovalnemu učenju – model šestih ogledal v razredu I. del, Educa št. 3, letnik IV, Nova Gorica 1994.

učitelj najpomembnejši vir pomoči, podpore in podkrepljevanja.

Pri sodelovalnem učenju je naloga učencev v sodelovalni učni situaciji dvojna: učenec se nauči predvideno snov in se hkrati prepriča, ali so se je naučili tudi drugi člani skupine. Cilj, ki ga doseže posamezen učenec, je pomemben za skupen cilj skupine. Vsak učenec pričakuje pozitivno povezanost z drugimi učenci. Drugi učenci so glavni vir pomoči, podpore in podkrepljevanja.

2.3.1. Značilnosti sodelovalnih učnih skupin:

- pozitivna soodvisnost,
- posameznikova odgovornost,
- heterogenost skupin,
- porazdelitev vodstvenih funkcij,
- odgovornost za drugega,
- poudarek na kognitivnih in socialnih ciljih,
- poučevanje socialnih spretnosti,
- učiteljevo opazovanje socialnih spretnosti in posredovanje,
- skupno analiziranje delovanja.

2.3.2. Posledice sodelovalnega učenja:

- povečajo in izboljšajo se šolski dosežki,
- vpliva na socialni in čustveni razvoj posameznika,
- (razvijajo se socialne spretnosti; znajo bolje reševati probleme, pri katerih je nujno sodelovanje; znajo prevzemati vloge drugih; bolj so pripravljene pomagati drugim),
- boljša je samopodoba,
- večja je notranja motivacija,
- izboljša se ozračje v razredu,
- manj je strahu.

1. Sestava skupine

Določi jo učitelj glede na namen in učinke, ki jih pričakuje.

- Skupine po učiteljevi izbiri: razvrščanje učencev glede na uspeh. Na primer: v skupino izbere enega uspešnega učenca, dva povprečna in enega manj uspešnega. Po enakem postopku sestavi še druge skupine.
- Vodja skupine izbere svojo skupino. Na primer: učitelj izbere vodje skupin, navadno najuspešnejše učence. Vodja izbere drugega člana med najmanj uspešnimi, oba skupaj izbereta tretjega člana, vsi trije pa še četrtega.
- Pari izbirajo med seboj. Na primer: učitelj razdeli učence v tri skupine glede na njihov uspeh; zelo uspešne, povprečne in manj uspešne. Zelo uspešni in manj uspešni se zberejo na eni strani učilnice, povprečni na drugi. Na vsaki strani učilnice sestavijo pare, vsak par na eni strani izbere par na drugi strani.

Merila za oblikovanje skupin so lahko tudi upoštevanje želja učencev, naključna izbira, socialne igre, izbira po interesih.

Skupina naj bo heterogena in naj se menja na pet do šest tednov. V njej naj bodo štirje člani.

2. Pozitivna soodvisnost in posameznikova odgovornost

Zelo pomembno je spoznanje, da je uspeh vsakega člana skupine odvisen od uspeha drugih. Za večjo povezanost v skupini je pomembno, da učenci drug drugemu omogočajo doživljanje pozitivnih izkušenj. Učiteljeva naloga je, da pripomore k ozaveščanju o pomembnosti vsakega posameznika. Vsak učenec pričakuje pozitivno povezanost z drugim učencem: delitev in izmenjava zamisli in gradiva, podpora pri prevzemanju tveganja, prispevanje k skupnemu naporu, delitev nalog med člani skupine. Učenci morajo biti seznanjeni s tem, da bodo po opravljenem delu preverjeni oziroma ocenjeni izdelki vsakega člana posebej.

3. Socialne spretnosti

Razvijanje socialnih spretnosti je zelo pomembno za nadaljnji razvoj posameznika, še vedno se prepogosto poudarja predvsem kognitivni razvoj, torej pridobivanje znanj. Pri delu v skupinah je vzrok za manjši uspeh pogosto prav pomanjkanje socialnih spretnosti in spretnosti za sodelovalno-timsko delo. Pri sodelovalnem učenju učenci pridobivajo sodelovalne spretnosti, ki vključujejo različno vedenje, komunikacijske spretnosti, sposobnosti interaktivnega sodelovanja ter organizacijske spretnosti.

Spretnosti socialnega vedenja, ki se razvijajo pri sodelovalnem učenju:

- dejavno poslušanje,
- jasno izražanje svojih zamisli, misli, občutkov,
- preverjanje razumevanja,
- sporazumevanje med vrstniki, poslušanje in upoštevanje mnenja drugih, pripravljenost sprejemanja težav drugih,
- iskanje povratnih informacij (sprašujejo, pomagajo, prosijo za pomoč, izražajo svoje želje, mnenja, občutke),
- samokorekcija, samokritika,
- sprejemanje in spoštovanje različnosti, strpnost do drugače mislečih, iskanje skupnih dogovorov,
- občutljivost za doživljanje drugih,
- zavzemanje za skupino,
- sprejemanje nalog,
- spoštovanje dogovorov in pravil.

4. Učiteljeva vloga

Učitelj na začetku predstavi cilje, da navodila za delo in razdeli naloge. Med potekom spremlja delo skupin, je organizator in svetovalac. Med delom lahko spodbuja pozitivne socialne odnose. Učitelj usmerja tudi sodelovanje med skupinami. Poleg ciljev, ki jih mora doseči posamezna skupina, mora v razredu obstajati tudi skupen cilj.

5. Strukturiranje in struktura

Posamezniku se predpiše natančno določena vloga, naloge se razdelijo na posamezne dele in se rešujejo zaporedno.

Literatura

- Peklaj, Cirila, Spodbujanje sodelovanja – različni pristopi k razvoju sodelovalnih veščin v razredu, SP št. 3, letnik 49, FF, Ljubljana 1998.
- Peklaj, Cirila, Od individualnega k sodelovalnemu učenju – model šestih ogledal v razredu, I. del, Educa št. 3, letnik IV, Nova Gorica 1994.
- Peklaj, Cirila, Od individualnega k sodelovalnemu učenju – model šestih ogledal v razredu, II. del, Educa št. 4, letnik IV, Nova Gorica 1994.

2.4. TERENSKO DELO

Pri doseganju ciljev družbe je terensko delo neizbežno. Delo na terenu je za učence zanimivo, aktivira njihove miselne procese, omogoča neposreden stik s problemi in pojavi, učenje poteka v resničnem življenjskem okolju in razmerah, omogoča interdisciplinarne pristope in spodbuja sodelovanje. Pri tovrstnem učenju je motivacija višja. Poleg navedenih prednosti pa ima tak način dela tudi slabosti, kot so: temeljita in vsestranska priprava, obremenjenost učitelja, varnost učencev, vremenske nevšečnosti, potrebnost dodatne opreme in pripomočkov, težave pri izbiri primerne lokacije, težave pri vrednotenju dela učencev.

2.4.1. Metode terenskega dela:

- neposredno opazovanje,
- risanje,
- merjenje,
- anketiranje,
- zbiranje podatkov,
- kartiranje,
- eksperimentiranje,
- primerjanje.

1. Neposredno opazovanje

Neposredno opazovanje na terenu lahko začnemo uvajati že zelo zgodaj. Učence peljemo v pokrajino in jih tam spodbujamo k opazovanju, pogovarjanju, risanju, štetju, zapisovanju in podobno. Vaje prilagodimo starosti in sposobnostim učencev. Opazovanje naj bo zanimivo, začnemo z izkušnjami učencev, zato je prav, da jim na začetku prisluhnemo. Upoštevajmo njihove zamisli. Pri družbi lahko opravimo res veliko vaj neposrednega opazovanja, tako spoznavajo različne elemente v pokrajini, njihovo medsebojno povezanost in učinke človeka v njej. To omogoča razumevanje odnosov med naravo in človekom ter videnje pokrajine kot posledice vzajemnega delovanja narave in človeka v preteklosti in sedanjosti. Naloge pri neposrednem terenskem delu naj bodo preproste, učencem naj dajo možnost, da se izkažejo, da pokažejo svoje rešitve, predlagajo, kaj in kako raziskovati. Učenci opazujejo predmete in pojave, to je izhodišče spoznavanja stvarnosti. Prek posameznosti in svoje miselne aktivnosti spoznavajo splošnost. Sposobnost opazovanja je treba načrtno razvijati, in sicer tako, da učence navajamo na dejavno in usmerjeno opazovanje, na analizo in posploševanje. Ob koncu strnemo ugotovitve, ki so plod neposrednega opazovanja in dela na terenu. Naloge naj bodo čim bolj raznovrstne, diferencirane, da zaposlijo vse učence in omogočijo, da vsak opravi tisto, za kar je sposoben.

Okolico naj učenci spoznavajo neposredno, pri tem lahko merijo, skicirajo, kartirajo, rišejo, intervjuvajo in anketirajo. Oprema in pripomočki morajo biti prilagojeni starosti otrok, ciljem in vsebinam. Na opazovanje se je treba temeljito pripraviti in ga organizirati. Izbrati moramo prostor, na katerem bodo učenci opazovali posamezen pojav ali objekt. Jasno morajo biti določeni cilji, ki jih želimo doseči, opredeliti je treba vsebino opazovanja, pripraviti opazovalne naloge za učence ter pripomočke, ki jih bomo pri delu potrebovali.

Učence moramo pred odhodom na teren seznaniti s cilji in z vsebino, s potekom, z načinom dela, razdelimo jih v skupine in jih seznanimo s programom dela posameznih skupin.

Delo na terenu začnemo, kljub pripravi v razredu, s kratko ponovitvijo ciljev, opredelitvijo opazovalnih mest in razlago opazovalnih nalog. Nato se v pokrajini orientiramo, šele potem se učenci lotijo nalog. Učitelj spremlja delo učencev, jim pomaga, jih usmerja in spodbuja. Po opazovanju

se učenci zberejo, da opravijo sintezo dela. Povedo, kaj in kako so delali, kaj so ugotovili, kako so sodelovali, kako so se počutili, kaj jim je bilo všeč, kaj bi spremenili ... Na koncu skupaj ugotavljamo, ali so bili cilji doseženi.

2. Metoda risanja

Terensko delo pogosto vključuje risanje geografskih pojavov in objektov v naravi. Na tovrstno risanje moramo učence sistematično pripraviti, znati morajo narisati skico, prvi pogoj za to pa je dobro opazovanje. Najprej naj razporedijo prostor, ki ga skušajo narisati, sledi označevanje osnovnih oblik površja ali pojava, ki ga rišejo, šele nato risbo dopolnijo z drugimi elementi. Skiciranje je vodoraven prikaz ozemlja, na katerem poskušamo prikazati čim več pokrajinskih prvin. Skica je dopolnilo karte. Za učence naše starostne stopnje bomo izbirali zelo enostavne cilje risanja.

3. Metoda merjenja

S to metodo učenci spoznavajo različne merske instrumente, uporabo teh instrumentov in rezultate merjenja. Možnosti za merjenje najdemo že v okolici šole. Učencem razložimo potek dela in jih spodbujamo, da meritve večkrat ponovijo. S tem jih vodimo do spoznanja, da so meritve odvisne od natančnosti opravljenega dela in je končni rezultat povpreček več merjenj.

4. Metoda intervjuja in anketiranja

Pred intervjuvanjem in anketiranjem se je treba dobro pripraviti. Skupaj z učenci določimo cilje in natančen potek dela. Vprašanja morajo biti pripravljena vnaprej, pomembna je tudi izbira oseb. Intervju je ustna oblika spraševanja, anketa pa pisna. Z intervjuvanjem in anketiranjem učenci spoznajo to metodo, pridobe spretnosti, opravijo priprave za izpeljavo ankete, uredijo anketo, napišejo poročilo o anketiranju, iščejo rešitve na primer za izboljšanje razmer v zvezi s problemom, o katerem so anketirali.

Pomembno je, da so vprašanja jasna in preprosta, da jih ni preveč in da učence pripravimo na to, kako naj se ob intervjujih in anketah vedejo. Opozorimo jih, naj se najprej predstavijo, razložijo namen in šele nato ljudi sprašujejo. Po opravljenem delu se učenci zberejo, napravijo preglednico odgovorov, napišejo skupno poročilo in možne predloge. Prav je, da se ob koncu tudi pomenimo, kako so se pri delu počutili, kaj so doživljali, kaj jim je bilo všeč, kaj ne in podobno.

5. Metoda zbiranja podatkov

Ta metoda je zelo uporabna za učence naše starostne stopnje. Lahko uporabimo štetje na primer prometa, ugotavljanje števila obiskovalcev ... Učencem seveda že v razredu razložimo potek in namen dela, določimo mesto štetja, datum, uro, čas štetja. Pripravimo tudi lističe, na katerih so že vpisane rubrike kot: kraj štetja, dan, ura, razpredelnica z različnimi prometnimi sredstvi. Na terenu se postavijo na določena mesta, najbolje v parih, in na lističe zapisujejo na primer število osebnih avtomobilov, tovornjakov, avtobusov ... Po štetju seštejejo število enot v posamezni kategoriji. Napišejo poročilo, iz katerega je razvidno, kdo in kje je štel promet, katera prometna sredstva prevladujejo ... Celotna skupina pa napravi skupno poročilo, na primer o gostoti prometa.

6. Metoda kartiranja

Primerne so preproste oblike kartiranja, na primer kartiranje starosti hiš, vrste lokalov in podobno. Najprej izberemo cilje, učitelj pripravi ustrezne karte, jih razmnoži in razdeli učencem. Pomembno je, da so navodila popolnoma jasna. Učenci na terenu opazujejo in z barvniki označujejo objekte glede na merila, za katera smo se dogovorili. Po opravljenem kartiranju napravijo sintezo in strnejo glavne ugotovitve. Tudi po kartiranju se pogovorimo o tem, kako je delo potekalo, kako so se učenci počutili in podobno.

Literatura

- Brinovec, Slavko, Godnov, Janez, Lovrenčak, Franc, Terensko delo, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 1997.
- Lipovšek, Igor, Pomen terenskega preučevanja in opazovalnic v pokrajini za pouk, Vsebinsko delo študijskih skupin, Delovno gradivo, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 1999.

2.5. PROBLEMSKI POUK

Problemsko orientiran pouk je oblika neposredno vodenega učenja, ki ga sestavljajo neposredne ali posredne problemske učne situacije⁴. Središče je učenec, do novih spoznanj pa prihaja z iskanjem, razmišljanjem, argumentiranjem, preverjanjem, apliciranjem, oblikovanjem mnenj ... Problemski pouk je najustvarjalnejši, kadar učenci sami iščejo rešitvene načine in postopke.

Pri problemsko orientiranem pouku ločimo tri temeljne didaktične namene:

1. praktično učno delovanje (učenci spoznajo kak predmet, pojav, proces ... prek praktičnih postopkov, kjer morajo rešiti veliko vprašanj, na katera naletijo);
2. oblikovanje operacij (faza refleksije, ko učenci razlagajo svoje reševalne predloge, zamisli in utemeljujejo namen posameznega dejanja – abstraktno dojetje delovanja).

Za večino problemskih učnih vsebin so značilne te operacije:

- odkrivanje lastnosti in odnosov, značilnih za problem,
 - iskanje operacij in njihova medsebojna povezava,
 - opazovanje učinkov izpeljane operacije;
3. oblikovanje pojmov (posploševanje bistvenih lastnosti in soodvisnosti), ki lahko poteka prek razlage ali z reševanjem problemov. Druga pot je uspešnejša, zgrajena pa je iz delnih korakov oziroma problemov, ki jih učenci samostojno rešujejo in povezujejo v globalnejše pojme.

Kako vsebino zasnovati problemsko? Učno snov preoblikujemo tako, da stopijo v ospredje dinamične, konfliktne, protislovne, hierarhične in problemske pojmovne sestavine.

Pojem problemski pouk ima vsebinske, metodične in organizacijske učne sestavine, lahko se nanaša na koncipiranje celotnega poučevalnega in učnega dela ali le na posamezne učne izseke. Zato zasledimo tudi različna imena: problemsko orientiran pouk, reševanje problemov, raziskovalno učenje, problemsko učenje, učenje z odkrivanjem ...

Problem je subjektivna kategorija. Reševalec ga vidi v sebi in se z njim poistoveti. Če učitelj sam določi problem, je za problemsko orientiran pouk bistveno, da je problem začutil tudi učenec. Ima racionalno in emocionalno plat. Racionalna plat se veže na učenčevo predhodno znanje, njegove sposobnosti za reševanje in izkušnje (problem ne sme biti niti prelahak niti prezahteven), pri emocionalni plati pa gre za notranje doživljanje problema. Zato ni že vsaka problemska situacija problem. Če učenca problemska situacija vznemirja, se poraja želja po rešitvi – emocionalna pogojenost. Pri problemskem pouku se razvije posebna kakovost mišljenja, ustvarjalno ali kreativno mišljenje, in lahko bi rekli, da je problemski pouk didaktična rešitev za razvijanje ustvarjalnih sposobnosti učencev⁵.

⁴ Strmčnik, France, Problemski pouk v teoriji in praksi, Didakta, Ljubljana 1992, str. 20.

⁵ Poljak, Vladimir, Didaktika, Školska knjiga, Zagreb 1989, str. 153.

2.5.1. Moč problemskega pouka

Problemski pouk ima pomembno psihološko motivacijsko moč. Če učenec problemske situacije ne dojame le racionalno, ampak jo doživi, se sprožita mišljenje in ravnanje ne le kot prisilna navada, ampak kot prostovoljna in svobodna potreba. Če učenca kako vprašanje vznemirja, želi nanj odgovor. Da pa bi bilo to poistovetenje mogoče, morajo biti izpolnjeni trije pogoji:

- situacija mora biti za učence problemska,
- težavnostna stopnja mora biti prilagojena posameznemu učencu,
- problem mora biti povezan z učenčevo potrebo.

Če so prisotne vse te prvine, dosežemo v človeku notranjo napetost med občutenjem neznanega, problemskega in težnjo po iskanju odgovorov ter rešitev, med porušenim spoznavnim ravnovesjem in ponovnim vzpostavljanjem tega ravnovesja. S problemskim poukom ne naredimo učencem učnega gradiva samo zanimivejšega, ampak ima tak pouk tudi spoznavno vrednost.

Učna metoda pri problemsko orientiranem pouku

Problemska razlaga

Pogosto je razlaga usmerjena samo na faktografsko ponazarjanje, zapomnjevanje. Najboljše pa je razlaganje tedaj, ko učitelj vsebino dokazovanja problemsko razgradi. Pri tem je učenčeva aktivnost sicer skromna, vendar so učenci priča učiteljevemu miselnemu modelu in ga tako tudi sami postopno razvijajo. Bistveno je, da učitelj čim prej predstavi vodilni problem učne vsebine, učenci pa naj bi ga zavestno zaznali.

Problemski dialog

Pri tej metodi so učenci samostojneje ustvarjalno aktivni kot pri problemski razlagi. Učitelj postavlja problemska vprašanja, ta so glavna sestavina problemskega pogovora. Lahko so enostavna (nanašajo se na lahko zaznavno in hitro rešljivo nasprotje oziroma odnos) ali zahtevnejša (vsebujejo več vzročno-posledičnih, namenskih, načinovnih ... odnosov). Namen problemskih vprašanj je prikaz konfliktnosti problemov.

Reševanje problemov

Pri reševanju problemov kot učni metodi so prisotni velika »samostojnost in ustvarjalna aktivnost učencev ter zahtevnejši problemskoreševalni procesi«⁷.

Metoda združuje vse tri didaktične namene oziroma stopnje učenja:

- načrtovanje in izvajanje učne dejavnosti,
- razvijanje miselnih operacij,
- oblikovanje novih pojmov.

Metoda reševanja problemov je v bistvu sredstvo za spreminjanje problemskega v neproblemsko.

Mikroartikulacija problemskega pouka

V didaktični literaturi obstaja več različnih modelov, ki nakazujejo zaporedje postopkov in dejavnosti reševanja problemov. Pravzaprav nobenega artikulacijskega modela ni mogoče upoštevati v celoti,

⁷ Strmčnik, France, Problemski pouk v teoriji in praksi, Didakta, Ljubljana 1992, str. 30.

ker so vsi odvisni od številnih okoliščin, predvsem od težišča reševalnega položaja (rešitev je že v »učencih«, reševanje delnih problemskih situacij, reševanje, povezano z zbiranjem novih informacij v problemsko situacijo).

Strmčnik⁷ predlaga reševalne stopnje, ki so primerne za frontalno, skupinsko in individualno reševanje problemov. Po njegovem je za začetek primernejše skupno načrtovanje reševalnih postopkov, vendar tudi za kasneje predlaga, da se problemi, čeprav jih učenci rešujejo sami, najprej obravnavajo skupno.

Predlaga tele stopnje:

- evidentiranje problemske faze,
- opredelitev in formuliranje problema,
- načrtovanje reševanja problemov,
- uresničevanje in preverjanje problemskega načrta,
- formulacija in posplošitev rezultatov rešitve problema.

Brez stvarnega ali umišljenega problemskega položaja ne more biti problemsko usmerjenega pouka in metode reševanja problemov. Učenci praviloma niso problemsko ozaveščeni, zato je pomembno, da učitelj to zavest prebuja ne le tako, da jim išče probleme, ampak da probleme začnejo iskati in reševati tudi učenci sami. Učencem so blizu predvsem problemi, ki jih opazijo v neposrednem življenjskem okolju. Za samostojno iskanje in reševanje problemov pa je treba učence najprej navdušiti in usposobiti za reševanje, šele nato je mogoča druga stopnja.

Na drugi stopnji se problemski položaji preoblikujejo v problem za učence. Na tej stopnji se v problem poglabimo, učenci naj bi ga čutili kot notranjo napetost, ki teži k izživetju. Problem mora biti čim bolj nedvoumno in jedrnato formuliran, struktura problema pa bo dala metode in postopke reševanja. Problemskost lahko razkrije in identificira učitelj, lahko je razkrit le del problemskosti, lahko pa učenci sami ubesedijo problem. Na tej stopnji je sodelovanje učencev nujno.

Pri načrtovanju reševanja problema je treba problem didaktično opremiti in izdelati program reševanja. Najzahtevnejša sestavina te stopnje so gotovo odločitve. Učenec se mora osredotočiti na reševalne hipoteze (strategije reševanja), pravila in metodične postopke.

Stopnja uresničevanja in preverjanja problemskega načrta kljub še tako natančnemu načrtu navadno nikoli ne poteka samodejno, ampak je najverjetneje med izvajanjem treba še kaj popraviti in dopolniti. Reševanje naj bi ves čas spremljal konstruktiven dvom vse do zanesljive potrjenosti. Svojo pot moramo tudi ves čas preverjati (»povratna metoda«) in ugotavljati, ali se vzvratne poti ujemajo z dobljenimi delnimi rezultati in s končno rešitvijo.

Na zadnji stopnji ima najpogosteje vodilno vlogo učitelj. Rezultate je treba ubesediti in jim zagotoviti splošen pomen.

Literatura

- Marentič - Požarnik, Barica, Prispevek k visokošolski didaktiki, DZS, Ljubljana 1978.
- Poljak, Vladimir, Didaktika, Školska knjiga, Zagreb 1989.
- Strmčnik, France, Problemski pouk v teoriji in praksi, Didakta, Ljubljana 1992.

2.6. POGOVOR

Pogovorna metoda lahko poteka med učiteljem in učenci ali med učenci samimi. Za uspešnost te metode so potrebni predhodno znanje in izkušnje učencev ter obvladovanje komunikacijskih spretnosti in pozitivno ozračje v razredu. Lahko ga uporabimo na vseh stopnjah učne ure – kot motivacijo, pridobivanje novega znanja, ponavljanje, preverjanje in ocenjevanje znanja ...

⁷ Strmčnik, France, Problemski pouk v teoriji in praksi, Didakta, Ljubljana 1992, str. 59–69.

V literaturi najdemo več vrst pogovorov:

- katehetični pogovor (kratko vprašanje in kratek odgovor, uporaben predvsem za reprodukcijo definicij, pravil ...),
- hevristični pogovor (na podlagi dejstev učitelj vodi učenca do razumevanja posplošitev),
- pogovor v krogu (učenci povedo svoje mnenje),
- diskusija, debatni pogovor (predstavitev različnih pogledov, pojasnjevanje, argumentiranje, izoblikovanje stališč ...),
- tehnika akvarija ali panelne diskusije (prva podskupina razpravlja o posameznem vprašanju, druga opazuje in tako spoznava vprašanja in odgovore),
- previharjenje možganov, progresivno podvajanje (iskanje novih zamisli, razvijanje ustvarjalnega mišljenja),
- prosta oblika pogovora (potek pogovora ni vnaprej določen).⁸

Literatura

- Marentič - Požarnik, Barica, Plut, Leopoldina, Kakršno vprašanje, takšen odgovor, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 1980.
- Tomić, Ana, Izbrana poglavja iz didaktike, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1999.

⁸ Tomić, Ana, Izbrana poglavja iz didaktike, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1999, str. 87–97.

Ob uporabi učbenika in delovnega zvezka bodo učenci vključeni v različne dejavnosti, pri katerih si bodo pridobivali spretnosti za doseganje ciljev družbe.

Učenci bodo vključeni v:

načrtovanje

- predlaganje in iskanje virov za pridobivanje podatkov (knjige, fotografije, ljudje ...);

zbiranje podatkov

- prepoznavanje glavnih značilnosti opazovanega predmeta ali pojava (ob vodenju),
- uporabljanje različnih kazal pri pisnih virih (tudi elektronskih, če so na voljo v šoli), se znajde v leksikonih, slovarjih, enciklopedijah, atlasih, zna poiskati v knjižnici ustrezno knjigo, zgoščenko ...,
- iskanje podatkov v krajših besedilih,
- uporabljanje preprostih raziskovalnih metod in pripomočkov za zbiranje podatkov (vprašalnik, delovni list, preglednica ...);

zapisovanje, urejanje in predstavitev podatkov

- urejanje zbranih podatkov na različne načine (miselni vzorec, plakat, diagram, grafični zapis ...),
- pisanje poročila o delu,
- predstavljanje svojega dela samostojno ali v skupini (ustno, pisno, slikovno, grafično ..., na primer s plakatom, z razstavo, dramatizacijo, igro vlog, predstavi situacijo, svoj pogled, stališče);

razlaganje in vrednotenje

- ugotavljanje podobnosti in razlik med svojimi izkušnjami in izkušnjami drugih ljudi v različnih prostorih in časih,
- priprava sklepov o podatkih in utemeljevanje svojih podatkov,
- razlikovanje med dejstvi, stališči in domišljijo;

razvijanje stališč

- predstavljanje in utemeljevanje svojih stališč.

Vseh navedenih dejavnosti pa ne bodo dosegli vsi učenci. Nekatere bodo sposobni izvajati le nekateri, prav zato je treba delo individualizirati in diferencirati.

Preverjanje navadno prepleta vse stopnje učnega procesa. Sprotno (formativno) preverjanje znanja je v vlogi učenja in daje povratno informacijo o uspešnosti poučevanja in učenja. Preverjanju najpogosteje sledi ocenjevanje (ugotavljanje rezultata – cilja, glede na merila).

Po kakšnem ključu naj učitelj izbira oblike in načine preverjanja (ocenjevanja) znanja? Preden izbere, si mora prav gotovo odgovoriti na nekaj vprašanj. Pri odločitvah mu lahko pomagajo tudi pedagoška in psihološka načela, ki naj bi se jih zavedal in jih upošteval, ko preverja in ocenjuje.

Razdevšek - Pučkova⁹ je zapisala deset najpomembnejših načel.

- »... znanje je subjektivna psihološka kategorija, ki je ni mogoče direktno (neposredno) ugotavljati, kaj šele meriti.« To je zagotovo dejstvo, ki se ga moramo v šoli zavedati, kajti učitelj usmerja učenčeve kognitivne procese in zelo pomembno je, kako to počne. Lahko postavlja preprosta vprašanja, ki temeljijo na spominu, ali vprašanja, kjer je potrebno razumevanje in sprožijo razmišljanje o problemu.
- Učitelj mora biti strpen, učencu naj zagotovi čas za premislek.
- Učitelj naj bo do učenca pozitivno naravnani, to pomeni, naj poišče njegove močne točke, njegovo znanje (to pa pomeni tudi prilagajanje in ...
- ... upoštevanje individualnih posebnosti). Pri tem gre za stopnjo intelektualne sposobnosti, za pisne in ustne spretnosti, razlike v kognitivnem slogu.
- Učitelj naj učencem javno razloži, kaj bo upošteval pri oblikovanju ocene in kako (tudi individualno prilagajanje). To pomeni, da učitelj ubesedi svoja merila in načela.
- Z ubeseditvijo meril in načel ter z doslednostjo izvajanja teh se učitelj lahko izogne subjektivnim napakam pri ocenjevanju.
- O znanju lahko govorimo šele, ko je to utrjeno, in če je utrjeno, ga je učenec sposoben tudi povezovati.
- Tako kot učitelj načrtuje celotno šolsko delo, načrtuje tudi preverjanje in ocenjevanje.
- Učitelj učenčevo delo spremlja sproti, to imenujemo kontinuirano spremljanje učenčevega dela in napredovanja. Po spremljanju dela naj učitelj uporablja tudi samopreverjanje.
- Proces, kot so poučevanje, učenje in preverjanje, so med seboj povezani.

Vsa ta načela lahko učitelju pomagajo, da dobro pripravi in izpelje preverjanje in ocenjevanje, z jasno izraženimi merili bo tudi pri učencih in pri starših manj vprašanj in slabe volje. Zelo pomembno je sprotno preverjanje (diagnostično preverjanje), saj da otroku smerokaz, kje je in kam mora priti.

Bloomova taksonomija

Z načrtnim vzgojno-izobraževalnim delom želimo negovati predvsem tri temeljna področja osebnosti, ki so tudi v pedagoški literaturi najbolj znana:

- kognitivno ali spoznavno,
- afektivno ali čustveno-motivacijsko,
- psihomotorično.

⁹ Razdevšek Pučko, Cveta, Pedagoška in psihološka načela, na katerih naj temelji izbira oblik in načinov preverjanja in ocenjevanja znanja v šoli, v: Preverjanje in ocenjevanje znanja, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 1992, str. 28–32.

Delitev človekove osebnosti na te tri dele ni nova, saj so jo poznali že v Grčiji in je uporabna še danes.

KOGNITIVNO (spoznavno)	KONATIVNO (čustveno)	PSIHOMOTORIČNO (motivacijsko)
K A T E G O R I J E		
znanje	sprejemanje	imitacija
razumevanje	odzivanje	manipulacija
uporaba	sprejemanje vrednot	precizacija
analiza	organizacija vrednot	koordinacija
sinteza	razvoj celostnega značaja	naturalizacija
vrednotenje		

Preglednica: Področja osebnosti (Bloomova psihomotorična taksonomija je povzeta po Maliču in Mužiču), povzeto po: Tomić, A.¹⁰

Pomembno je, da si odgovorimo na dve vprašanji; to nam bo povedalo, ali je ocenjevanje res del procesa.

1. Ali ocenjevanje meri to, kar želim meriti?
2. Ali se ocenjevanje ujema z načeli učenja?

In kakšne so možnosti ocenjevanja:

- standardizirani testi,
- testi, ki jih izdelava učitelj,
- vodniki po znanju,
- dnevniki,
- portfolio (mapa učenčevih izdelkov),
- intervju,
- konferenca,
- opazovanje,
- terensko delo,
- samoocenjevanje¹¹,
- medsebojno ocenjevanje,
- video,
- ocenjevanje predstav,
- projektno učno delo ...

¹⁰ Tomić, Ana, Načrtovanje učiteljevega dela – imperativ sodobne šole, v: Vzgoja in izobraževanje, številka 4, Ljubljana 1992, str. 15–25.

¹¹ Učence spodbujamo k refleksiji. Razmišljajo naj: Ali sem zadovoljen s svojim delom? Kje sem imel težave? Kaj mi je šlo dobro? Kje bi bil lahko še boljši?

Pomagajmo si lahko s tole literaturo: Davies, A., et al.: Together is Better. Colaborative Assessment, Evaluation & Reporting Peguis Publishers, Winnipeg, Canada 1992.

Razpored ciljev in tematskih sklopov po trimestrih

To poglavje predstavlja okvirno razporeditev ciljev in tematskih sklopov po trimestrih. V razdelku cilji iz učnega načrta so zapisani vsi cilji za posamezen tematski sklop. Cilji so razvrščeni po zahtevnosti (od manj zahtevnih do zahtevnejših). Pod naslovom tematski sklop so navedeni naslovi tem.

DRUŽBA – 4. razred (70 ur = 50 razporejenih + 20 nerazporejenih)

	Cilji Učenci:	Pojmi	stran v učbeniku in delovnem zv.	
	TO SVA MIDVA, ROK IN KATARINA	1 ura september		
	SPOZNAJMO UČBENIK	- se seznanijo z učnim gradivom (učbenik, delovni zvezek), - spoznajo oblike in načine dela pri predmetu družba, - razumejo uporabnost in namen delovnega zvezka;	učbenik, delovni zvezek, fotografija, risba, slika, skica	U 4
	1. NAJINE PRAVICE, DOLŽNOSTI IN ODGOVORNOSTI	3 ure september		
	PRAVICE IN DOLŽNOSTI	- spoznavajo temeljne otrokove in človekove pravice, - spoznavajo službe in ljudi, ki pomagajo uveljavljati otrokove in človekove pravice; - prepoznavajo različne potrebe (socialne, emocionalne, kulturne, religiozne ...), - vrednotijo različne (materialne in nematerialne) potrebe v družini, - primerjajo položaje otrok v različnih okoljih danes in v preteklosti,	človekove in otrokove pravice	U 6–10 DZ 4–6
	ODGOVORNOSTI	- razvijajo občutek odgovornosti do sebe in drugih, - razlikujejo med potrebami, pravicami in dolžnostmi;	odgovornosti, dolžnosti	U 11–12 DZ 7–10

	Cilji Učenci:	Pojmi	stran v učbeniku in delovnem zv.
2. NAJINI DRUŽINI MED DRUŽINAMI 3 ure september			
MIDVA TAKO, DRUGI TUDI DRUGAČE	- prepoznavajo vrste družin (enostarševske družine, sestavljene ali reorganizirane družine ...),	družina družinski člani: mama, oče, sin, hči, babica (stara mama, nona ...), dedek, (stari oče, nono ...), edinec, edinka, vnuk, vnukinja, brat, sestra, bratranec, sestrična	U 14–16 DZ 12
SPREMEMBE V NAJINIH IN DRUGIH DRUŽINAH Sodelovanje v družini	- prepoznavajo spremembe v družinskem življenju (razveza, smrt, novi člani ...), prepoznavajo pomen sodelovanja pri vsakdanjih opravilih med družinskimi in zunajdružinskimi ustanovami (šola, zdravstvenim domom, banko ...); - razumevajo smisel povezovanja v družine (ljubezen, varnost, pomoč ...), - razumevajo pomen sodelovanja;	poroka, smrt, razveza, rojstvo, sodelovanje	U 17–20 DZ 13–16
3. NAJINA ŠOLA 8 ur oktober, november			
MIDVA IN NAJINA SAMOPODOBA	- spoznavajo sebe in svoje sposobnosti (svoj napredek, svoje cilje, potrebe in želje), - razvijajo pozitivno samopodobo, - razumejo pojma želja in potreba, - se naučijo zbrane podatke razvrščati po navodilu,	posameznikove sposobnosti, samozaupanje, samopodoba, bahanje, potreba, želja, interes	U 22–23 DZ 18–25
ODGOVORNOST IMAVA DO SEBE IN DO DRUGIH Varna pot v šolo	- preizkušajo različne načine lotevanja učenja in pisanja domačih nalog, - spoznavajo razmerje med posameznikom in skupino, - razumejo pomen pojmov odgovornost, posameznik, - pridobivajo navade, ki nam pomagajo živeti v skupnosti, - imenujejo nevarna mesta na poti v šolo za pešce in kolesarje, - raziščejo varne in manj varne poti v šolo za pešce in kolesarje,	odgovornost, posameznik, zbranost, cestnoprometni predpisi, prometni znaki	U 24–28 DZ 26–31
SODELUJEVA IN SI MED SEBOJ POMAGAVA	- spoznavajo razmerje med posameznikom in skupino (skupnostjo),	spoštovanje, strpnost, interes, skupina, družba, veroizpoved, pravice, dolžnosti, pravila,	U 29–32 DZ 32–34

	Cilji Učenci:	Pojmi	stran v učbeniku in delovnem zv.
	<ul style="list-style-type: none"> - spoznavajo pomembnost razvijanja sodelovanja za življenje v skupnosti, spoznavajo razlike med sošolci (po starosti, spolu, religiozni, etnični pripadnosti, telesnih in umskih značilnostih ...), - sprejemajo in spoštujejo drugačnost in različnost ljudi, - spoznavajo, da imajo različne skupnosti različna pravila, - spoznajo šolska pravila ter svoje pravice in dolžnosti, 	organiziranost	
NASILJE	<ul style="list-style-type: none"> - spoznajo vrste nasilja med otroki in nad otroki, - spoznavajo, kako se lahko ubranijo nasilja (nenasilno reševanje sporov), 	spor (konflikt), telesno nasilje psihično nasilje, ustrahovanje	U 33–36 DZ 35–42
ODVISNOST	<ul style="list-style-type: none"> - spoznavajo odvisnost od različnih legalnih in nelegalnih drog, hrane, računalnika, televizije ... - spoznavajo načine preprečevanja vplivov škodljivih snovi na človekovo zdravje, - razvijajo odgovoren odnos do zdravega načina življenja in skrb zanj; 	odvisnost, droge, navade, razvade	U 37–40 DZ 43–45
4. NAJINI IN NAŠI NAČINI ŽIVLJENJA 7 ur november, december			
ŽIVIVA, TOREJ STANUJEVA	<ul style="list-style-type: none"> - seznanijo se z osnovnimi tehnikami dokumentiranja stanovanjskih enot in posameznih prostorov, - ugotavljajo različnost svojih bivalnih kultur, razlike v soseski in kraju, 	prisojna lega, osojna lega, večstanovanjske stavbe	U 42–46 DZ 48–50
VSAKDANJIKI IN PRAZNIKI Družinski prazniki ter šege in navade ob življenjskih mejnkih Koledarske šege	<ul style="list-style-type: none"> - spoznavajo različne praznike in njihov pomen, - ugotavljajo razmerja med delom, počitkom in prostim časom, - primerjajo vsakdanjik in praznik nekoč in danes, - spoznavajo pomen delitve 	praznik, šege, navade	U 47–60 DZ 51–65

	Cilji Učenci:	Pojmi	stran v učbeniku in delovnem zv.	
in navade Šege in navade ob delu	<ul style="list-style-type: none"> - dela nekoč in danes, - razlikujejo pojma navada in šega, - raziskujejo in opisujejo šege in navade ob življenjskih mejnikih in družinskih praznikih, koledarske šege in navade, ter šege in navade ob delu, 			
<p>ČLOVEK JE, KAR JÉ!</p> <p>Prehranjevanje pokaže družbene razlike</p> <p>Vsakdanjik in praznik</p> <p>Vplivi različnih obdobij in vplivi sodobnega časa</p> <p>Bogastvo kruhov in pogač</p> <p>Kaj vse znamo narediti iz prašiča?</p> <p>Odnos do hrane, bonton in omika</p>	<ul style="list-style-type: none"> - spoznavajo prehranjevanje nekoč in danes, - ugotavljajo razlike med vsakdanjim in prazničnim prehranjevanjem, - ugotavljajo različne vplive na prehranjevanje, - na zemljevidu znajo poiskati in opisati tipičen kruh ali pogačo značilno za domače okolje, - spoznavajo pomen različnosti kruhov in pogač, - spoznavajo sodobno pojmovanje kulture, - spoznavajo sestavine načina življenja, - razumejo pomen bontona, omike, gostoljubnosti, prostega časa, - vrednotijo načine preživljanja prostega časa; 	bonton, omika, gostoljubnost, prosti čas, vsakdanjik, praznik	U 61–68 DZ 66–85	1. trimester
5. KJE SVA, KAM NAJ GREVA? 9 ur + 2 (nerazporejeni) uri januar, februar				
<p>KAKO SE ZNAJDEVA V POKRAJINI</p> <p>V pokrajini se najlaže orientiramo s kompasom</p> <p>Drugi načini orientacije v pokrajini</p>	<ul style="list-style-type: none"> - spoznajo glavne načine orientacije v pokrajini, - v okolici šole s pomočjo kompasa, sonca in sence ter ure s kazalci poiščejo strani neba, 	pokrajina, orientacija, strani neba, kompas, magnetna igla	U 70–75 DZ 88–91	2. trimester
<p>TLORIS</p> <p>Pogled od zgoraj</p>	<ul style="list-style-type: none"> - opazujejo stvari in dogajanje pod sabo, - spoznajo značilnosti tlorisa, - s pomočjo letalske fotografije spoznavajo tlorisno podobo pokrajine, 	tloris, letalska fotografija	U 76–77 DZ 92	

	Cilji Učenci:	Pojmi	stran v učbeniku in delovnem zv.
NAČRTI IN NJIHOVA UPORABNOST Načrt šole Urejenost šole in njene okolice Načrt kraja	<ul style="list-style-type: none"> - na načrtu šole prepoznajo razporeditev šolskih prostorov, določijo njihovo lego in medsebojno povezanost, - vrednotijo urejenost šole in njene okolice, - ugotovijo, kakšna je njihova vloga pri skrbi za prostore in objekte, - spoznajo načrt kraja in njegov pomen za spoznavanje značilnosti kraja, 	načrt, legenda, dogovorjeni znaki, skica	U 78–81 DZ 93–99
ZEMLJEVID	<ul style="list-style-type: none"> - spoznajo značilnosti zemljevidov, - ugotovijo pomen dogovorjenih znakov in legend, 	zemljevid ali karta, dogovorjeni znaki, legenda	U 82–83 DZ 100–101
MREŽA	- s pomočjo mreže določajo lego krajev ...	mreža	U 84 DZ 102
6. NAJINA DOMOVINA, DOM IN SOSESKA 3 ure marec			
DOMOVINA	<ul style="list-style-type: none"> - spoznavajo svoje širše in ožje življenjsko okolje, - spoznajo in razumejo pojem domovina, 	domovina	U 86–87 DZ 104
DOM IN SOSESKA	<ul style="list-style-type: none"> - spoznajo načine opazovanja svojega načina življenja in opazovanja (tehnika opazovanja z udeležbo), - spoznajo in razumejo pojem dom, 	dom, kolonijske hiše	U 88–91
DOMAČIJA Podoba kmečkih domačij Lega kmečkih domačij	<ul style="list-style-type: none"> - spoznajo in razumejo pojem domačija, - ugotavljajo podobo kmečkih domačij, - spoznajo razporejenost kmečkih domačij v vaseh (gručasta vas, obcestna vas, samotna kmetija); 	domačija, kmečka domačija, gručasta vas, obcestna vas, samotna kmetija	U 92–98 DZ 108–110

	Cilji Učenci:	Pojmi	stran v učbeniku in delovnem zv.
7. TO JE NAJIN KRAJ 12 ur marec, april, maj			
RAZVOJ DOMAČEGA KRAJA Kaj je vplivalo na nastanek domačega kraja	<ul style="list-style-type: none"> - ugotavljajo spremembe svojega domačega kraja, - raziščejo vzroke za spremembe, - spoznajo, kaj je vplivalo na nastanek domačega kraja, 	naravni vplivi in nezgode, naravna bogastva, družbeno-politične spremembe	U 100—104 DZ 112—120
VAS IN MESTO V ZGODOVINI Kako do znanja v domačem kraju nekoč	<ul style="list-style-type: none"> - primerjajo dobre in slabe strani življenja nekoč in danes, - primerjajo vlogo podeželskega in mestnega naselja v preteklosti, - uporabijo spoznanja o preteklosti šole in jih zapišejo v časovni trak, - predvidevajo razvoj šole v prihodnosti, 	časovni trak	U 105—109 DZ /
KJE ŽIVIVA Na vasi V mestu	<ul style="list-style-type: none"> - spoznajo glavne značilnosti mesta in vasi, - ugotavljajo in opišejo lego kraja glede na relief, prometnice, vode, 	mesto, vas, prebivalstvo	U 110—115 DZ 121—123
KARTIRANJE KRAJA	<ul style="list-style-type: none"> - spoznajo metodo kartiranja, - v okolici šole kartirajo namembnost pritličij zgradb in spoznavajo domači kraj, 	kartiranje, namembnost zgradb, stojišče	U 116—117 DZ 124—125
S ČIM SE UKVARJAJO PREBIVALCI DOMAČEGA KRAJA Kmetijstvo Industrija Storitve in obrt Trgovina	<ul style="list-style-type: none"> - spoznajo najpomembnejše gospodarske in negospodarske dejavnosti v domačem kraju, - ugotavljajo glavne značilnosti kmetijstva, industrije, obrti in trgovine, 	kmetijstvo, poljedelstvo, živinoreja sadjarstvo, vinogradništvo industrija, surovine, storitve, obrt, trgovina, tržnica	U 118—126 DZ 126—134
UREJENOST KRAJA	<ul style="list-style-type: none"> - spoznajo komunalne dejavnosti in njihov pomen, - vrednotijo urejenost domačega okolja in posege v prostor, - spoznajo vlogo posameznika v prizadevanju za urejenost kraja; 	komunalne dejavnosti, kanalizacija	U 127—129 DZ 135—137

	Cilji Učenci:	Pojmi	stran v učbeniku in delovnem zv.
8. MIDVA BIVAVA TU, DRUGI PA DRUGJE 4 ure maj, junij			
NAČINI BIVANJA V NAŠEM KRAJU	<ul style="list-style-type: none"> - spoznajo način zbiranja podatkov pri raziskavah v etnologiji ... (terenski list), - spoznajo načine bivanja pri nas, 		U 132 DZ 0—142
NAČINI BIVANJA V SVETU	<ul style="list-style-type: none"> - spoznajo nekatere izbrane načine bivanja v svetu, - primerjajo načine bivanja v svetu z našimi, 	nomadi, stalna bivališča	U 133—137 DZ 143
DOMOVI V ČASU IN POVEZANOST Z OKOLJEM	<ul style="list-style-type: none"> - razumejo spremembe v okolju (v času in prostoru), v katerem se razvija bivalna kultura, - spoznajo načine bivanja v času pri nas, 	dediščina, naselbinska dediščina, stavbna dediščina	U 138—143 DZ 144—147
STAVBNA IN NASELBINSKA DEDIŠČINA	<ul style="list-style-type: none"> - se vzgajajo k pozitivnemu odnosu do dediščine, - vrednotijo pozitivne in negativne sestavine ohranjanja stavbne in naselbinske dediščine; 		U 144 DZ 148—149
DNEVI DEJAVNOSTI			
EKSKURZIJA	<ul style="list-style-type: none"> - ogled občinskega središča, - kartiranje, - obisk kulturne ustanove, 		
TERENSKO DELO	<ul style="list-style-type: none"> - opazovanje na razgledni točki v domači pokrajini, - orientacija v naravi, - zbiranje podatkov, 		
ŠOLA V NARAVI	<ul style="list-style-type: none"> - spoznavanje in primerjanje načina življenja ljudi v preteklosti in danes, - spoznavanje razmerij med posameznikom in skupino. 		

Razporejenih je 50 ur za obravnavo in utrjevanje. Dvajset ur je ostalo nerazporejenih. Ure so namenjene preverjanju, ocenjevanju in obravnavi aktualnih dogodkov ter delu na terenu.

Predlogi za obravnavo posameznih tematskih sklopov

TO SVA MIDVA, ROK IN KATARINA

Učbenik in delovni zvezek sta namenjena učencem in temu, da ju bodo uporabljali. Zato je prav, da prvo uro posvetimo spoznavanju obeh knjižic.

CILJI

Učenci:

- spoznajo temeljne značilnosti učbenika in delovnega zvezka,
- razumejo uporabnost in namen učbenika,
- razumejo uporabnost in namen delovnega zvezka.

Najprej se seznanite z Rokom in s Katarino, ki skozi svoje doživljanje življenja in prek svojih izkušenj spoznavata in skušata razumeti okolje in ljudi, med katerimi živita. Učence bosta pri učenju družbe spremljala vse leto.

Rešite naloge na presojnicah, učni list številka 1, poglavje To sva midva, Rok in Katarina.

OPIS SESTAVE UČBENIKA

Učbenik je razdeljen na osem poglavij – tematskih sklopov, ti pa so razdeljeni še na podpoglavja. Besedilo smo popestrili ali celo nadomestili z ilustracijami in s fotografijami, da bi učencem z različnimi slogi spoznavanja in učenja omogočili najustreznejše načine sprejemanja učne snovi. Dejstva, definicije, razlage ključnih besed so zapisani v ležečem tisku in zeleni barvi.

PREDLOGI ZA IZVEDBO

Učenci si ogledajo učbenik in delovni zvezek. Vsak zase. V paru naj se pogovorijo, kaj so ob tem hitrem ogledu opazili, kaj jim je še posebej všeč.

Sledi pogovor v skupini štirih učencev.

Skupine poročajo o svojih spoznanjih.

Skupinam lahko postavite tale vprašanja:

- katera poglavja so v učbeniku, katera v delovnem zvezku,
- kaj nam pove kazalo,
- čemu so namenjene fotografije, slike, skice.

Frontalno se pogovorite o glavnih značilnostih in namenu. Primerjajte učbenik in delovni zvezek. Najdite skupne ugotovitve.

1. NAJINE PRAVICE, DOLŽNOSTI IN ODGOVORNOSTI

U 5–12 in DZ 3–10

3 šolske ure

UVODNE MISLI

Generalna skupščina Združenih narodov je 20. novembra 1989 sprejela Konvencijo o otrokovih pravicah. Doslej jo je ratificiralo že 190 držav. Je najširše podprt dokument, ki je bil kadar koli sprejet na mednarodni ravni. V tej konvenciji je otrokom priznано tisto, kar terjamo odrasli zase. Vključene pa so še pravice, ki izhajajo iz položaja otrok kot posebne družbene skupine in iz dosežene stopnje njihovega razvoja.

»Konvencija obvezuje vse podpisnice, da morajo biti v vsaki družbi preživetje, zaščita in razvoj otrok prioriteten. Bogate in revne države morajo uporabiti vse razpoložljive vire, da izpolnijo vsaj minimalen obseg obveznosti, ki jih določa konvencija. Kadarkoli se v družbi sprejemajo odločitve, ki so povezane z otroki, je treba upoštevati predvsem njihov interes.«¹²

Varstvo otrokovih in človekovih pravic je v demokratičnih državah določeno. Pri nas deluje ombudsman, varuh človekovih pravic, na katerega se ljudje lahko obrnejo, ko menijo, da so njihove pravice kršene.

Pravice in svoboščine so omejene z enakimi pravicami in svoboščinami drugega. Pravice nosijo s seboj tudi odgovornost, da ne kršimo pravic drugih.

Odgovornost je dolžnost, obveza ali naloga, ki jo mora kdo izpolniti, in je tudi določen način vedenja. Odgovornost je prav tako obveza, naloga, da česa ne naredimo oziroma da se ne vedemo na neprimeren način.

CILJI

V rubriki so cilji zapisani na treh ravneh in so vam lahko v pomoč pri izvajanju fleksibilne učne diferenciacije ter pri preverjanju in ocenjevanju znanja. Standardi so zapisani na treh različnih ravneh zahtevnosti.

Učenec zna:

- naštetih nekaj temeljnih otrokovih pravic (do igre, varnosti, izobraževanja ...), prepoznati službe in ljudi, ki pomagajo uveljavljati otrokove in človekove pravice,
- razložiti pomen odgovornosti do sebe in drugih,
- razlikovati različne potrebe (socialne, emocionalne, kulturne, religiozne ...),
- razlikovati med potrebami, pravicami in dolžnostmi,
- vrednotiti različne (materialne in nematerialne) potrebe v družini,
- primerjati položaj otrok v različnih okoljih danes in v preteklosti.

¹² Konvencija o otrokovih pravicah, Črnak Meglič, Andreja, Konvenciji na pot, Slovenski odbor za UNICEF, Ljubljana 1997.

NEKAJ SPLOŠNIH NAMIGOV

Pri obravnavi pravic in odgovornosti je pomembno, da učenci razmišljajo o pomenu poznavanja svojih pravic in pravic drugih ljudi ter se zavedajo, da morajo svoje pravice in pravice drugih spoštovati.

KLJUČNE BESEDE

Človekove in otrokove pravice, odgovornosti, dolžnosti.

PREDLOGI ZA IZVEDBO

Ta tematski sklop lahko izpeljete tudi kot projektno učno delo, prek metode igre vlog, sodelovalnega učenja. V nadaljevanju vam ponujamo nekaj zamisli za izvajanje pouka.

1.1. PRAVICE IN DOLŽNOSTI

U 6–10, DZ 4–6

2 šolski uri

- Ogled knjižice Konvencija o otrokovih pravicah (dobite jo v prostorih Slovenskega odbora za UNICEF v Ljubljani).
- V učbeniku lahko učenci na straneh od 6 do 10 preberejo pravice individualno. Lahko pa sestavite skupine, v katerih učenci razpravljajo o prebranih pravicah. Spodbujajte jih h konkretizaciji, navajanju primerov, ko so opazili ali zaznali, da so bile njihove pravice ali pravice koga drugega kršene. Pravice lahko obravnavate tudi v obliki sodelovalnega učenja.
- V delovnem zvezku so na straneh 4 in 5 pri nalogah od 1 do 3 v obliki problemov opisana soočanja različnih pravic. Taka soočanja pogosto pripeljejo do sporov, konfliktov. Namen teh nalog je prispevati k sposobnosti vživljanja v doživljanje drugih (empatiji) in k sposobnosti smotrnejšega, ustrežnejšega reševanja sporov. Učenci skušajo poiskati rešitve in jih zapišejo.
- Učenci opišejo, kakšne izkušnje imajo sami.
- Lahko prek igre vlog spoznate še druge situacije, ki jih predlagajo učenci.
- Pogovor o rešitvah.
- Pogovor o tem, na koga se učenci lahko obrnejo, kadar menijo, da so kršene njihove pravice (na starše, učitelja, sorodnike, UNICEF, ombudsmana, telefon za otroke ...).
- Prek metode igre vlog lahko obravnavate na primer, kako se ubraniti otrok ali odraslih, ki so nasilni do otrok.

Nobeden od nas, niti učenci, se ne more izogniti okoliščinam, ko nas vedenje drugih žali, spravlja v neprijeten položaj, nas poskuša izzivati. Dobro in pomembno je, da se na take položaje pripravimo, si pridobimo spretnost, kako se odzvati. Še posebej je to pomembno v današnjem času, ko je veliko otrok žrtev nasilja ali zapeljevanja odraslih.

Igro vlog lahko pripravite tako, da eden izmed igralcev drugega nadleguje, vznemirja. Lahko se vnaprej dogovorite za temo nadlegovanja. Drugi igralec pa naj poskuša »napadalca« dopovedati, naj neha. Preostali učenci so opazovalci in so pozorni na to, kako se učenec brani. Po odigrani igri vlog naj igralca najprej povesta, kako sta svoji vlogi doživljala.

Sledi analiza dogajanja. Opazovalci povedo, kaj je nadlegovani dobro storil, kako bi se še lahko vedel.

Za napadalca ni dobro izbrati učenca, ki se tudi sicer pogosteje agresivno vede.

1.2. ODGOVORNOSTI

U 11–12 in DZ 7–10

1 šolska ura

Izvori odgovornosti so zelo pestri, na primer: obljuba, naloge, položaj, zakon, običaji, moralna načela in drugo.

- V pogovoru z učenci se osredotočajmo na njihove izkušnje in izhajajmo iz okoliščin, ki jih poznajo in so jim blizu.
- Primerjajmo odgovornosti in dolžnosti še z drugimi, na primer s predsednikom države, z zdravnikom, s pilotom ...
- Ob obravnavi pravic, ki so zapisane v učbeniku, jih usmerjamo v prepoznavanje različnih potreb otrok (materialnih in nematerialnih), ki morajo biti zadovoljene, na primer: socialne, zdravstvene, čustvene, kulturne, religiozne in potrebe po varnem življenjskem okolju, primerni prehrani, igračah ... Vsa ta razmišljanja lahko kasneje aplicirate na zadovoljevanje potreb v družinah; to je obravnavano v naslednjem poglavju Najini družini med družinami.
- Naloge v delovnem zvezku na straneh 7 in 8 so osredotočene na odgovornosti posameznika. Učenci naj jih rešijo individualno, nato lahko sledi primerjanje v parih ali skupinah.
- Vaja številka 3 je namenjena razmišljanju o drugačnosti in je lahko izhodišče za razpravo o sprejemanju drugačnosti in strpnosti do nje.

Medpredmetne povezave

Položaj otrok v različnih okoljih danes in v preteklosti lahko predstavite tudi prek literarnih del in tako povežete s poukom slovenščine. V ta namen smo v učbenik uvrstili odlomek iz povesti *Pestna* (str. 11). Skupaj z učenci lahko poiščete še drugo literaturo, v kateri je opisan položaj otrok nekoč ali danes, nekaj primerov najdete v likovni in glasbeni umetnosti. Tudi dnevno časopisje in članki v revijah pogosto omenjajo kršenje otrokovih pravic; to vam bo omogočilo aktualizacijo tematike.

Pregovori in izreki

So lahko dobro izhodišče za razmišljanje in razpravo o pravicah.

Primeri: Pravica je vest (*Hugo*), Samo šibki se ne upajo biti pravični (*Tagore*), Daj vsakemu človeku take pravice, kakršne želiš imeti sam — ne večje, sploh pa ne manjše (*J. Russe*l), Večkrat ravna krivično ne le, kdor kaj stori, ampak tudi, kdor kaj opusti (*Mark Avrelij*).

Literatura

- Konvencija o otrokovih pravicah, Slovenski odbor za UNICEF, Ljubljana 1997.
- McGrath, Helen, Francey, Shona, Prijazni učenci, prijazni razredi, DZS, Ljubljana 1996.
- Skupina avtorjev: Postavimo se za svoje pravice, Pomurska založba, Murska Sobota 1999.
- Otroci sveta, filmsko gradivo, Slovenski odbor za UNICEF, Ljubljana.
- Hafner, M., Zlata pravila življenja, Ljubljana 1974.

2. NAJINI DRUŽINI MED DRUŽINAMI

U 13–20 in DZ 11–16

3 šolske ure

UVODNE MISLI

Družina je skupina posameznikov in ena temeljnih oblik vsakdanjega življenja ljudi. V družini, družinskem okolju spoznavamo pravila in načine vedenja, medsebojne odnose, se učimo sporazumevanja in družbenih pravil. Med starši in otroki se razvijajo intimni odnosi, navezanost, zadovoljujejo se potrebe po varnosti, sprejetosti, ljubljenosti, pomembnosti, zabavi ... V družinah poteka vzgoja otrok, pripravljanje za družbeno sprejemljivo vedenje in dejavnosti, ki so nujne za vsakdanje življenje.

Družinske člane povezujejo krvno sorodstvo, poroka ali posvojitve. V družinah so odrasli odgovorni za vzgojo otrok.

»Družina je temeljno mesto socialne konstrukcije realnosti in obenem točka, ki ji uspeva nemogoče: socialna razmerja, kakor so razmerja med generacijami in razmerja med spoloma, predeljuje oziroma prikazuje kot naravna in narobe, naravna dejstva kakor rojstvo, smrt opremlja s celim registrom socialnih problemov.«¹³

Za družino se šteje tudi skupina ljudi, ki skrbijo za otroke, ali skupina ljudi, ki jo zakonodaja priznava za družino.

Družine lahko razvrstimo v:

- jedrne družine, ki so dvogeneracijske (starši in otroci) in so lahko biološke, socialne, enostarševske in adoptivne,
- razširjene družine, ki so lahko tri- in večgeneracijske, sorodniške in poligamne,
- reorganizirane družine, ki so lahko sestavljene, komune in družine istospolnih partnerjev.

»Veliko družino sestavlja več jedrnih družin, ki živijo v skupnem družinskem gospodinjstvu. Tipičen primer velikih družin so bile južnoslovanske zadruge, kjer so bile jedrne družine sorodstveno povezane. Velika družina je lahko razširjena vertikalno – generacijsko (dedek, starši, otroci) in/ali horizontalno (starši, otroci, tete in strici, bratranci ...).«¹⁴

Reorganizirane družine so tudi družine, kjer je vsaj eden od partnerjev ponovno vzpostavil družinsko skupnost.

Enostarševska družina je, kadar mati ali oče živi sam z otrokom ali otroki.

V naši kulturi je uzakonjena monogamija, to pomeni partnerstvo med eno žensko in enim moškim hkrati. V drugih kulturah so družine tudi poligamne, to pomeni zvezo z več partnerji sočasno. O poliginiji govorimo, kadar ima en moški več žena, in o poliandrični družini takrat, ko ima ena ženska več mož.

¹³ Rener, Tanja, Ideologija Krize, Družine različne-enakopravne, VITRUM, Ljubljana 1995.

¹⁴ Skupina avtorjev, Sociologija, gradivo za srednje šole, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 1997, str. 198.

CILJI

V rubriki so cilji zapisani na treh ravneh in so vam lahko v pomoč pri izvajanju fleksibilne učne diferenciacije ter pri preverjanju in ocenjevanju znanja. Standardi so zapisani na treh različnih ravneh zahtevnosti.

Učenci znajo:

- na izbranih primerih imenovati člane družine,
- naštetiti tipe družine,
- navesti spremembe v družinskem življenju,
- razložiti in utemeljiti pomen sodelovanja pri vsakdanjih opravilih med družinskimi in zunaj-družinskimi ustanovami (šola, zdravstvenim domom, banko ...), utemeljiti smisel povezovanja v družine (ljubezen, varnost, pomoč ...),
- primerjati različne načine bivanja.

NEKAJ SPLOŠNIH NAMIGOV

Poudarimo, da se družine razlikujejo glede na člane, po načinu življenja, njihove značilnosti so odvisne tudi od kulturnega okolja, v katerem živijo. Družine se spreminjajo skozi čas. Ne glede na to, kakšne so, kako so organizirane, koliko članov štejejo, pa so vse enakopravne. Izogibamo se primerjavi družinskih razmer učencev v razredu. Le učenci, ki to želijo, naj predstavijo svoje družine. Razvijamo strpnost in spoštovanje drugačnosti.

KLJUČNE BESEDE

Družina, mama, oče, sin, hči, babica (stara mama, nona ...), dedek (stari oče, nono ...), edinec, edinka, vnuk, vnukinja, brat, sestra, bratranec, sestrična, poroka, smrt, razveza, rojstvo, sodelovanje.

2.1. MIDVA TAKO, DRUGI TUDI DRUGAČE

U 14–16 in DZ 12

1 šolska ura

Kaj je družina?

- Učencem razdelite samolepilne lističe in jih prosite, naj nanje napišejo, na kaj pomislijo, ko slišijo besedo družina. Napišejo lahko z eno besedo, povedjo, lahko tudi narišejo.
- Lističe nalepijo na stene v razredu (v višini oči).
- Sledi tiho branje vseh zapisov, učenci se sprehodijo in preberejo zapise.
- Povprašate jih, kaj je skupnega zapisom, ali kateri izstopajo, kaj so opazili v zapisih, kaj se ponavlja ...

Njihova razmišljanja so lahko izhodišče za obravnavo tematskega sklopa.

Vrste družin

- V učbeniku učenci preberejo pogovor med Katarino in Rokom, to je lahko izhodišče za pogovor med njimi.
- Skupaj si oglejte knjigo o Piki Nogavički, lahko jim preberete še kak odlomek iz nje. Učencem lahko postavite vprašanje, ali je mogoče, da bi kak otrok živel sam, kaj so ovire za to, kako je urejeno življenje otrok, ki nimajo staršev, kako bi bilo, če bi živeli sami ... Vsa ta razmišljanja lahko povežete s poukom slovenščine kot izhodišče za ustno in pisno izražanje.
- Stran 15 v učbeniku ponuja veliko možnosti za primerjavo družin nekoč in danes. Še posebej pomembno je, da učence usmerimo v razmišljanje, kaj nam fotografije pripovedujejo, kako »beremo« fotografije.
- Na strani 16 so slike različnih vrst družin. Prek slik učenci spoznavajo, kakšne družine so možne in kaj je bistvo družine.
- V parih si ogledajo risbe v učbeniku in jih komentirajo.
- Svoje misli zapišejo v delovni zvezek na strani 12.
- Preberejo zapisane misli.
- V premislek jim lahko postavite vprašanja kot na primer:
Kaj misliš, v čem se družine na slikah razlikujejo? Kako imenujemo posamezne družinske člane?
- Skupen pogovor o razlikah in podobnostih med različnimi družinami, zapisih v delovnem zvezku.

Grafični zapis – stolpčni histogram

Pri tematskem sklopu o družinah lahko pripravite tudi grafični zapis.

Primer

Število otrok v družini je že ena od razlik, ki jih lahko izrabimo za spoznavanje zapisovanja in branja grafičnih zapisov.

Na tablo narišete razpredelnico in v prvo vrsto zapišete možnosti glede števila otrok v družini.

1 otrok	2 otroka	3 otroci	4 otroci	5 otrok in več
EVA SAMO NEJC	SAŠA IGOR MOJCA ROK	PIKA VESNA	ZORAN	

Primer

- Učencem razdelimo samolepilne lističe. Nanje napišejo svoja imena in jih prilepijo v stolpec, ki označuje, koliko otrok je v njihovi družini.
- Ko vsi učenci nalepijo lističe, ugotovimo, koliko je v razredu družin z enim otrokom, koliko z dvema, koliko s tremi, štirimi, petimi ...
- Sledi ugotavljanje, katerih je največ, katerih najmanj ...
- Obrišite vse kvadratke in odstranite lističe. Za boljšo ponazoritev lahko stolpce pobarvate z različnimi barvami.
- Sledi branje stolpčnega diagrama.

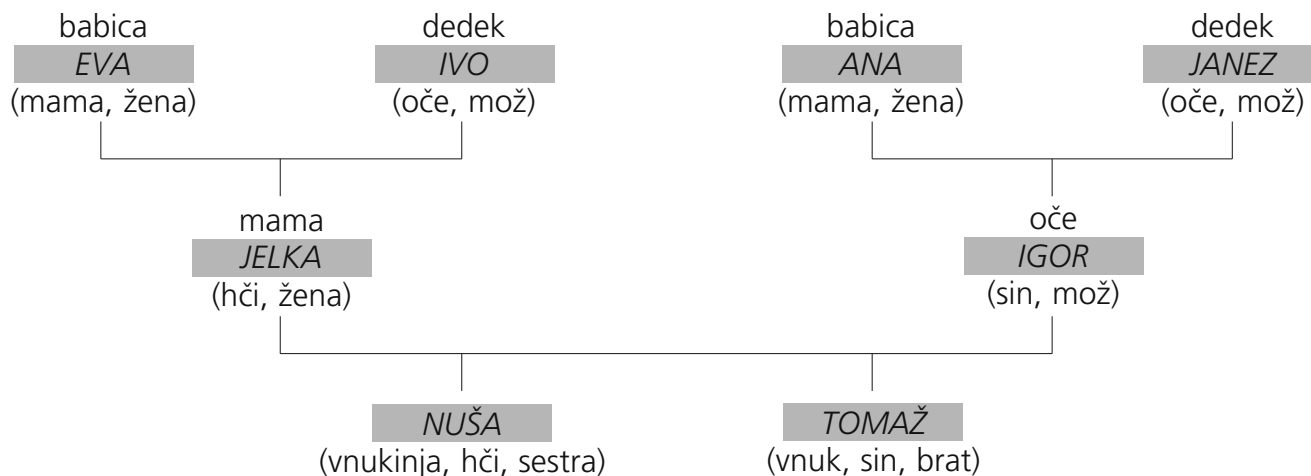
GRAF: grafični zapis brez besedila, stolpčni diagram

- Pogovorite se, kje so učenci že videli take in podobne zapise.

Družinsko drevo

Ob družinskem drevesu namišljene družine se pogovorite o sorodstvenih razmerjih v družini.

Primer družinskega drevesa

- Ob družinskem drevesu se pogovarjamo o sorodstvenih razmerjih.

2.2. SPREMEMBE V NAJINIH IN DRUGIH DRUŽINAH

U 17–20 in DZ 13–16

2 šolski uri

Ob besedilu o angleški kraljevi družini lahko obravnavate spremembe v družinskem življenju. To besedilo smo izbrali namenoma, ker z njim prikazujemo različne spremembe v družini, ne da bi čustveno prizadeli katerega koli učenca.

- Učenci lahko besedilo individualno preberejo in se nato v parih pogovorijo o tem, katere spremembe je ta družina doživela.
- V skupinah lahko sledi branje pogovora med Katarino in Rokom, ki predstavljata še druge družine in spremembe v njihovem življenju.
- Pogovor o spremembah v družinskem življenju vodite tako, da govorite o namišljenih družinah. Le učenci, ki to želijo, naj pripovedujejo o svoji družini.

A. SODELOVANJE V DRUŽINI

V tem sklopu vodite učence k razmišljanju, kaj nas v družini povezuje, katere potrebe zadovoljujemo v družinah (ljubezen, spoštovanje, zabava, potrjevanje ...) ter kakšno je sodelovanje v družinah, delitev dela in pomen tega.

- Izhodišče za pogovor so slike v učbeniku na straneh 19 in 20.
- Učenci lahko individualno, v parih ali skupinah razpravljajo ob slikah in pri tem povedo svoje

3. NAJINA ŠOLA

U 22–23 in DZ 18–25

8 šolskih ur

UVODNE MISLI

Tretje poglavje Najina šola je namenjeno doseganju ciljev, ki so v učnem načrtu zapisani v drugem poglavju Šola, šolanje in v podpoglavju Življenje v šolski skupnosti.

Zaradi obstoja družbe se moramo ljudje naučiti sprejemljivih načinov vedenja, prisotna pa mora biti tudi ustrezna stopnja strinjanja z vrednotami. Proces, ko se učimo vzorcev obnašanja, imenujemo socializacija. Večinoma poteka v otroštvu, nadaljuje pa se vse življenje. V sociologiji razlikujejo dva tipa socializacije: primarno in sekundarno. Primarna poteka v družini in skupini vrstnikov, sekundarna v šoli, prek množičnih medijev in religije.

Temeljni cilj, ki ga skušamo doseči s tem poglavjem, je, da zna učenec ozaveščati svoje doživljanje, potrebe, želje, pričakovanja, vedenje, razlike med ljudmi, sprejema in spoštuje drugačnost in različnost ljudi. Ker je tema vezana na šolsko skupnost, spoznava njeno organiziranost, pomen sodelovanja vseh, prepoznava načine in oblike vedenja, ki se lahko pojavijo v šolski skupnosti (sodelovanje, pomoč, tekmovanje, nasprotovanje, nasprotja in samostojne načine reševanja). Pridobiva tudi znanja s področja dejavnosti: zna zapisati/povedati problem, poiskati informacije, zbrati podatke (anketa, opazovanje), jih urediti in informacije predstaviti (histogram, zapis/govor), zapisati/povedati sklepe, ugotovitve in napovedovati. Uri se v uporabi tehničnih sredstev (računalnik, LC-projektor, grafoskop, avdio- in videonaprave ...). Učenci tako pridobivajo posamezna znanja (poznavanje dejstev), spretnosti (poslušanje, pripovedovanje, spraševanje, analiziranje, razčlenjevanje, reševanje problemov, sodelovanje ...) in stališča (odgovornost za dejanja, koristnost sodelovanja) skozi dejavnosti v razredu (interaktivno učenje).

Poglavje lahko učitelj obdela v enem kosu (kot je zapisano v učbeniku in delovnem zvezku), lahko pa ga razdeli in obravnava po delih vse šolsko leto (to tudi priporočam). Če se v razredu pojavi problem, ki bi bil rešljiv s pomočjo ene od tem, obdelanih v učbeniku, je smiselno, da učitelj takrat to temo izkoristi. Največ bo otrok pridobil ravno takrat, kadar bo čustveno motiviran za delo. Izkoristimo take trenutke v razredu.

CILJI

Učenec:

- zna opisati sebe in svoje sposobnosti (svoj osebni napredek, svoje cilje, potrebe, želje ...),
- zna ugotavljati odnose (razlikovati, analizirati), razmerje med posameznikom in skupino (skupnostjo),
- zna razložiti pomembnost razvijanja sodelovanja za življenje v skupnosti,
- zna naštetih različne odvisnosti (od legalnih in nelegalnih drog, hrane ...),
- zna naštetih vrste nasilja med otroki in nad njimi,
- pozna načine boja proti nasilju,
- se zavzema za spoštovanje drugačnosti in različnosti ljudi,

- zna ugotoviti navade, dejavnosti, ki nam pomagajo živeti v skupnosti,
- spozna, kaj se otroci lahko naučijo drug od drugega,
- zna navesti varne in manj varne poti v šolo za pešce in kolesarje,
- zna raziskati varne in manj varne poti v šolo za pešce in kolesarje.

KLJUČNE BESEDE

Odgovornost, potrebe, želje, interesi, posameznik, skupina, družba, skupnost, posameznikove sposobnosti, veroizpoved, odvisnost, droga, nasilje, navade, razvade, konflikti, spori, spoštovanje, strpnost.

3.1. MIDVA IN NAJINA SAMOPODOBA

U 22–23 in DZ 18–25

1 šolska ura

Namen ure

Učenci spoznavajo sami sebe, krepijo svojo identiteto in povečujejo samospoštovanje. Spoznavajo svoje potrebe, želje, interese, svoje sposobnosti in sposobnosti drugih.

Človek lahko pobegne pred vsemi, pred seboj ne more. (Ljudska modrost)

Pojmi

Posameznikove sposobnosti, samozaupanje, samopodoba, bahanje, potreba, želja, interes.

Cilji

- Učenci spoznajo sebe in svoje sposobnosti (svoj osebni napredek, svoje cilje, potrebe, želje).
- Učenci razvijajo pozitivno samopodobo.
- Učenci razumejo pojma želja in potreba.
- Učenci se naučijo zbrane podatke razvrstiti po navodilih.

Izvedba

DZ 18/1 – učenci narišejo sebe, lahko tudi svoje najljubše stvari. Razložijo, kaj so narisali (zakaj je narisano zanje pomembno).

V učbeniku si ogledajo sliko Roka in Katarine. Oba naj opišejo (Rok je zaskrbljen, preplašen, Katarina je sproščena, vesela – tudi telo izraža razpoloženje).

Učenci navedejo nekaj možnosti, o čem se pogovarjata (lahko za motivacijo). Preberejo dialog (najbolje po vlogah). Iz dialoga razberejo, da je Roka strah (učenci lahko ugotavljajo, zakaj Rok ni povedal učiteljici, da je naredil domačo nalogo – nizka samopodoba; ugotavljajo Katarinino vlogo – Roka spodbuja). Rešijo nalogo v DZ 18/2 (lahko tudi primerjajo sliko Roka v učbeniku in delovnem zvezku – zakaj nista enaki; kako si časovno sledita ...).

Seznanijo se s pojmom samopodoba.¹⁵

Učenci razmišljanje nadgradijo s pozitivnim razmišljanjem o sebi, DZ 19/3, 4. Pripravo na nastop lahko učenec opravi doma (nastop naj bo kratek – ena minuta), pomembno je, da se predstavi čim bolj pozitivno. O refleksiji, ki jo pisno naredi učenec po nastopu (DZ 20), lahko razmišljamo tudi v pogovoru (z vsem razredom ali v skupini). Poudarimo samo pozitivno.

Za reševanje naloge v DZ 20/5 se z učenci dogovorimo za določeno časovno obdobje (predlagam en teden). Učenci se opazujejo in ugotavljajo, na kaj so bili kak dan ponosni, in to tudi zapišejo. Učenci nalogo delajo samostojno (lahko doma). Po delu je potrebna refleksija. V spodbudo so jim lahko Rokova dejanja.

Nalogi v DZ 21/6 in 22/7 sta namenjeni preverjanju, ali so učenci razumeli pojma pozitivna in negativna samopodoba.

Učenci spoznajo, da imamo ljudje tudi potrebe in želje (U 23). Vse želje se ne uresničijo. O nujno potrebnih stvareh lahko razmišljajo ob nalogah v DZ 23/8 – potreba in 24/9 – želja. Pomembno je, da svoje odločitve argumentirajo (učenje predstavljanja argumentov in spoznavanje moči argumentov, na primer igra Pro et contra).

Učenci samostojno preberejo Anino sporočilo (motivacija je lahko pogovor o programu IRC, internetu, računalnikih in njihovi vlogi v družbi – pozitivni in negativni). Iztočnica je lahko tudi misel Ne tisti, ki ima malo, ampak tisti, ki ima veliko želja, je reven (Seneka); realne in nerealne želje. Svoj odgovor (razmišljanje) zapišejo v DZ 25/10.

Medpredmetne povezave

Nalogo v DZ 19/4 (Avdicija) lahko izpeljemo kot govorno vajo pri slovenščini. Ravno tako pri urah slovenščine uporabimo odgovor Ani v DZ 25/10. Naloga je lahko tudi spodbuda za seznanjanje s programom Internet Relay Chat (učenci naj ga preizkusijo v računalniški učilnici).

Literatura

- Juriševič, Mojca, Spodbujamo razvoj zdrave otrokove samopodobe v začetku šolanja, Priročnik za učitelje prvega triletja osnovne šole, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Ljubljana 1999.
- Kobal, Darja, Temeljni vidiki samopodobe, Pedagoški inštitut, Ljubljana 2000.

3.2. ODGOVORNOST IMAVA DO SEBE IN DO DRUGIH

U 24–28 in DZ 26–31

3 šolske ure

Namen ure

Učenci se seznanijo z odgovornostjo do sebe in s pojmom zbranost (koncentracija), pomembnim za šolsko delo. Ugotavljajo, kako se lahko odgovorno vedejo do drugih (odgovornost do drugih).

Pojmi

Odgovornost, posameznik, zbranost ali koncentracija.

¹⁵ Učitelj lahko poišče še nekaj dodatnih informacij o samopodobi, oblikovanju in glavnih dejavnikih, ki vplivajo na samopodobo, ter veliko praktičnih nasvetov v knjigi: Juriševič, Mojca, Spodbujamo razvoj zdrave otrokove samopodobe v začetku šolanja. Priročnik za učitelje prvega triletja osnovne šole, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Ljubljana 1999.

Cilji

- Učenci preizkušajo različne načine, na katere se je mogoče lotiti učenja in pisanja domačih nalog.
- Učenci spoznavajo razmerje med posameznikom in skupino.
- Učenci razumejo pomen pojmov odgovornost, posameznik.
- Učenci pridobivajo navade, ki nam pomagajo živeti v skupnosti.

Izvedba

Temo lahko začnemo z razmišljanjem, kako se učenci lotevajo pisanja domačih nalog ali učenja. Kakšne težave jih spremljajo pri tem? Kako si pomagajo pri težavah?

Učenci o sebi razmišljajo v DZ 26/1. Katarina je Roku povedala dva recepta. Razmišljajmo o uspešnosti teh receptov. Učenci o uporabnosti recepta oziroma o svojem receptu razmišljajo v DZ 27/2.

Učenje je pomemben del življenja, zato so si ljudje v stoletjih izmislili veliko pregovorov, misli in rekov o učenju. Učence lahko spodbudimo k iskanju teh misli. Učitelju (pa tudi učencem) bo prav prišla kaka literatura o tem.¹⁶ V učbeniku je zapisana samo ena misel, Lahka naloga postane težka, če jo delaš z odporom (Terencij).

Nekaj misli o učenju in znanju:

Edini zares izobražen človek je tisti, ki se je naučil učiti se. (*Arthur C. Clarke*)

Kdor se učenju posveča, se stalno veča. (*Lao Ce*)

Kar se je Janezek naučil, to Janez zna.

Kar se v mladosti naučiš, to v starosti znaš.

Kdor izkusi, zna druge učiti.

Kdor se je malo učil, rad bi pamet solil.

Kdor se uči brez knjige, zajema vodo s sitom.

Kdor nekaj zna, ta nekaj velja.

Ni grdo, če ničesar ne znaš, ampak če se nočeš naučiti.

Nihče še ni padel učen z neba.

Znanje je zaklad, ki povsod spremlja svojega lastnika. (*Kitajski*)

Ni važno, koliko znamo, marveč kako znamo. (*Francoski*)

Blagor tistemu, ki ve, da ne ve, pa hoče vedeti. (*Hrvaški*)

Znanje, ki se vsak dan ne izpopolnjuje, se zmanjšuje. (*Kitajski*)

Znanje, ki se ne uporablja, je kot oblaki, iz katerih ne dežuje. (*Tadžiški*)

Prav je, da učence ozavestimo, kakšno odgovornost imajo do drugih v razredu. Iztočnica za pogovor je lahko slika v učbeniku na strani 25.

Učenci razmišljajo o sebi – ali jih je razred kdaj motil, kaj jih je motilo. Svoje razmišljanje zapišejo v DZ 27/3. Ugotovitve primerjajo z drugimi (v razredu naredijo anketo). Učitelj pa lahko naredi razredno raziskavo (Kaj učence v našem razredu najbolj moti?) in ugotovitve uporabi kot iztočnico za pogovor o disciplini. Na tabli nastaja histogram tako, da vsak učenec napiše na samolepilni listek dejavnost, ki ga v razredu najbolj moti, in listek nalepi v pravo kolono. Pri tej nalogi dosežemo dva cilja: razmišljanje o sebi in tem, kaj me pri drugih moti, ter način zbiranja podatkov.

¹⁶ Bojc, Etbin, Pregovori in reki na Slovenskem, DZS, Ljubljana 1987.

Prek, Stanko, Ljudska modrost trden je most, Založba Obzorja, Maribor 1972.

Radič, Tomislav, Vox populi: zlata knjiga pregovorov vsega sveta, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1993.

Za učence je primerna knjiga: Manček, Marjan, Velike misli malega muca: 100 izrekov iz vseh vetrov, Mladinska knjiga 1990.

V DZ 28/4 razmišljamo o posebni odgovornosti, ki jo imamo do prijateljev.¹⁷ Z učenci razmišljamo tudi o pojmu znanci (pojma sta predstavljena s krogi v DZ 28). V kroge lahko vpišejo imena svojih prijateljev in znancev.

V DZ 29/6 učenci razmišljajo o afriškem pregovoru Če imaš rad psa, moraš prenesti tudi njegove bolhe (sprejemanje ljudi takih, kakršni so). Lahko jih spodbudimo k iskanju pregovorov in rekov o prijateljih, prijateljstvu ...

Kdor išče prijatelja brez napak, ostane brez prijatelja. (Azerbajdžanski)

Sreča daje prijatelje, nesreča jih preskuša. (Francoski)

Če nimaš prijateljev, je ravno tako slabo, kot če jih imaš preveč. (Nemški)

Kadar prijatelj prosi, ni »jutri«. (Španski)

Slab prijatelj je kot senca: ob sončnem dnevu se ga ne moreš znebiti, ob oblačnem ga ne moreš odkriti. (Ruski)

Boljše je prijatelje ohranjati, kakor si jih pridobivati. (Nizozemski)

Marsikdo je že dejal, jaz sem ti prijatelj zvest – v potrebi pa je naredil iz dlani pest.

V sklopu te teme lahko spregovorimo tudi o samokontroli¹⁸ (v učbeniku in delovnem zvezku ni omenjena). Samokontrola zajema samoocenjevanje in samoopazovanje, včasih tudi samonagrajevanje. Pri teh dejavnostih se odgovornost ponavadi zelo poveča, izboljša pa se tudi pozornost.

Medpredmetne povezave

O receptih za pisanje domačih nalog in učenje bomo morali spregovoriti večkrat in ne samo pri družbi. Pesem Prijatelj avtorice Saše Vegri lahko obravnavamo pri slovenščini.

Šesta naloga v delovnem zvezku je namenjena risanju (lahko je tema pri likovni vzgoji), lahko pa pregovor izkoristimo tudi za pisanje na primer doživljajskega spisa pri slovenščini.

Literatura

- Bojc, Etbin, Pregovori in reki na Slovenskem, DZS, Ljubljana 1987.
- Jurišič, Branka D., Zakaj mi to delajo? Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 1999.
- Levet, Sarah, Osamljenost in prijateljstvo, zbirka Spregovorimo, DZS, Ljubljana 1998.
- McGrath, Helen, Francey, Shona, Prijazni učenci, prijazni razredi, Učenje socialnih veščin in samozaupanja v razredu, DZS, Ljubljana 1996.
- Prek, Stanko, Ljudska modrost trden je most, Založba Obzorja, Maribor 1972.
- Prvi koraki: metodični priročnik za poučevanje človekovih pravic, Amnesty International Slovenije, Ljubljana 1999.
- Radić, Tomislav, Vox populi: zlata knjiga pregovorov vsega sveta, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1993.

A. VARNA POT V ŠOLO

Za izvedbo te učne enote potrebujete vsaj 2 učni uri. Prva je namenjena pogovoru o značilnostih prometa in otrocih udeležencih v prometu. Drugo uro delate na terenu (raziskujete nevarna mesta na poti v šolo).

Izvedba

Eden izmed učencev prebere uvodno zgodbico Dedek pripoveduje ..., drugi pozorno poslušajo. Sledi pogovor o zgodbici (upoštevate tudi vprašanja), otroci pa predstavijo svoje varne poti v šolo. Pogovor o tem, kako otroci prihajajo v šolo.

Pogovorite se o prometu, o udeležencih v prometu, o upoštevanju cestnoprometnih predpisov in prometnih znakov.

¹⁷ Za učence je primerna knjiga: Levet, Sarah, Osamljenost in prijateljstvo, zbirka Spregovorimo, DZS, Ljubljana 1998.

¹⁸ Nekaj več lahko preberete v knjigi: Jurišič, Branka D., Zakaj mi to delajo? Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 1999, str. 53–61 in 172–177.

Učenci si temeljito ogledajo prometne znake v učbeniku. Na slikovnem gradivu jim pokažite še druge pomembne prometne znake.

S pogovorom preverite, kakšno je njihovo poznavanje »najpomembnejših« prometnih znakov.

Pogovorite se o nevarnih mestih na poti v šolo (predvsem o križišču(ih)) in o pravilih vedenja na cesti.

Učenci naj povedo, kako pravilno prečkajo cesto in kje je to najvarneje, po kateri strani ceste lahko hodijo, če ni pločnikov, na kaj morajo biti pozorni, ko je vidljivost zmanjšana.

V pomoč pri delu sta vam lahko slike v učbeniku.

Pogovorite se, kako bo potekal ogled prometno nevarnih mest v okolici šole in ali bi želeli, da je pri tej učni uri navzoč policist.

Pojasnite jim, kako bodo naredili 2. nalogo v delovnem zvezku, ki se navezuje na ogled nevarnih mest v okolici šole. Že pred ogledom naj utrdijo znanje o prometni varnosti s tem, da naredijo 1. nalogo v delovnem zvezku. Pri tej nalogi je pomembno poznavanje prometnih znakov.

Delo na terenu (v okolici šole) – ogled nevarnih mest na poti v šolo.

Učenci imajo s sabo delovne zvezke, da bodo v njih na načrtu okolice šole (to lahko storijo tudi na načrtu domačega kraja) s številkami označili nevarna mesta na poti v šolo.

3.3. SODELUJEVA IN SI MED SEBOJ POMAGAVA

U 29–32 in DZ 32–34

2 šolski uri

Namen ure

Učenci spoznajo, kako pomembno je, da se naučimo živeti z drugimi ljudmi, saj smo družabna bitja. Vse življenje nas obkrožajo ljudje. Med seboj smo tudi različni in zato morda potrebujemo pomoč drugih (na primer zaradi invalidnosti). Učenci spoznajo pojma družba in skupnost (družba je nadpomenka pojma skupnost).

Prav je (posebej, če se je problem v razredu pojavil), da posredno spregovorimo še o predsodkih, diskriminaciji in stereotipih (s konkretnimi primeri, v pogovoru).

Predsodek je nenaklonjeno mnenje o nečem (posamezniku, skupini, stvari ...), ki se izoblikuje, še preden človeka (skupino, stvar ...) spoznamo (na primer: starostni predsodek, verski predsodek, etnični predsodek, narodnostni predsodek, telesni predsodek, spolni predsodek, ekonomski ali razredni predsodek, rasni predsodek ...).

Diskriminacija pa je obnašanje, dejanje (neenakopravno) do človeka (skupine, stvari ...).

To, da smo enakopravni, še ne pomeni, da smo identični. Učenci v razredu opozarjajo na medsebojne razlike, za katere menijo, da so pomembne. Učitelj se tovrstnim problemom v razredu ne more izogniti, se je pa treba o teh vprašanih pogovarjati, jih dramtizirati ...

Na primer diskriminacija na podlagi spola – seksizem.

To je še vedno najtrdovratnejši vir družbene nepravilnosti. Pojavlja se veliko stereotipov, ki jih je treba v razredu zaznati in se o njih pogovarjati. Učencem lahko povemo tole zgodbo.

Oče in sin sta imela hudo prometno nesrečo. Očeta so odpeljali v eno bolnišnico, sina v drugo. Sina

je bilo treba takoj operirati, in ko je kirurg stopil k operacijski mizi, je rekel: »Tega fanta ne morem operirati, ker je moj sin.«

Pogovorimo se z učenci, ali je zgodba logična ali nelogična. Seveda je logična, kajti kirurg je sinova mati.

Diskriminacija – položaj manjšinskih skupin.¹⁹

Diskriminacija – invalidnost.

Koliko je šola dostopna za ljudi, ki trpijo zaradi različnih vrst invalidnosti? Kaj lahko storijo učenci sami, šola ...? Nekaj zamisli, snovi za pogovor nam daje zgodba Helen Keller ali slika v delovnem zvezku na strani 79.

Mednarodne organizacije so določile posebne dneve, ki naj bi usmerjali pozornost javnosti na posamezna vprašanja. Z učenci se o njih lahko pogovorimo, spremljamo informacije v dnevnem časopisju: 8. marec – mednarodni dan žena; 6. junij – mednarodni dan otrok; 20. november – dan otrokovih pravic; 10. december – dan človekovih pravic.

Drugi del teme je posvečen pravilom. Učenci spoznajo Šolska pravila in možnosti (pravice in dolžnosti) odločanja na šoli. Spoznajo, da imajo tudi druge skupnosti pravila, ki določajo njihovo delovanje in dolžnosti njihovih članov.

Pojmi: spoštovanje, strpnost, interes, skupina, skupnost, družba, veroizpoved, pravice, dolžnosti, pravila, organiziranost.

Cilji

- Učenci spoznavajo razmerja med posameznikom in skupino (skupnostjo).
- Učenci spoznavajo pomembnost razvijanja sodelovanja za življenje v skupnosti.
- Učenci spoznavajo razlike med sošolci (po starosti, spolu, religiozni, etnični pripadnosti, v telesnih in umskih značilnostih ...).
- Učenci sprejemajo in spoštujejo drugačnost in različnost ljudi.
- Učenci spoznavajo, da imajo različne skupnosti različna pravila.
- Učenci spoznajo Šolska pravila ter svoje pravice in dolžnosti, ki so v pravilih zapisane.

Izvedba

Izhajamo lahko iz Rokovih fotografij, kjer je prikazano, da se vse življenje gibamo v družbi.

V skupini se posamezniki med seboj razlikujejo, zato se pogosto pojavijo predsodki, stereotipi ... Izpeljemo lahko tudi opisano vajo.

Na listke napišemo na primer: sem gluha, sem slepa, sem invalid, sem črnc, sem ženska, sem homoseksualec/lezbijka, sem punker, sem pameten ... Učence razdelimo v tri skupine. Učencem iz ene skupine nalepimo na čelo listke (učencem, ki listek nosi, naj ne vidi napisane). Učenci iz druge skupine se obnašajo do tistih iz prve sporočilo primerno (učenci iz prve in druge skupine hodijo naokrog po razredu), tretja skupina je opazovalna (vsak opazuje enega, ki ima nalepljen listek). Po na primer 10 minutah izpeljemo refleksijo. Prav je, da najprej damo besedo tistim, ki so nosili listke (povedo naj, kako so se počutili ob obnašanju drugih, poskušajo povedati, kaj imajo na čelu napisano), o počutju naj spregovorijo tudi tisti, ki so se obnašali tako, kot je po njihovem mnenju (stereotip) zahteval listek, svoja opažanja predstavi še tretja (opazovalna) skupina. Razmišljajte, zakaj je bilo obnašanje tako, kot je bilo?

Ob zgodbi o Helen Keller lahko usmerimo razmišljanje učencev v to, kako bi se vedli, če bi danes srečali Helen (je gluha in slepa). Ali bi jo imeli za neumno? Zakaj? Ker je sporazumevanje s takim

¹⁹ V okolju so prisotni rasni, verski, etnični stereotipi in predsodki. Kako se lahko učitelj odziva nanje? Nekaj zamisli ponuja knjiga: Miller, Karen, *Otrok v stiski: priročnik za vzgojitelje, učitelje, strokovnjake in starše, ki se srečujejo z otroki, ki doživljajo stiske, krize in stres*, Educy, Ljubljana 2000, str. 115–118.

človekom drugačno in ga tisti, ki vidimo in slišimo, ne obvladamo (razen če se s tem ne ukvarjamo). V delovnem zvezku je tej tematiki posvečena samo ena zelo kratka naloga (DZ 32/1), ker je pomembnejše, da se z učenci o tem veliko pogovarjamo, igramo ...

Drugi del poglavja zajema pravila, ki smo si jih zamislili ljudje, da bi laže živeli drug z drugim. V učbeniku je predstavljen samo 7. člen poglavja Uveljavljanje pravic in izpolnjevanje dolžnosti učenca iz knjižice Šolska pravila.²⁰

Vaja (DZ 32/2) bo z vprašanji popeljala učence do organiziranosti skupnosti učencev šole na vaši šoli. Naloga je lahko spodbuda učencu za čim dejavnejše vključevanje v življenje šole.

Tudi druge skupnosti imajo pravila (v učbeniku so predstavljena pravila gasilskega podmladka – del), učence pa lahko spodbudimo k pripovedovanju o tem, v katerih skupinah delujejo in kakšna pravila imajo.

Ker učenci istega razreda sestavljajo razredno skupnost, ima ta lahko razredna pravila (DZ 33/3), tudi družina ima lahko svoja pravila (DZ 34/4). Delo lahko organiziramo po skupinah. Pri ustvarjanju razrednih pravil je prav, da ta nekaj časa veljajo. Pogovorite se, koliko časa bodo pravila v veljavi, preverite smiselnost posameznega pravila po nekem (določenem) času, učenci naj začutijo odgovornost do pravil in do odločanja o tem, kakšna pravila želijo imeti (lahko jih tudi popravijo, če se izkažejo za nesmiselna).

Medpredmetne povezave

Tema je lahko zelo obširna in prav je, če obstaja v razredu težava, da temo razširimo na več ur (razredna ura, slovenščina, športna vzgoja ...). Tema je zelo primerna tudi za večdnevna skupna bivanja (šola v naravi).

Pri slovenščini lahko naredimo vajo na temo: Kje sodelujem in kakšna pravila moram upoštevati? Naloga v DZ 34/4 (Vprašaj starše (babico, dedka)) ... se lahko izpelje v pisni obliki pri slovenščini, postavljanje razrednih pravil pa združimo z razredno uro.

Literatura

- Miller, Karen, *Otrok v stiski: priročnik za vzgojitelje, učitelje, strokovnjake in starše, ki se srečujejo z otroki, ki doživljajo stiske, krize in stres*, Educy, Ljubljana 2000.
- Virk Rode, Jožica, Belak Ožbolt, Jasna, *Razred kot socialna skupina in socialne igre*, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 1990.

3.4. NASILJE

U 33–36 in DZ 35–42

1 šolska ura

Namen ure

Konflikt (v učbeniku je uporabljena beseda spor, ki sicer v strokovnem pogledu ni enakovredna besedi konflikt) lahko v sebi skriva dobre stvari, pozitivne možnosti za reševanje nesoglasij ..., ni nujno, da preide v nasilje. Učenci naj konflikte najprej prepoznavajo, šele nato jih bodo lahko reševali. Konflikt lahko nastane zaradi osnovnih potreb (po hrani), zaradi različnih vrednostnih sistemov (različna veroizpoved), različnega načina zaznavanja in sprejemanja (barva puloverja), različnih interesov (ali bomo igrali nogomet ali med dvema ognjema), materialnih možnosti (reven, bogat), psihološke potrebe (potreba po tem, da nas ima kdo rad). Konflikt lahko rešimo samo s sodelovan-

²⁰ Z učenci knjižico Šolska pravila (ministrstvo za šolstvo in šport, Ljubljana 1998) pregledamo v celoti in jih opozorimo na stvari, ki so zanje pomembne.

jem vseh, ki so vključeni. Učenci naj bi se naučili prepoznavati nasilje. V učbeniku je pojem nasilje razdeljen samo na telesno in psihično nasilje, institucionalno (sistemsko) nasilje je izpuščeno.

Pojmi

Konflikt (spor), telesno nasilje, psihično nasilje, ustrahovanje²¹, samozavest.

Cilji

- Učenci spoznavajo vrste nasilja med otroki in nad njimi.
- Učenci spoznavajo, kako se lahko ubranijo nasilja (nenasilno reševanje sporov).

Izvedba

Poglavje se začne s Tinetovim nasiljem (Tine ustrahuje Roka in je do njega tudi nasilen). Učence lahko ob zgodbi usmerimo v razmišljanje o vzrokih Tinetovega dejanja, o njihovih občutkih. Učenci razmišljajo, kako se je Rokova zgodba končala, in nadaljujejo strip v DZ 35/1. Svojo različico razložijo.

V konfliktnem položaju se odziva tudi telo. Učenci bodo prepoznavali odziv telesa ob konfliktu v 2. in 3. nalogi v delovnem zvezku na straneh 35–36. Druga naloga daje samo nekaj zamisli, da bi učenec lažje ubesedil svoje občutke v naslednjih nalogah, in je nekak uvod v 3. nalogo. Tretja naloga je mini razredna raziskava. Zapišejo svoja pričakovanja, nato zberejo podatke v razredu. V delovnem zvezku sta pripravljena dve razpredelnici. Prva je namenjena zbiranju podatkov, druga (str. 37) že urejenim podatkom (razpredelnica je pripravljena samo za pet različnih telesnih znakov – če je telesnih znakov več, lahko učenec podobne pojme združi v skupen pojem, razdeli razpredelnico ali jo nariše v zvezek). Druga razpredelnica je podlaga za risanje histograma. Zelo pomemben je sklep, ki ga učenec oblikuje glede na dobljene podatke (pri zapisovanju tega bo verjetno potrebna učiteljeva pomoč oziroma predhodna priprava za oblikovanje zapisa). Delo lahko poteka tudi v skupini ali tandemu.

3. Nekateri od jeze postanejo v obraz rdeči, drugi zvišajo glas ... Kakšen pa si ti?

Kadar sem jezna nisim qdno besedo, tepem

V razredu naredi anketo. Vprašaj deset učencev (pomagaj si z 2. nalogo na strani 35 v delovnem zvezku). Zapiši pričakovanja.

Pričakujem, da bo

moja nimer odgovorila, da se stopijo.

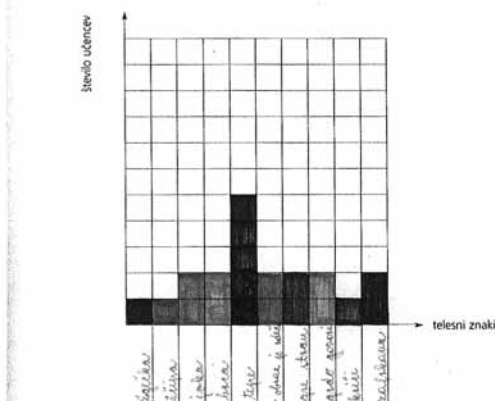
ANKETA

Ime učencev in učitelja	Navedi dva telesna znaka, ki se pojavita med spoznim	
	1.	2.
1. Jure	rožčica	črna
2. Ines	joka	besa
3. Urša	tepe	v obraz je rdeča
4. Irena	tepe	qu stran
5. Blanka	qdo govori	besa
6. Roka	joka	tepe
7. Marta	kaljkava	qdo govori
8. Katarina	tepe	kaljkava
9. Katja	qu stran	v obraz je rdeča
10. Marko	tepe	besa

Svoje ugotovitve zapiši v razpredelnico.

Telesni znaki	Število učencev
rožčica	1
črna	1
joka	2
besa	2
tepe	3

Svoje ugotovitve predstavi tudi grafično in jih razloži.

Sklep:

Najmi nimer je odgovorila, da bo se jim ni se stopijo. Svoje pričakovanje lahko potrdim.

²¹ O ustrahovanju je nekaj več napisanega v knjigi: Elliott, Michele, Da bo vaš otrok varen, Praktični vodnik za pogovor z otroki, Co Libri, Ljubljana 1996, str. 86–104.

Za učence je primerna knjiga: Sanders, Pete, Ustrahovanje, zbirka Spregovorimo, DZS, Ljubljana 1999.

Prav je, da učencem ponudimo eno možnost (razlago) reševanja problema²². V učbeniku (str. 34–35) je predstavljeno Rokovo razmišljanje o problemu (učence posebej opozorimo na bele črke na temno zeleni podlagi):

- problem,
- seznam vseh možnih rešitev,
- razmišljanje o posledicah,
- izbira najboljše rešitve,
- ustreznost rešitve.

Lahko ga preizkusite na kakem problemu v razredu, ki ga želite rešiti (pravzaprav bo učenec takrat najbolj motiviran). Posebno učencem, ki so bili ali so ustrahovani, je treba vliti moči, da se bodo samozavestno postavili po robu in rekli NE. Pri Rokovem primeru naj učitelj poudari, da se zgodba lahko ne bi končala tako enostavno, kot se je. Poudarimo, da je Rok težko naredil ta korak in se postavil Tinetu po robu, vendar je zbral dovolj moči in bil zato nazadnje zelo vesel.

Tistim, ki doživljajo nasilje, lahko pomaga tudi pisanje dnevnika. Nasilje, kakršno je opisano v učbeniku na strani 36 (Katarinin dnevnik), je v šolah pogosto in otrokom je treba povedati, da takih dejanj ne podpiramo. O dogodku se pogovorimo in učenci lahko zgodbo (dnevnik) nadaljujejo po svoje (DZ 39/5). Usmerimo učence predvsem v razmišljanje o Katarininih občutkih ob tem dogodku ter o pravicah in dolžnostih, ki so zapisane v prvem poglavju učbenika (predvsem pravica do nenasilnega ravnanja).

V DZ 39/6 učenci razmišljajo, kako bi se odzvali, če bi se znašli v takem ali podobnem položaju. Učence spodbudimo k razmišljanju o smiselnosti njihovega odziva. Ali bi bil lahko drugačen?

Naloge v DZ 40/7, 8, 9 so primerne za delo v skupini. Pomembno je, da učenci za nasilje postanejo občutljivi, ga opazijo in se zavedajo, da je treba spore reševati nenasilno, da je včasih treba reči NE tudi prijatelju.²³

Pri celotnem poglavju je kot metoda dela zelo uporabna igra vlog. V razredu zaigrajte situacijo, ko je bil problem na šoli rešen nasilno (pri tem naj velja pravilo, da je treba paziti na soigralca, da ga ne bi poškodovali). Druga skupina naj razmišlja, kako bi spor lahko rešili nenasilno, in naj to tudi zaigra. Učenci naj ločijo med sporom in nasiljem (spor še ni nasilje). Bodimo pozorni tudi na psihično nasilje, ki ga učenci pogosto ne uvrščajo k nasilju. Na primer ubijalske fraze so besede ali povedi, ki poskušajo osmešiti, ponižati sogovornika, njegove želje, cilje, ideje: »Pa ti si nor! To lahko naredi samo kreten, kot si ti! Tako govorijo samo debili! ...« Z učenci razmišljajmo o namenu takih besed in ustrežnejši obliki.

Pri slovenščini lahko obravnavate kako literarno delo s tako ali podobno tematiko. Na primer Bode, A. de, Broere, R.: Vsi se spravljajo name, Založba Kres, Ljubljana 1997.

Učenci spoznajo, da pravila obnašanja preprečujejo konflikte in varujejo pravice. Taka pravila pa je najboljše oblikovati na demokratičen način.

Učence povabimo k sestavljanju takih pravil in tudi k podpisu (če želijo). Na prosojnici je prikazana ena od izjav (priredila Marjeta Zabukovec po Elfyn, M.: Roke stran, Društvo za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela, Ljubljana 1997, str. 113).

Medpredmetne povezave

Nalogo (DZ 36/3) lahko združimo z matematiko. Nekatero nalogo se lahko rešujejo pri slovenščini kot govorne vaje, opis dogodka, oznaka osebe ... Nadaljevanje Katarininega dnevnika lahko poteka

²² Nekaj zamisli za reševanje problemov najdemo v knjigi: Jurišič, Branka D.: Zakaj mi to delajo? Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 1999, str. 62–69 in 148–150.

²³ Učenci veliko nasilja vidijo na televiziji. Nekaj zamisli o tem ponujata knjiga: Miller, Karen, Otrok v stiski: priručnik za vzgojitelje, učitelje, strokovnjake in starše, ki se srečujejo z otroki, ki doživljajo stiske, krize in stres, Educy, Ljubljana 2000, str. 103–106, in knjiga, namenjena učencem: Erjavec, Karmen, Volčič, Zala, Moč in nemoč televizije, Rokus 1999, Ljubljana

pri slovenščini, ravno tako razlaga pregovorov in opis situacije, ki se je rešila v smislu pregovora (DZ 41/8). Celotna tema je uporabna pri razrednih urah in večdnevni bivanjih zunaj šole (dnevi dejavnosti).

Literatura

- Bode, Ann, de, Broere, Rien, Vsi se spravljajo name, Založba Kres, Ljubljana 1997.
- Elliott, Michele, Da bo vaš otrok varen, Praktični vodnik za pogovor z otroki, Co Libri, Ljubljana 1996.
- Elfyn, Menna, Roke stran, Društvo za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela, Ljubljana 1997.
- Erjavec, Karmen, Volčič, Zala, Moč in nemoč televizije, Rokus, Ljubljana 1999.
- Jurišič, Branka D., Zakaj mi to delajo? Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 1999.
- Miller, Karen, Otrok v stiski: priročnik za vzgojitelje, učitelje, strokovnjake in starše, ki se srečujejo z otroki, ki doživljajo stiske, krize in stres, Educy, Ljubljana 2000.
- Sanders, Pete, Ustrahovanje, zbirka Spregovorimo, DZS, Ljubljana 1999.

3.5. ODVISNOST

U 37–40 in DZ 43–45

1 šolska ura

Namen ure

Poglavje opisuje nekatere odvisnosti. Učenec naj bi spoznal, da smo lahko odvisni od različnih stvari: zdravil, alkohola, tobaka, droge, ob koncu poglavja pa je predstavljena odvisnost od čokolade, hrane (anoreksija, bulimija), televizije in računalnika. Ni namen poglavja, da bi učenca dobro poučili in posvarili pred različnimi odvisnostmi, pomembno je, da se seznanijo s tem, da odvisniki težavo ali problem zamenjajo (rešujejo) z odvisnostjo. Pomembno je vedeti, kaj hočemo, in imeti pozitivno samopodobo (intervju z zasvojenecem na str. 40 omenja ravno to). V dnevnem in tedenskem časopisju bodo učenci o tej tematiki našli veliko, predvsem pa je pomembno, da o tem razmišljajo in povedo svoje mnenje.

Pojmi

Odvisnost, droga, navade, razvade.

Cilji

- spoznavajo odvisnost od različnih legalnih in nelegalnih drog, hrane, računalnika, televizije ...
- Učenci spoznavajo načine preprečevanja vplivov za človekovo zdravje škodljivih snovi.
- Učenci razvijajo odgovoren odnos do zdravega načina življenja in skrb zanj.

Izvedba

Učenci o odvisnosti vedo že veliko, zato lahko njihovo znanje izkoristimo. Ena od metod za zbiranje (ugotavljanje) znanja je hitri kviz ali anketa. Učenci imajo na listkih napisana vprašanja (lahko imajo vsi enaka vprašanja ali pa ima vsak svoja), krožijo po razredu in sprašujejo sošolce in sošolke ter si odgovore zapisujejo. Tako se med njimi ustvarja komunikacija. O zbranih ugotovitvah se pogovorimo in so podlaga za obravnavo poglavja.

Poglavje se začne s povedjo: »Za zdravljenje bolezni uporablja večina ljudi zdravila« (U 37). O odvisnosti od zdravil ni nič napisanega, v razredu pa spodbudimo pogovor o tem, kdaj lahko postanemo odvisni od tablet. Najpogosteje ljudje zlorabljajo pomirjevala in uspavalna ter zdravila, namenjena lažanju bolečin. Sicer pa tematika za otroke na tej stopnji ponavadi ni aktualna.

Tudi od alkohola lahko postanemo odvisni.²⁴

Alkoholne pijače delimo v dve skupini: ene so destilirane, druge nededilirane. Destilirane alkoholne pijače so različna žganja in konjak ali vinjak. Žganje pridobivajo iz različnih sort sadja, ki ga zmeljejo in puste, da steče alkoholno vrenje. Z destilacijo izločijo alkohol in del vode. Konjak ali vinjak se pridobiva z destilacijo vina. Rum pridobivajo z alkoholnim vrenjem melase (preostanka pri pridobivanju sladkorja iz sladkornega trsa).

Nededilirani alkoholni pijači sta pivo in vino. Pivo pridobivajo iz ječmena, hmelja, kvasa in vode. Vino se pridobiva iz grozdja z alkoholnim vrenjem.

Z učenci se pogovorimo o tem, da alkoholiki včasih posredno vplivajo na druge (povzročijo prometne nesreče, se nasilno obnašajo ...). Učenci lahko v dnevnem časopisju vsak dan preberejo kak članek (poročilo) o tistih, ki so pod vplivom alkohola povzročili prometno nesrečo oziroma bili nasilni. Tudi pogovor med Katarino in Rokom pripoveduje zgodbo o nasilju alkoholika, zgodbo o Andreji in njenem nasilnem očetu.

Zgodba je lahko iztočnica za pogovor in razmišljanje o možnih rešitvah (na primer kaj bi učenec/ka, če bi bil/a Andrejin/a prijatelj/ica, naredil/a, da bi pomagal/a Andreji).²⁵

V učbeniku je kot zanimivost zapisana arabska legenda o odkritju alkohola (z učenci se pogovorimo o pojmih, na katere večina naleti prvič: legenda = pripoved, zgodba o nenavadnih pojavih, dogodkih, ljudeh; arabski = prebivalec Arabije, Arabec; zvariti = pripraviti s kuhanjem; destilacija = spreminjanje tekočine v paro in te nazaj v tekočino). Ta zgodbica pa je lahko iztočnica za to, da po drugi strani otroke seznanimo tudi s koristnimi lastnostmi vina in nekaterih drugih alkoholnih pijač.

V delovnem zvezku sta dve nalogi (DZ 43/1 in 44/2) namenjeni razmišljanju o tej odvisnosti. Prva je konkretna zgodba, v katero naj se učenci poskušajo vživeti in razmišljati o možnih odzivih v takem položaju.

Pomagajo si lahko s koraki, kot jih je naredil Rok pri reševanju svojega problema (Tinetovo nasilje). Nalogo lahko učenci rešujejo v skupini.

Odvisni postanemo tudi od tobaka.²⁶ V učbeniku na strani 38 je razložen pojem »nikotin«. ²⁷ Ponujam še nekaj dodatnih informacij, ki bi lahko zanimale učence: Jean Nicot de Villemain je bil francoski poslanik na Portugalskem. Živel je v 16. stoletju. Jean Nicot je prinesel francoski kraljici Katarini Medičejski tobakov prah, ki so ga uporabljali v Španiji in na Portugalskem, da bi ozdravil njen glavobol. Kraljica se je po tem počutila bolje. V Franciji so takrat tobak začeli gojiti in kaditi, tako da je tedanje zdravilo kmalu postalo strastna razvada.²⁸

Zanimiva je še zgodba, kdo je v Evropo prinesel navado kajenja pipe. To je bil angleški pomorščak in državnik sir Walter Raleigh (16. st.). Bil je najljubši dvorjan angleške kraljice Elizabete. Večkrat je potoval v Severno Ameriko, ustanovil je kolonijo Virginijo in od tam prinesel tobak. Tamkajšnji domačini so ga kadili v pipi. Ko je njegov sobar zagledal, kako se mu iz ust in nosu kadi dim, ga je hotel pogasiti in ga je polil z vrčkom piva. Kasneje je kajenje pipe postalo moderno.²⁹

V DZ 45/4 se učenec preizkusi v izdelavi plakata (riše lahko tudi na risalni list). Plakat je lahko skupinsko delo (pomembno je, da nedvoumno obvešča o škodljivosti kajenja). Učence poskušamo usmeriti v ustvarjalno razmišljanje (izogibajo naj se stereotipov in zamisli, ki so že bile uporabljene na plakatih).

²⁴ Učenci bodo morda omenili, da lahko vdihavamo tudi hlapne snovi (lepila, topila). Njihov učinek je podoben alkoholnemu opoju in je lahko smrtno nevaren.

²⁵ Nekaj zamisli, kako lahko učitelj pomaga takim otrokom, ponuja knjiga Miller, Karen, *Otrok v stiski: priručnik za vzgojitelje, učitelje, strokovnjake in starše*, ki se srečujejo z otroki, ki doživljajo stiske, krize in stres, Educy, Ljubljana 2000, str. 97–102.

²⁶ Krištof Kolumb je 15. 10. 1492 v ladijski dnevnik (bil je na otoku Gvanahani blizu Kube) zapisal: na obali smo srečevali rdečeokožce, ki so imeli v rokah nekakšen ogenj in liste ter skozi usta in nos puhali oblake dima. Takrat v Evropi še nismo poznali tobaka, zato ga je Kolumb prinesel na Portugalsko.

²⁷ Več o delovanju nikotina na človeško telo je zapisano v knjigi Kristan, Silvo, *Kaditi ali ne kaditi: to je zdaj vprašanje*, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 1994, str. 20–24.

²⁸ Prigent, Simone, Simoni, Georges, *Velika ilustrirana otroška enciklopedija, Povej, kdo je to ...* ČGP Delo, Ljubljana 1986, str. 115.

²⁹ Prigent, Simone, Simoni, Georges, *Velika ilustrirana otroška enciklopedija, Povej, kdo je to ...* ČGP Delo, Ljubljana 1986, str. 36.

Tobak in alkohol spadata med dovoljene droge.

Obstajajo še prepovedane droge (marihuana, heroin, LSD, ecstasy ...). Marihuana so posušeni in zdrobljeni listi, stebela in cvetovi konoplje. Hašiš pa je smola cveta konoplje. Poznamo še droge, ki jim rečemo halucinogeni (LSD, DMT, STP, ecstasy ...). Uživalci imajo možganske okvare, težave s spominom, koncentracijo, zmedeno razmišljajo ... Učenci o drogah veliko slišijo in berejo, zato učitelju ni treba ponuditi še več informacij, kot jih učenci najdejo v učbeniku. Učitelj naj poskuša s pogovorom med Rokom in očetom (U 39) ter z intervjujem z zasvojenecem (U 40) učence usmeriti v razmišljanje o tem, zakaj mladi posegajo po drogah in kako bi lahko zmanjšali število zasvojenecov. Bodimo pozorni na misel zasvojenca (intervju), ko pravi, da je preizkušal drogo zaradi občutka manjvrednosti. Ta misel je lahko podlaga za nadaljnje razmišljanje oziroma pogovor z učenci.³⁰

Z učenci razmišljajmo še o drugih odvisnostih (od čokolade, zasvojenost s težo – anoreksija, bulimija, zasvojenost z računalniki in s televizijo³¹). Učenci lahko v dnevnem časopisju poiščejo članke, lahko pripravimo okroglo mizo na to temo ... Pomembno je, da o tem razmišljajo in razpravljajo.

Medpredmetne povezave

Učenci lahko svoje zamisli o rešitvi težave (DZ 43/1) predstavijo z igro vlog tudi pri slovenščini. Nalogo (DZ 45/4) je mogoče združiti z likovnim poukom.

Literatura

- Bryan, Jenny, Pogovarjajmo se ..., EWO, Ljubljana 1996.
- Dogša, Irena, Schmidt, Ignac, Droge? Ne, hvala! Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 1997.
- Hudolin, Vladimir, Alkoholizem (Priročnik za višje razrede osnovnih šol), Skupščina Rdečega križa Slovenije, Ljubljana 1987.
- Kastelic, Andrej, Zloraba drog, Rokus, Ljubljana 1992.
- Kastelic, Andrej, Mikulan, Marija, Mladostnik in droga: priročnik za starše in učitelje, Domus, Ljubljana 1999.
- Kristan, Silvo, Kaditi ali ne kaditi: to je zdaj vprašanje, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 1994.
- Miller, Karen, Otrok v stiski: priročnik za vzgojitelje, učitelje, strokovnjake in starše, ki se srečujejo z otroki, ki doživljajo stiske, krize in stres, Educy, Ljubljana 2000.
- Može, Aleksander, Alkoholizem, Idrija 1994.
- Nolimal, Dušan, Rejc, Vladimira, Pogovori o drogah, Reprostudio S, Ljubljana 1996.
- Prijatelj, Anton, Pijem, torej sem, Dolenjska založba, Novo mesto 1992.
- Žigon, Darko, Mamila, Center marketing international, Ljubljana 1995.
- Erjavec, Karmen, Volčič, Zala, Moč in nemoč televizije, Rokus, Ljubljana 1999.
- Kapšt, Peter, Vino in zdravje, Erro, Novo mesto 1997.
- Nemanič, Julij, Spoznajmo vino, ČZD Kmečki glas, Ljubljana 1996.

³⁰ Nekaj literature za učitelja: Bryan, Jenny, Pogovarjajmo se ... EWO, Ljubljana 1996; Dogša, Irena, Schmidt, Ignac, (1997). Droge? Ne hvala! Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 1997; Kastelic, Andrej, Zloraba drog, Rokus, Ljubljana 1992; Kastelic, Andrej, Mikulan, Marija, Mladostnik in droga: priročnik za starše in učitelje, Domus, Ljubljana 1999; Nolimal, Dušan, Rejc, Vladimira, Pogovori o drogah. Reprostudio S, Ljubljana 1996; Žigon, Darko, Mamila, Center marketing int., Ljubljana 1995.

³¹ O tej tematiki govori tudi knjiga, namenjena učencem: Erjavec, Karmen, Volčič, Zala, Moč in nemoč televizije, Rokus, Ljubljana 1999.

4. NAJINI IN NAŠI NAČINI ŽIVLJENJA

U 41–67 in DZ 47–86

7 šolskih ur

UVODNE MISLI

Poglavja v učbeniku in naloge v delovnem zvezku upoštevajo temeljno načelo: čim pazljiveje prepoznavajmo svoj način življenja in svoje življenjsko okolje – to je pogoj za razumevanje (in spoštovanje) drugače mislečih ljudi, njihovih navad, šeg in načinov življenja na splošno.

CILJI

Učenci znajo opazovati stanovanje (bivališče), v katerem prebivajo (živijo), in stanovanja svojih sorodnikov in znancev, torej ljudi, s katerimi so pogosto v stiku.

Učenci znajo opazovati razporeditev posameznih prostorov in opremo v njih.

Učenci znajo vrednotiti posamezne prostore z vidika:

- različnih poklicev,
- različne starosti stavb in stanovanj,
- različnih gradbenih materialov, iz katerih so zgrajena stanovanja.

Učenci spoznavajo sestavine načina življenja pri različnih družbenih in poklicnih skupinah iz zornega kota:

- kulture prehranjevanja,
- delovnega dne v preteklosti in danes,
- vsakdanjikov in praznikov,
- različnih šeg in navad (koledarske šege, pomlad, poletje, jesen in zima),
- različnih praznikov in pomenov teh praznikov,
- odnosov do praznikov, šeg in navad,
- bontona nasploh.

KLJUČNE BESEDE

Stanovanjski (bivalni) prostor, razporeditev stanovanjskih (bivalnih) prostorov, notranja oprema, prisojna lega, osojna lega, arhitekt, pastirski stan, kmečka hiša, »hiša«, stanovanje rudarja (rudarsko stanovanje).

Delovni dan, mlinarska in žagarska družina, vsakdanjiki in prazniki, delitev dela, pregovori in reki, šege in navade, življenjski mejniki (rojstvo, krst, obhajilo, rojstni dan, god, birma, vojaška zaobljuba, poroka, smrt), koledarske šege in navade, šege in navade ob delu (koline, odprtje razstave, ob koncu različnih kmečkih del in opravil, polaganje temeljnega kamna, trgategv, odhod na planine in vračanje z njih).

Prehranske navade, način prehranjevanja, vsakdanje in praznično prehranjevanje, kruhi in pogače, prašič, koline (koljerija, furež, furovž itd.).

Bonton, omika, gostoljubnost.

4.1. ŽIVIVA, TOREJ STANUJEVA

U 42–46 in DZ 48–50

2 šolski uri

A. RAZPOREDITEV STANOVANJSKIH PROSTOROV IN NOTRANJA OPREMA

Namen ure

Nekatere znanstvene discipline (med njimi zlasti etnologija) raziskujejo bivalno kulturo in bivališča v vseh njihovih razsežnostih. Iz množice raziskovanih vsebin smo izbrali nekaj najbolj znanih, ki so primerne za razumevanje obravnavane problematike na tej stopnji otrokovega učenja in razvoja.

Cilji

- S primeri smo hoteli pokazati izjemno raznovrstnost obravnavanih kulturnih pojavov, zato smo predstavili bivališča in bivalno kulturo treh (str. 43–44) različnih poklicnih in družbenih skupin, pastirja, kmeta in rudarja, nato pa še razporeditev notranje opreme v Katarinini sobi in v Finžgarjevi »hiši«.
- S predstavitvijo različnosti in nasprotij bodo učenci lažje razumeli raznovrstnost življenjskih slogov, ki jih živijo sami, njihove družine, sorodniki, prijatelji, sosedje, sovaščani, someščani, sodržavljeni in drugi.

Izvedba

S primeri smo hoteli opozoriti na razvojno pot stavbarstva od najpreprostejših bivališč z eno ali dvema bivalnima enotama do tlorisno razvitejših in prostornejših stanovanj. To načelo upošteva tudi seznanjanje z raznovrstno notranjo opremo, saj se je ta tako kot stavbe spreminjala v času, prostoru, z družbenim položajem in s poklicem obravnavanih družin in posameznikov ter seveda tudi po obliki in kakovosti materialov.

Ob nalogah v delovnem zvezku bodo učenci še poglobili znanje o različni zasnovi stanovanjskih enot (stanovanj, bivališč). Seznanili se bodo z razlikami v opremi stanovanj in delovnih prostorov s pohištvom, slikami, svetili, z orodjem, s stroji, z računalniki in drugim. Učence je treba opozoriti, da vsi prostori nikoli niso imeli in nimajo enake ali vsaj podobne namembnosti (funkcije). O tem naj se prepričajo doma, ko bodo na primer primerjali notranjo opremo in tlorisno velikost (prostornost) kuhinje, dnevne sobe, svoje sobe in stranišča.

V delovnem zvezku so vse naloge povezane z življenjskim okoljem učencev. Morda se bodo ponekod pojavile težave, saj vemo, da vsi učenci ne živijo v urejenih družinskih razmerah in nimajo svojih sob. Ti naj predstavijo prostor, kjer spijo ali se v njem čez dan največ zadržujejo.

Za vse učence je pri tem poglavju in nalogah najpomembneje, da se z opazovanjem in prenašanjem svojih ugotovitev v obliki risbe na papir seznanijo z osnovnimi tehnikami (načini) dokumentiranja stanovanjskih enot (hiš, stanovanj v blokih) in tudi posameznih prostorov.

V učbeniku so tlorisi stavb in stanovanja risani v treh različnih barvah in zelo shematično ponazarjajo, iz česa so stavbe zgrajene. Pastirski stan je lesen, kmečka hiša iz osrednje Slovenije je pozidana iz kamna, stanovanje v delavski koloniji je iz opeke. Na podoben način naj rišejo tudi tlorise v delovnem zvezku.

V učbeniku sta na straneh 45 in 46 po Kenyersovi metodi narisani (izmišljena) Katarinina soba in osrednja velika soba, »hiša« iz Finžgarjeve rojstne hiše v Doslovčah. To je na ravni ploskvi prikazan način risanja prostora – kubusa – in vse pripadajoče notranje opreme (način risanja je podoben, kot če bi razstavili škatlo za torto, na primer Zmajčkovega butika). V isti ravnini kot tloris obravnavanega prostora so narisane stene, k eni steni (poljubno) je pripet še strop. V tlorisu prostora je narisana (naris) vsa oprema, tako kot bi jo videli od zgoraj (ptičja perspektiva). Stene z opremo in s stavbnim pohištvo so risane »en face« (v obraz), kot jih vidimo, če stojimo v prostoru; pravokotno na steno (tokrat v ležečem položaju) sta narisana stavbno pohištvo (okna, vrata) in vsa oprema, ki stoji ob steni ali visi na njej (stensko okrasje). V tloris prostora bi lahko narisali še obliko in vrsto tal (smrekove podnice – črte; parket – cikcak; tapisom – barve; opeka – »ribja kost« ali zamik za polovico dolžine opeke, keramične ploščice – vzorec, kot je dejansko na tleh), vendar to večinoma opustimo, če je v prostoru veliko opreme in bi s tem risba izgubila preglednost. Strop narišemo tak, kot je: če je ometan in pobeljen, bo po vsej verjetnosti bel, če je lesen, ga narišemo podobno kot v Finžgarjevi »hiši« (vzdolžni trak pomeni nosilni prečni tram, nanj pravokotno narisane vzporedne črte pa so deske). Po Kenyersovi metodi je narisani tudi tloris učilnice na strani 76.

Medpredmetna povezava

S primerjavami nalog boste skupaj ugotavljali različnosti bivalne kulture učencev, razlike v njihovi soseški in njihovem kraju. Vi, spoštovani(na) učitelj(ica), pa jih poučite še o razvejenosti bivalne kulture v drugih slovenskih pokrajinah, če želite, tudi v tujini. Med drugimi se poglavje dobro navezuje na poglavje 5, Kje sva, kam naj greva (str. 76 v učbeniku in str. 92–95 v delovnem zvezku), in na poglavje 8, Midva bivava tu, drugi pa drugje, ki je na koncu učbenika in delovnega zvezka.

Zaradi obsežnosti obravnavane problematike smo morali izpustiti veliko primerov bivališč in oblik načinov življenja posameznikov, poklicnih in družbenih skupin. Predlagamo, da učencem, ki jih to zanima, pomagata poiskati še dodatne primere.

Literatura

Če želite izvedeti kaj več o stavbarstvu večinskega prebivalstva na Slovenskem, vam priporočamo našete knjige.

- Cevc, Tone, Arhitekturno izročilo pastirjev, drvarjev in oglarjev na Slovenskem, Ljubljana 1984.
- Fister, Peter, Umetnost stavbarstva na Slovenskem, Ljubljana 1986.
- Ivanšek, France, Enodružinska hiša, Ljubljana 1988.
- Po poteh ljudskega stavbarstva Slovenije, Ljubljana 1994.
- Hazler, Vito, Podreti ali obnoviti, Ljubljana 1999.

4.2. VSAKDANJIKI IN PRAZNIKI

U 47–60 in DZ 51–65

2 šolski uri

Namen ure

Tematika v tem vsebinskem sklopu je razdeljena na dve večji skupini. V prvi je predstavljeno pojmovanje razmerja med delom in počitkom, prostim časom, v drugi vse tri temeljne skupine šeg in navad, ki urejajo in spremljajo človekovo življenje, ravnanje, medsebojne odnose itd.

Izvedba

Najprej nekaj temeljnih opozoril in vodil hkrati.

- Pri podajanju snovi in tudi določanju učenčevih obveznosti, povezanih s to tematiko, izhajajte iz učenčevega domačega kulturnega okolja.
- Nikakor ne poskušajte podajati teh vsebin z romantičnimi ali podobnimi pogledi ter primeri iz kmečkega okolja. Šege in navade v mestih so bile vedno drugačne kot na podeželju. Temeljno izhodišče naj bo torej primarno okolje. Ali če navedemo primer: šolarji v mestu morajo najprej spoznati šege in navade svojega, torej mestnega okolja, potem jih primerjajo s tistimi, ki jih spoznajo na izletu, ob ogledu filma ali diapozitivov, ob obisku sorodnikov na podeželju itd. Podobno, vendar v obrnjenem zaporedju spoznavajo vprašanja šeg in navad učenci na podeželju.
- Učenci naj spoznavajo konkretne primere. Odsvetujemo pretirano fotokopiranje iz literature. Prav tako ne priporočamo pretiravanja z rezanjem motivov iz turističnih prospektov in drugih publikacij (npr. koledarjev). Učenci naj več sami narišejo, fotografirajo, opišejo itd. Uporaba slikovnih virov pride v poštev le za primerjave z drugimi kulturnimi okolji.

Kot uvod v poglavje Vsakdanjiki in prazniki v učbeniku in delovnem zvezku je zapisan pregovor. Isti pregovor, vendar na dva načina. Že to drobno različico lahko odlično izkoristite in predstavite učencem, kako bogati smo. Seveda je pregovor odlična »ilustracija« vsega, kar poskušamo učencu v nadaljevanju predstaviti v tem delu učbenika in delovnega zvezka. To je vprašanje dela, delovnih obveznosti in delitve dela.

Učencu podajamo snov s primeri, slikovnimi in drugimi viri in mu poskušamo pokazati realno podobo in razumevanje dela v okvirih časa. Vrednotenje posameznega preteklega pojava z očmi našega časa hitro privede do romantičnih in nostalgčnih sodb ali pretiravanj o čezmernem trpljenju ljudi, ki še niso imeli gospodinskih strojev, traktorjev ipd.

Pri tematiki spet izhajamo iz otrokovega neposrednega okolja, torej iz njegove družine. Pri tem v delovnem zvezku postavljamo njega samega v središče kvantitativnega vrednotenja posameznih kulturnih pojavov. Za primerjave o preteklih oblikah delovnega dne naj učenci povprašajo svoje starejše sorodnike (npr. stare starše). Pri tem naj opozorimo, da se je njihova življenjska doba precej podaljšala. Današnji babice in dedki so lahko stari že manj kot 40 let. Torej bodo spraševali o preteklih oblikah, ki izvirajo iz časov po drugi svetovni vojni. Za vsa starejša obdobja je učitelju na voljo dovolj literature, da pripravi ustrezne še starejše primere. Nikakor ne poskušajte podajati različnih stereotipnih modelov, kakršne, žal, ponuja tudi nekatera v naših šolah razširjena ljubiteljska literatura.

Zbrane podatke o delu in počitku (prostem času) vnaša učenec v preglednice, ki so razdeljene po letnih časih. Navajamo ga tudi k »analizi« zbranega gradiva. Prav ob tej šele vzpostavi realno podobo in primerjave med svojim svetom in svetom starejših sorodnikov.

Primerjave delovnega dne današnje, torej učenčeve družine in izbrane družine v preteklosti so lahko zares vabljiva naloga, v vsebinskem in tudi likovno-predstavitvenem smislu. Tako primerjalno analizo prikazuje učbenik na straneh 48 in 49.

Tudi tematiko delitve dela lahko odlično povežemo z razmerami v učenčevem neposrednem kulturnem, domačem okolju. Bodisi na podeželju ali v mestih. Obiščimo na primer mehanično ali vulkanizersko delavnico in pogledimo, kako poteka delo. Za primerjavo navedimo primere iz preteklosti, kjer je bila delitev dela še izrazitejša in povezana zlasti z nekaterimi rokodelstvi. Na primer suhorobarske panoge, ki pomenijo sam vrh delitve dela na Slovenskem, pa delo v gozdovih, paša živine na planinah (npr. pisatelj Finžgar slikovito opisuje svoje mladostne spomine in razne »funkcije«, ki so jih imeli posamezniki na planini), delo v mlinu ali na žagi, dela v zidarstvu in tesarstvu itd.

Glede na vedno večjo odtujenost staršev od otrok zaradi vedno več delovnih obveznosti in težnje po zaslužku (pa tudi drugih vzrokov) predlagamo, da posvetite nekaj pozornosti komentiranju pregovora Kjer se dela vse nedelje, tam se sreča mimo pelje! (U 51). V tem delu naj bi otrok spoznal tudi pravo razsežnost pomena počitnic, saj jih še vedno po večini razume kot »bežanje od šole«, torej od obveznosti. In konec koncev: počitnice so primerno porazdeljene, tako kot počitek, različne vrste dela, delovnih opravil, razdeljenih med več družinskih članov, delovne skupine ali na posameznika.

Pomembna novost učnega načrta je prav gotovo strokovno ustrezno utemeljena snov o **vsakdanjkih in praznikih** ter z njimi povezanih **šegah in navadah**. Tematika je razdeljena v tri temeljne skupine, in sicer:

1. šege in navade ob življenjskih mejnikih in družinskih praznikih,
2. koledarske ali letne šege in navade (t. i. praznično leto),
3. šege in navade ob delu.

Glede na dosedanje izkušnje, zlasti še v naši šoli, želimo opozoriti na temeljno dejstvo, da se tudi šege in navade v zgodovinskem razvoju stalno spreminjajo. Razlikujejo se ne le po formalnih, časovno zaznamovanih sestavinah, ampak prav tako po družbeni pripadnosti njihovih nosilcev in glede na prostorsko (geografsko) razširjenost. Tudi šege in navade spremljajo stalne spremembe. Veliko napak naredimo, če otrokom govorimo o nekakšnih stereotipnih modelih oziroma nespremenljivkah s trdno postavljenim notranjim ustrojem. To vodi v nemogoča posploševanja (npr. kakšen je »pravi« korant s Ptujskega polja, kako poteka »prava« poroka itn.).

Literatura

Kot pomoč pri tej snovi predlagamo več temeljnih del.

- Kuret, Niko, Praznično leto Slovencev 1–2, Ljubljana 1989. /Temeljno delo o dediščini naših šeg in navad, kar pojasnjuje že podnaslov »Starosvetne šege ...«. Ta termin se danes ne uporablja več ravno zaradi zgodovinske ohlapnosti. Opozoriti kaže še na neustreznost slikovnega gradiva v tej knjigi za potrebe pouka. Uporabno je le ob primerni kritičnosti./
- Ovsec, Damjan, Velika knjiga o praznikih – Praznovanja na Slovenskem in po svetu, Ljubljana 1992. /Kot pove že naslov, je delo uporabno predvsem zaradi primerjav s svetom in namenjeno predvsem učiteljem./
- Bogataj, Janez, Smo kaj šegavi?, Ljubljana 1998. /Knjiga je bila napisana predvsem za potrebe šole, saj na kratko, zgoščeno predstavlja razmerja med dediščino in sodobnostjo. Navaja tudi temeljno literaturo in prinaša fotografsko gradivo, ki je lahko vzorec za slikovno predstavljanje tematike šeg in navad./
- Rozman, France, Melik, Vasilij, Repe, Božo, Zastave vihrajo. Spominski dnevi in praznovanja na Slovenskem od sredine 19. stoletja do danes, Ljubljana 1999.

Tretja knjiga je s prvim poglavjem pomoč učitelju pri predstavljanju pomenov in razlikovanja terminov, kot so šega, navada, običaj, ritual, obredje, ceremonija. Pravilno razumevanje razlike med šego in navado učenci pokažejo z rešitvami nalog v delovnem zvezku (str. 59, 60).

A. ŠEGE IN NAVADE OB ŽIVLJENJSKIH MEJNIKIH, DRUŽINSKIH PRAZNIKIH

Šege in navade ob življenjskih mejnikih, družinskih praznikih so temeljita razširitev nekdanjega pojmovanja t. i. »treh temeljnih mejnikov v človekovem življenju«, rojstva, poroke in smrti. Razširjamo jih z nekaterimi drugimi pomembnimi mejniki v življenju in osebnimi ali (in) družinskimi prazniki, ki so lahko del naše dediščine, verskega življenja ali osebne praznovanja. To so, poleg

rojstva, poroke in smrti, še krst, obhajilo, birma, rojstni dan, god, vojaška zaobljuba in srečanje z Abrahamom. Navedeni so le temeljni, saj z njimi seznama še ni konec (npr. konec šole, matura, diploma, obletnica poroke ...). Priporočamo, da upoštevate vso pestrost in vse posebnosti, ki jih posamezni otroci v razredu prinašajo iz svojih kulturnih oziroma družinskih (tudi nacionalnih, verskih, zemljepisnih) okolij.

B. KOLEDARSKÉ ŠEGE IN NAVADE

Koledarske šege in navade smo razdelili na štiri letne čase in med t. i. dediščino šeg in navad vključili tudi tiste, ki se šele oblikujejo v ritualno zasnovu. Pri tem mislimo predvsem na državne praznike, na praznike, ki naj bi bili veliko bolj sestavina t. i. državljske vzgoje (npr. dan državnosti). Nekaj pozornosti bo treba posvetiti tudi učencem, katerih praznični koledar se razlikuje od navedenega v učbeniku. Pri tem opozorite na sprejemanje drugačnosti, kulturnih različnosti (npr. pri muslimanih, pravoslavnih itd.).

Temeljne značilnosti praznovanj pri posameznih narodih, verstvih so zbrane v preglednih publikacijah in enciklopedijah. Priporočamo kot pomoč:

- Ljudstva sveta 1–6, Mladinska knjiga, Ljubljana 1979–1980,
- Rode, Franc, Knjiga o verstvih, Celje 1977.

Ena od številnih uporabnih možnosti za spoznavanje koledarskih šeg in navad je izdelovanje razrednega prazničnega koledarja. Torej je to snov, ki jo lahko spoznavamo vse šolsko leto in zapolnujemo posamezno koledarsko shemo s slikami, podatki in podobnim. Tako lahko nastaja dober pregled šeg in navad v domačem kraju. Ponovno želimo opozoriti, da v to tematiko nikakor ne smete vključevati le starih šeg in navad, t. i. zgodovinskega spomina ali dediščine, ampak tudi vse, kar novega nastaja in je plod sodobnega načina življenja v domačem kraju.

C. ŠEGE IN NAVADE OB DELU

Zadnja vsebina v sklopu šeg in navad so šege in navade ob delu. Z izbiro slik v učbeniku smo že opozorili na veliko pestrost (tipološko, časovno, vsebinsko, zemljepisno, družbeno) te skupine šeg in navad, ki so sestavina številnih del in opravil. Vidimo, da tudi v sodobnosti še vedno (ali vedno bolj) spremljajo posamezna dela ritualnosti, ki pa niso zgolj površinske narave in nimajo le značilnosti neke obvezne sestavine. Z nalogami v delovnem zvezku – te seveda lahko ustrezno prilagodite posebnim razmeram v domačem kraju ali pokrajini, družinskim ali družbenim razmeram pri posameznih učencih – smo želeli otroku odkriti razmerje med dediščino in sodobnimi oblikami. Te lahko nastajajo kot kontinuiteta prejšnjih, starejših, lahko pa so plod povsem sodobnih razmer in ustvarjalnosti ljudi. Otroka navajamo tudi k pozornejšemu »branju« starih fotografij. Iz opazovanja in pogovora z domačimi, sorodniki, sokrajani lahko izlušči zgodbo posamezne fotografije.

4.3. ČLOVEK JE, KAR JÉ

U 61–68 in DZ 66–86

3 šolske ure

A. PREHRANJEVANJE POKAŽE DRUŽBENE RAZLIKE

Namen ure

Še eni sestavini kulture in vsakdanjega načina življenja smo posvetili razmeroma veliko pozornosti. To je kultura prehranjevanja, hrane ali kulinarična kultura. Njen del so tudi vino in druge alkoholne in brezalkoholne pijače, na prvem mestu voda. Tako kot vse sestavine kulture in vsakdanjega načina življenja se je tudi prehranjevanje vedno spreminjalo in odlično odslikavalo življenje posameznikov, družin, skupin, narodov ... To se navezuje na pregovor v naslovu: Človek je, kar jé!

Cilji

Vzrokov za uvrstitev te tematike v učni načrt je bilo več.

- Ne le v naši šoli, ampak tudi sicer je vprašanje dediščine kulture prehranjevanja povezano z izrazitimi stereotipi in romantiko, ki jih poleg različnih ljubiteljev, kuharskih mojstrov in drugih pogosto izražajo celo nekateri strokovnjaki. Priseganje na najstarejše jedi, tipične jedi, govorjenje o narodnih jedeh in podobnem je popolnoma neresno početje. Podobno je z oznako »domače« jedi, saj je vsestransko sporna.
- Naslednji vzrok je povezan prav z mladino in njenim sprejemanjem agresije razvitega sveta na tem področju; to presega spoznavanje in predvsem sprejemanje vsega, kar naj bi bilo določljivo naše kulinarične prepoznavnosti. Prav je, da poznamo pice, hamburgerje, da se nasitimo pri Kitajcih ... Ni pa prav, da smo zmožni le tega. Lastne kulinarične posebnosti bo treba zato ponovno odkriti in jih spoznati.

Izvedba

Za kulinarične vsebine so primerne najrazličnejše oblike raziskovalnih delavnic za otroke. Odločite se lahko tudi za zbiranje jedi, ki v doglednem času »rodijo« kuharsko knjigo domačega kraja. Menimo, da ni treba posebej poudarjati, kako odlična povezanost šole in staršev bi se na tak način ustvarila. Pri tem nas seveda ne smejo zanimati le t. i. stare jedi, ampak tudi vse, kar v sodobnosti sooblikuje podobo načina prehranjevanja v domačem kraju ali pokrajini.

Kulinarični zemljevid Slovenije s kruhi in pogačami v učbeniku na straneh 64 in 65 navaja le nekaj primerov, saj nam vsega bogastva, dediščinskega in sodobnega, ni uspelo strniti ob zemljevid. Razumeti ga morate kot spodbudo, da na podoben način naredite zemljevid značilnih jedi v vašem okolju. Ob ogledu zemljevida bodo otroci spoznavali bogastvo njim tujih slovenskih okolij in se bo tako, upamo, prebudila njihova kulinarična zvedavost.

Priporočamo še veliki kulinarični zemljevid Slovenije, ki ga je založba Rokus izdala kot učni pripomoček in kot prvi tovrstni slovenski kulinarični zemljevid.

Literatura

Literature o tej temi je veliko. Žal je nekoliko manj del, ki so zares uporabna za šolo in ne ponavljajo različnih dvomljivih razlag. Navajamo nekatera pomembnejša dela.

- Bogataj, Janez, Sto srečanj z dediščino na Slovenskem, Ljubljana 1992.
- Renčelj, Stanko, Prajner, Marija, Bogataj, Janez, Kruh na Slovenskem, Ljubljana 1993.
- Renčelj, Stanko, Perko, Bogdan, Bogataj, Janez, Siri nekdanj in zdaj, Ljubljana 1995.
- (Ur.) Pokorn, Dražigost, Hitra hrana, Ljubljana 1997.
- Bogataj, Janez, Mleko, Ljubljana 1999.

- Bogataj, Janez, Naše gostilne, Ljubljana 1997.
- Jezernik, Božidar, Kava, Ljubljana 1999.
- Reja, Magda, Sirk, Tatjana, Briška kuhinja, Ljubljana 1997.
- Guštin Grilanc, Vesna, Je več dnevou ku klobas, Trst 1997.
- Renčelj, Stanko, Kraška kuhinja, Ljubljana 1999.
- Fras, Marija, Prleška kuhinja, Ljubljana 1999.
- Zdravec, Jože, Značilnosti ljudske prehrane v Prekmurju, Murska Sobota 1998.
- Khalil, Ksenija, Nerajska hrana, Črnomelj 1999.
- Apicij, Umetnost kuhanja, Ljubljana 1996.
- Renčelj, Stanko, Suhe mesnine – narodne posebnosti, Ljubljana 1990.
- Hafner, Pavle, Ta dobra stara kuha, Ljubljana 1982.
- Kapš, Peter, Vino in zdravje, Novo mesto 1997.
- Plesničar - Gec, Ljudmila, Kuhar, Boris, Emona in rimska kuhinja, Ljubljana 1996.
- Štrukelj, Janez, Štruklji za vsak okus, Ljubljana 2000.
- Dular, Andrej, Pij, kume moj dragi!, Novo mesto 1994.
- Godina Golija, Maja, Prehrana v Mariboru, Maribor 1998.
- Nemanič, Julij, Spoznajmo vino, Ljubljana 1996.
- Kuhinja Slovenije, Mojstrovine nove kuharske umetnosti, Ljubljana 2000.

B. ODNOS DO HRANE, BONTON IN OMIKA

Namen ure

Vsebinski sklop Najini in naši načini življenja končuje tematika Odnos do hrane, bonton in omika. Glede na stalno aktualnost in problematičnost teh vprašanj namenjamo več prostora nalogam v delovnem zvezku kot predstavitvi snovi v učbeniku. Povezane so z nekaterimi najpogostejšimi vedenjskimi oblikami in splošno kulturno ravno učencev posameznikov in okolij, v katerih živijo. Tudi tu opozarjamo na nekatere stereotipe, na primer v zvezi z izkazovanjem gostoljubnosti s kruhom in soljo, saj je to ritual, prevzet iz rusko-srbskega pravoslavlja.

Izvedba

Pestrost najrazličnejših odzivov, vedenjskih obrazcev in odnosov med ljudmi je tolikšna, da boste lahko posamezne primere odlično predstavili »v živo« z igranjem vlog, s fotografiranjem in z drugimi načini.

5. KJE SVA, KAM NAJ GREVA

U 69–84 in DZ 87–102

9 šolskih ur + 2 (nerazporejeni) uri

UVODNE MISLI

Za mladega človeka je zelo pomembno, da se zna orientirati v domači pokrajini. Poznavanje strani neba je nujno za vse oblike dela na terenu.

Pri spoznavanju osnov orientacije naj ima otrok več učiteljev, pogoj je le, da so tudi sami dovolj spretni pri orientaciji. V šoli in njeni okolici ga bodo učili učitelji, doma mu morajo pomagati starši, starejši bratje ali sestre, lahko pa tudi drugi sorodniki.

Pri spoznavanju strani neba moramo delati s kompasom, saj bo otrok tako postal samozavestnejši. Ker imajo le redki otroci možnost, da delajo s kompasom doma, ga morajo vsekakor uporabljati v šoli. Pa ne, da ga samo vidijo v razredu, z njim naj tudi delajo na šolskem dvorišču oziroma v okolici šole. Pomembni so še drugi načini orientacije v pokrajini, saj imamo v vsakdanjem življenju kompas le redko s sabo. Ti načini niso čisto natančni, zadoščajo pa za naše potrebe. Z otroki moramo čim več vaditi, da znajo poiskati glavne strani neba vsaj glede na položaj sonca in sence ter z uro s kazalci.

Pri spoznavanju domače pokrajine in orientacije v njej so zelo pomembni zemljevidi ali karte. Zemljevid je kot odprta knjiga za tistega, ki ga zna uporabljati. Otroci morajo zemljevid spoznavati postopno. Temelj vsega je tloris, zato naj otroci veliko vadijo risanje tlorisov, da bodo lažje in bolje razumeli namen in uporabnost zemljevidov.

Orientacija in delo z zemljevidom sta tesno povezana, zato izkoristimo vsak trenutek in dajmo otrokom možnost, da zemljevid uporabljajo. Če je le mogoče, naj stvari poiščejo na načrtu ali zemljevidu, saj bo tako njihovo pomnjenje večje.

Na koncu uvodnih misli vas želim opozoriti na še en zelo pomemben dejavnik tega učnega sklopa, to je opazovanje. Z dobrim in pozornim opazovanjem se lahko učenci veliko naučijo, učitelj pa je tisti, ki usmerja njihovo pozornost. Ker vsi učenci ne znajo enako dobro opazovati, jih je treba pred delom opozoriti, kaj naj opazujejo, kako naj opazujejo in na kaj morajo biti še posebej pozorni.

CILJI

Učenci znajo:

- določiti glavne strani neba (s soncem ali senco, z uro ali s kompasom ...),
- s pomočjo mreže na karti določati lego,
- poiskati na načrtu učilnice, šole, šolske okolice skriti predmet ...,
- prepoznati vzorec (logiko) razporeditve prostorov v šoli,
- določiti lego in pomen posameznih šolskih prostorov in njihovo medsebojno povezanost,
- opredeliti svojo vlogo pri skrbi za prostore in objekte,
- ovrednotiti ureditev šolskega dvorišča z vidika različnih potreb učencev različnih starosti.

NEKATERA SPLOŠNA NAVODILA ZA UPORABO UČBENIKA IN DELOVNEGA ZVEZKA

Učbenik in delovni zvezek sta med seboj tesno povezana.

Uvodna zgodbica pri skoraj vsaki učni enoti je namenjena motivaciji učencev, hkrati je tudi kazalec za tisto, kar se bo obravnavalo. Poudarek je tudi na branju, saj otroci premalo berejo. Risbe, ki sledijo uvodni zgodbici, in vprašanja, ki se nanjo navezujejo, naj bi še povečali zanimanje otrok za vsebine, ki jih boste pri posamezni uri obravnavali.

Vprašanja za utrjevanje najdete pri večini učnih enot, drugače je to tudi naloga vaj v delovnem zvezku. Nekateri naloge v njem so zahtevnejše in so namenjene učencem, ki želijo narediti več in tako še obogatiti svoje znanje.

Veliko naj bi bilo izkustvenega učenja, zato je učence treba peljati iz razreda, da vidijo vso šolo in njeno okolico, da se orientirajo v pokrajini, da na terenu opazujejo in rišejo.

KLJUČNE BESEDE

Pokrajina, orientacija, strani neba, kompas, magnetna igla, sonce, senca, tloris, letalska fotografija, načrt, zemljevid ali karta, dogovorjeni znaki, legenda, skica, mreža.

5.1. KAKO SE ZNAJDEVA V POKRAJINI

U 70–75 in DZ 88–91

2 šolski uri + 1 (nerazporejena) ura

A. V POKRAJINI SE NAJLAŽE ORIENTIRAMO S KOMPASOM

Dva učenca (deček in deklica) naj prebereta uvodno zgodbico (dialog). V nadaljevanju se pogovorite o poznavanju domačega okolja, o orientaciji v naravi (poznavanje strani neba) in o različnih oblikah orientacije v vsakdanjem življenju. V pomoč naj vam bo slikovno gradivo v učbeniku na strani 70.

Skozi pogovor ugotovite, kako se učenci orientirajo v domačem okolju, kako najdejo pot nazaj domov, ko kam gredo.

Pogovorite se tudi o tem, kako so se ljudje orientirali v preteklosti.

Strani neba najlažje poiščemo s kompasom. Pokažite jim kompas. Razložite jim glavne značilnosti kompasa.

Vsak učenec naj kompas prime v roke, obrača naj ga, da vidi, kako se odziva magnetna igla.

Ker je magnetna igla tista, ki omogoča orientacijo s kompasom, lahko z učenci naredite poskus s šivanko (iglo). Navodila najdete v knjižicah *Astronomček Tonček* in *Orientacija*.

Ko so si ogledali kompas in videli, da se magnetna igla vedno obrne v smer S–J, jih opozorite na pravilno orientacijo s kompasom. Treba jim bo tudi razložiti tuje kratice za strani neba.

Da znanje utrdijo, rešijo 1. nalogo v delovnem zvezku.

V razredu naj učenci vadijo orientacijo s kompasom. V dogovoru z vami naj naredijo napise za strani neba in jih pravilno prilepijo na stene.

Da bodo znanje še bolj utrdili, rešijo 2. nalogo v delovnem zvezku.

Orientacija s kompasom v pokrajini (v okolici šole).

Izberite mesto, od koder je dober razgled. Učenci naj delajo v dvojicah ali manjših skupinah (po trije ali štirje skupaj). Najprej ponovite, kako poteka pravilna orientacija s kompasom. V nadaljevanju učenci poiščejo strani neba in pri vsaki smeri ugotovijo, kaj tam vidijo. S sabo imajo delovni zvezek in rešujejo prvi del 3. naloge (zapišejo strani neba, dobro opazujejo in rišejo ali pišejo – tisto, kar zahteva naloga).

Opozorite jih, da bodo drugi del 3. naloge delali doma. Potek dela je enak kot v okolici šole. Če ni možnosti uporabe kompasa, naj si pomagajo z uro s kazalci, da določijo strani neba. V tem primeru bodo nalogo rešili kasneje.

B. DRUGI NAČINI ORIENTACIJE V POKRAJINI

Učenci preberejo uvodno zgodnico (Izlet) in si dobro ogledajo risbe.

Pogovor z učenci o zgodnici in risbah s poudarkom na pojmih, ki so pomembni za orientacijo: sonce, senca, ura s kazalci.

Z učenci lahko hitro pridete do ugotovitve, da poznamo več enostavnih načinov orientacije v pokrajini.

Učence usmerite na risbe v učbeniku (str. 74). Dobro naj si ogledajo vse tri risbe, ki so povezane z določanjem strani neba. Nekateri učenci bodo že z opazovanjem risb ugotovili, kje so posamezne strani neba. Pokažejo naj jih tudi v razredu.

Delo poteka na šolskem dvorišču v sončnem vremenu. Izberite si zadnjo šolsko uro (ko je ura poldne ali blizu poldneva). Učenci naj opazujejo, kam padajo njihove sence, sence dreves in zgradb (lahko zapičite tudi palico). Obrnite se v isto smer, kot pada senca, in določite strani neba. Naredite še preizkus z ročno uro s kazalci.

Med glavnimi stranmi neba so stranske. Pri orientaciji na šolskem dvorišču poiščite tudi te (3. naloga v delovnem zvezku).

Učencem dajte jasna navodila za naloge v delovnem zvezku, ki jih bodo naredili doma.

Opozorite jih na temeljito opazovanje. V povezavi z 2. nalogo jih opozorite, da morajo dobro opazovati vsaj trikrat na dan (zjutraj, potem ko je sonce že na nebu, opoldne in preden sonce zaide).

Pri 1. nalogi naj naredijo preizkus ob uri, ki je navedena, saj bodo le tako lahko dobro rešili nalogo.

Četrta naloga je namenjena boljšim učencem. S tistimi, ki jo bodo reševali, se dobro pogovorite o njeni izvedbi.

5.2. TLORIS

U 76–77 in DZ 92

2 šolski uri

Preden boste obravnavali učno enoto Tloris, naj učenci doma s kake višje točke opazujejo stvari in dogajanje pod sabo. Lahko pa to opazovanje izpeljete tudi v šoli v uvodnem delu ure. Navodila za opazovanje so na strani 76 v učbeniku.

Učenci preberejo uvodno zgodnico Pogled od zgoraj. Svoj pogled od zgoraj primerjajo s Katarininim. Pogovorite se o njihovem pogledu od zgoraj in o ugotovitvah.

Učenci preživijo precej časa v učilnici, zato je tudi nanjo zanimiv pogled od zgoraj. Pogovorite se o pojmu tloris na primeru tlorisa učilnice (U 76). Pri tem se osredotočite na osrednji prostor in poiščite vse predmete v učilnici. Učence opozorite na temeljito opazovanje.

Še temeljitejše opazovanje je potrebno pri letalski fotografiji naselja. Pojasnite jim, kako nastane taka fotografija in za kaj se uporablja.

Pogovorite se z njimi, kaj vse opazijo na tej fotografiji. Ker njihovo opazovanje verjetno še ni dovolj temeljito, jih opozorite na posamezne stvari. Njihovo pozornost usmerite na stavbe, ceste, polja in travnike, gozd, reko.

Če imajo otroci slabše predstave, je dobro, da jim učitelj tisto, kar je vidno na fotografiji, preslika na tablo in tudi ustrezno pobarva ter razloži.

Risanje tlorisa učilnice!

Navodila za risanje so v delovnem zvezku, vendar boste morali učencem, ki imajo slabše prostorske predstave, pomagati in jim nekatere stvari tudi pokazati, da se bodo sploh znali lotiti dela.

Pomagajo naj si s tlorisom učilnice (osrednji prostor) v učbeniku.

Vsak dobro narejen izdelek nagradite, da bo to spodbuda za vse nadaljnje risanje, ki jih še čaka.

5.3. NAČRTI IN NJIHOVA UPORABNOST

U 78–81 in DZ 93–99

3 šolske ure + 1 (nerazporejena) ura

A. NAČRT ŠOLE

Večina otrok je zelo iznajdljiva, zelo hitro spoznajo šolo in njene prostore in s poznavanjem šole navadno nimajo težav. Verjetno pa vsak na začetku občuti nekoliko strahu, kaj bo, če se ne bo znašel v tej ogromni stavbi, ki ji rečemo šola.

Preberejo naj uvodno zgodbo, pogovorite se o njihovem poznavanju šole in šolskih prostorov. Na manjših šolah verjetno ne bodo imeli težav s poznavanjem vse šole.

Povprašajte jih, kako je bilo na začetku 1. razreda. Verjetno bo sedaj, v 4. razredu, veliko junakov.

Vprašajte jih tudi, kako bi se znašli na kaki drugi šoli, če bi morali poiskati vrstnike v 4. razredu.

Skupaj z učenci si oglejte preprost načrt šole. Če je vaša šola velika, se omejite na tisti del načrta, kjer se učenci pretežno zadržujejo. Upam, da ne boste imeli težav pri »nabavi« načrta šolske zgradbe. Če že ne visi kje blizu vhoda, je prava oseba za rešitev težav ravnatelj. Ker načrt šole ni strogo zaupen dokument, ga boste lahko kopirali, da bo imel vsak učenec svojega.

Pri delu z njim je zelo pomembna dobra orientacija. Na načrtu označite strani neba in učenci naj ga glede na strani neba (v razredu imate označene) tudi položijo na svoje klopi. Poiščejo naj mesto, kjer so (učilnico), in vse nadaljnje raziskovanje bo veliko lažje.

Ko ste si dobro ogledali načrt, naj učenci v pogovoru odgovorijo na vprašanja, zapisana v učbeniku. Nekaj vprašanj jim lahko postavite tudi sami, saj svojo šolo najbolj poznate.

Da bodo učenci znanje o šolskih prostorih in načrtu šole še utrdili (gre za prostorske predstave), naj si ogledajo okolico svoje učilnice in jo primerjajo z načrtom.

Ob pomoči načrta šole naj učenci rešijo 1. in 2. nalogo v delovnem zvezku. Vsa navodila za uspešno delo so napisana v njem.

B. UREJENOST ŠOLE IN NJENE OKOLICE

Učenci imajo svoje želje glede ureditve učilnice. V učbeniku (str. 79) naj preberejo, kakšni učilnici si želita Rok in Katarina.

Z učenci se pogovorite o njihovih željah glede ureditve učilnice. Pogovor naj poteka v tej smeri, da učenci lahko pretehtajo, kaj so želje in kaj je mogoče spremeniti (katere želje je mogoče upoštevati).

Oglejte si okolico šole (šolsko dvorišče), njeno urejenost in opremljenost. Pri ogledu se pogovorite o tem, kaj jim je všeč in kaj bi spremenili, pa tudi o njihovih doživetjih na šolskem dvorišču.

Učenci naj svoja razmišljanja (želje) o urejenosti šole in šolskega dvorišča zapišejo. Temu je namenjena 3. naloga v delovnem zvezku (str. 94 in 95). Pri iskanju rešitev za lepšo podobo šole in njene okolice naj učenci napišejo konkretne predloge z rešitvami, ne le želje.

Učenci naj pri ogledu in v pogovoru tudi sami začutijo odgovornost za lepo urejeno učilnico, šolo in njeno okolico. Pogovorite se še o tem, kako lahko sami prispevajo k lepši podobi šole in njene okolice.

C. NAČRT KRAJA

Učenci naj si v učbeniku dobro ogledajo preprost načrt dela kraja in legendo ob strani, da bodo vedeli, kaj načrt prikazuje. V uvodu jim pojasnite, da teče skozi naselje reka, da imajo park, pokopališče, cerkev, nekaj trgovin, športno igrišče zraven šole. Skozi kraj potekata pomembna cesta in železnica. V okolici so kmetijska zemljišča.

V nadaljevanju preberejo zgodnico Oglede domačega kraja in po branju poiščejo in povedo, ali je v kraju, ki je prikazan na načrtu, kaka zanimivost.

Opazovanje načrta domačega kraja ali večjega naselja v bližini (če je to mogoče).

Učenci opazujejo tudi načrt Kranja in letalski posnetek Kranja (U 81). Na načrtu in letalski fotografiji poiščejo podobnosti. Brez težav lahko najdejo reki, glavne ceste, stari del mesta in še kaj. Spomnite jih na uporabnost letalskih fotografij.

Učencem pojasnite, da so na načrtu stvari (zgradbe, ceste, reke ...) prikazane z dogovorjenimi znaki. Razložite jim, zakaj je tako. Povejte jim, da si moramo najprej dobro ogledati legendo (razlago dogovorjenih znakov), da bomo vedeli, kaj je na načrtu prikazano.

Načrti naselij so zelo uporabni. Če jih uporabljamo, pa moramo vedeti, kje na načrtu so posamezne strani neba. Razložite jim, kje so posamezne strani neba na načrtu. Pri tem jih spomnite na orientacijo v naravi (kako se postavimo).

Da bodo znanje utrdili, naj naredijo 2. nalogo v delovnem zvezku.

Ugotavljanje značilnosti kraja (Velenja) ob načrtu in fotografiji (DZ 96/1).

Najprej naj si dobro ogledajo legendo (dogovorjene znake) v učbeniku na strani 81, nato pa še sam načrt Velenja v delovnem zvezku. Ob pomoči vprašanj naj raziskujejo del Velenja, ki je na načrtu

prikazan. Sposobnejšim lahko postavite dodatna vprašanja. Predlagam delo v dvojicah, saj dva para oči vidita več in medsebojna pomoč bo dobrodošla.

Pri delu je potrebno temeljito branje in opazovanje. Opozoril bi vas le na prvo vprašanje na strani 97. Ko je fotograf posnel fotografijo, je bil obrnjen proti severu (treba je napisati stran neba). Z dobrim opazovanjem načrta ter s primerjavo fotografije in načrta tega ni težko ugotoviti.

Vprašajte učence, ali bi bili sposobni sami narisati preprost načrt okolice šole. Pojasnite jim, da si boste med naslednjo uro družbe okolico šole ogledali in da bodo dobili vsa potrebna navodila. Sledijo navodila učencem o ogledu domačega naselja v okolici šole in navodila za risanje načrta. Upoštevajte navodila, ki so zapisana v DZ 97/3.

Ker ima vsako naselje nekaj posebnosti, dodajte svoja navodila, vezana na te posebnosti.

Delo na terenu (v okolici šole).

Dobro opazovanje in skiciranje! Učencem pomagajte z nasveti, usmerjajte njihovo pozornost in nadzorujte njihovo delo.

Pri delu je potrebna postopnost.

1. Za legendo smo se dogovorili že v razredu.
2. Določiti je treba stojišče (na listu za skiciranje označijo šolo in šolsko igrišče – nekje na sredini lista).
3. Določijo strani neba in jih označijo na skici.
4. Opazujejo okolico in z znaki označijo tisto, kar vidijo na posameznih straneh neba (najprej na severu, nato na jugu ...).

Risanje preprostega načrta okolice šole (prostor za to je v DZ na str. 98).

Delo poteka doma (dobro bi bilo, da bi njihovo delo nadzorovali starši).

Četrta naloga v delovnem zvezku je namenjena tistim, ki to želijo.

5.4. ZEMLJEVID

U 82–83 in DZ 100–101

1,5 šolske ure

Pred učence postavite načrt domačega kraja ali občinskega središča in občinsko karto. Pokažejo naj, katero je načrt in kaj prikazuje. Dobro naj si ogledajo legendo. V nadaljevanju naj si dobro ogledajo še zemljevid domače občine. Poiščejo naj legendo in si ogledajo dogovorjene znake ter povedo, ali ta zemljevid prikazuje večje območje kot načrt, ki so ga opazovali.

Pomagate si lahko z učbenikom (načrt Kranja na str. 81 in zemljevid Kranja z okolico na str. 82).

Če učenci niso že sami ugotovili, jim pojasnite, da so na zemljevidu naravne značilnosti in vse, kar je naredil človek, praviloma prikazani z drugačnimi dogovorjenimi znaki kot na načrtu.

Na zemljevidu občine naj poiščejo občinsko središče, domači kraj in kraj, v katerem je šola. Dobro naj pogledajo, kako so označeni reke, ceste, železnice, gradovi, cerkve. Ugotovijo naj, ali so kake razlike pri prikazu naselij (razlike so pri strnjjenih in razloženih naseljih – to zanje še ni tako pomembno; opazili pa bodo znake v legendi).

Urjenje ob zemljevidu domače občine – DZ 100/1.

Ogledajo naj si zemljevid Slovenije v učbeniku in odgovorijo na obe vprašanji.

V nadaljevanju si skupaj oglejte stenski zemljevid Slovenije, ki ga imate v razredu. Učence opozorite najprej na to, naj si dobro ogledajo legendo. Podobno legendo najdejo na svojih ročnih zemljevidih Slovenije.

Poiščite domači kraj (če je možno) in občinsko središče.

Za utrditev znanja naj učenci naredijo 2. in 3. nalogo v delovnem zvezku (odločitev, ali bodo delali v šoli ali doma, prepuščam vam). Naloga 3 a je namenjena boljšim učencem.

5.5. MREŽA

U 84 in DZ 102

0,5 šolske ure

V učbeniku na strani 83 naj si učenci ogledajo zemljevid Slovenije, na strani 84 pa preprost načrt dela kraja z mrežo. Poiščejo naj vodoravne in navpične črte, ki se pravokotno križajo. Pojasnite jim, kaj te črte pomenijo in zakaj so pomembne.

Na zemljevidu Slovenije naj s pomočjo črk in števil poiščejo posamezne kvadrate oziroma pravokotnike. Da bo znanje postalo čim uporabnejše, naj otroci na načrtu domačega kraja in zemljevidu Slovenije vadijo iskanje stavb in krajev. Temu sta namenjeni spodnji nalogi v učbeniku na strani 84.

Utrjevanju znanja sta namenjeni tudi obe nalogi v delovnem zvezku na strani 102.

6. NAJINA DOMOVINA, DOM IN SOSESKA

U 85–98 in DZ 104–110

3 šolske ure

UVODNE MISLI

V poglavju Najina domovina, dom in soseska so v poenostavljeni obliki predstavljeni pojmi domovina, dom, domačija, soseska ter najbolj znane izpeljanke iz besede dom in povezave z njo. Vsebina je razporejena po načelu od splošnega k posamičnemu, to omogoča postopno in sistematično seznanjanje z življenjskim okoljem prebivalcev (državljanov), različnih poklicnih in družbenih skupin in posameznikov.

Tudi v tem poglavju nastopata sošolca Rok in Katarina, njuni sošolci, sorodniki in znanci. S tem smo hoteli doseči večje zanimanje učencev za problematiko, ki je zelo pomembna za domovinsko vzgojo in oblikovanje lokalne in nacionalne pripadnosti. Učence je treba spodbuditi, da čim bolj neposredno in pri obravnavanju konkretnih primerov spoznavajo svoje širše in ožje življenjsko okolje: svojo domovino, svoj kraj, svojo sosesko in dom (stanovanje, hišo, domačijo), kjer stanujejo.

V poglavju so posamezni pojavi in pojmi predstavljeni na takih primerih, ki jih učenci že bolj ali manj poznajo. Tudi tu želimo učencem zbuditi zanimanje za različnost obravnavanih kulturnih pojavov, za njihovo primerjanje in za spoštovanje vseh vrst različnosti. Izogibali smo se ponavljajočim se enostranskim predstavitvam, ki siromašijo otrokov ustvarjalni in domišljjski svet. Snov smo hoteli pojasniti s primeri iz različnih življenjskih okolij. Zato pri poučevanju teh vsebin ne sme biti prostora za stereotipno predstavljanje enostranskih zgodb iz življenja kmetov (npr. stari in onemogli dedki in babice, ki živijo v starih lesenih hišah in delajo na polju), delavcev in rudarjev (npr. trpeči in zatirani rudarji, ki delajo globoko pod zemljo).

CILJI

Učenci spoznavajo pojme domovina, dom, domačija, kmečka domačija, stanovanje.

Učenci spoznavajo različne oblike bivanja v mestu, trgu in na vasi.

Učenci spoznavajo različne oblike domov:

- stalna bivališča (hiša, stanovanje, stanovanjski blok, kmečka domačija, dom starejših občanov, samostan, grad, graščina in drugi),
- občasna bivališča (dijaški in študentski dom, pastirski stan, planinski dom, počitniški dom in drugi),
- druge oblike in vrste domov s storitveno namembnostjo (gasilski dom, zdravstveni dom, kulturni dom in drugi).

Učenci razumejo razlike in spremembe v okolju, v katerem se razvija (v času in prostoru) bivalna kultura.

KLJUČNE BESEDE

Domovina, dom, soseska, mesto, trg, vas, stanovanjski blok, dom za ostarele, selitev, kolonijske hiše, muzej, samostan, dijaški in študentski dom, gasilski dom, zdravstveni dom, počitniški dom, planinski dom, domačija, kmečka domačija, sestava kmečke domačije, narečje, oblike domačij, lega kmečkih domačij.

6.1. DOMOVINA

U 86–87 in DZ 104

1 šolska ura

Namen ure

Izsledki nekaterih raziskav kažejo, da je večina pri nas živečih ljudi zelo navezana na kraj, kjer so se rodili, preživljali mladost ali v njem živeli dlje časa. Vendar se čut navezanosti in pripadnosti zmanjšuje s širitvijo zemljepisnih meja od lokalne do regionalne in nacionalne oziroma državne ravni. Zadnja večinoma dobi večji pomen ob nacionalni ali etnični ogroženosti (npr. vojna za Slovenijo) ali ko posameznik za daljši čas ali za vedno zapusti domovino. Takrat se pri nekaterih ljudeh prebudi zelo močno nacionalno čustvo in domotožje. Znani so primeri naših izseljencev in zdomcev, ki svojega domačega (rojstnega) kraja niso mogli nikoli pozabiti in so se zaradi domotožja iz tujine vrnili v domovino. Tak globok in ljubeč odnos do domovine je občutil tudi slovenski pisatelj in pogosto zdomec, Ivan Cankar. V povedi Domovina, ti si kakor zdravje je domovino primerjal s tistim, kar je človeku najdražje, z zdravjem. Tako je na najboljši način označil vrednost in pomen domovine, ki jo imata za posameznika v posplošenem pomenu besede dežela in kraj, kjer se je rodil, odraščal in delal.

Izvedba

Dandanes se je beseda domovina skoraj povsem izgubila iz našega »sodobnega« pogovornega in celo literarnega besedišča. Zdi se, da je ljudem nerodno, da bi kakorkoli izrazili svoja domovinska čustva in dokazovali domovinsko pripadnost. Ta se občasno sicer razživi, vendar le ob najodmevnejših dosežkih naših športnikov (npr. himna nogometnih navijačev Kdor ne skače, ni Sloven'c). Toda že čez nekaj dni tak množičen zanos zbledi in je morda le še del plesnega rituala v disku. Zato je zelo pomembno, da so za naš predmet snovalci učnega načrta uvedli v besedišče in v vsebine obravnavanega poglavja pojme dom, domačija, dediščina in druge. Mi smo jim dodali še besedo domovina, vendar ne le zaradi povezave istovrstnih besed, temveč predvsem zaradi vzgojnega dejavnika, ki ga je treba poudarjati tudi v tej srednji otroški dobi.

Menimo, da je treba učence vzgajati k pozitivnemu odnosu do nacionalnih simbolov, pa če so nam osebno všeč ali ne. Kljub nekaterim kritičnim mnenjem (estetske, oblikovne pomanjkljivosti simbolov) so, dokler jih ne bomo spremenili, del naše kulture, zato jih je treba spoštovati. Želimo, da se učenci vzgajajo v krepitvi osebne in kolektivne samozavesti, predvsem pa v smeri pozitivnega odnosa do svoje jezikovne, nacionalne (domovinske), etnične in narodnostne pripadnosti – seveda ob popolnem spoštovanju vseh drugače mislečih, govorečih (narečja, jeziki) in verujočih ljudi.

6.2. DOM IN SOSESKA

U 88–91 in DZ 105–107

1 šolska ura

Namen ure

Vsi ne živimo v enakih domovih, v istih soseskah, krajih in istih pokrajinah. Zato je treba učencem predstaviti več različnih načinov življenja in bivanja (glej 4. poglavje, Najini in naši načini življenja). V učbeniku in delovnem zvezku smo obravnavali le nekaj najbolj znanih in razumljivih primerov. Izhodišče predstavitve so bili »naš dom« in opravila, ki jih v »našem domu« opravljajo učenci (mi sami), starši, otroci in drugi sorodniki.

Izvedba

Za razumevanje obravnavanih vsebin je treba učence poučiti o načinih opazovanja svojega načina življenja (avtopsija) in opazovanja dogodkov (t. i. tehnika opazovanja z udeležbo) v njihovem življenjskem okolju: doma, v šoli, trgovini, cerkvi, na občini, v zdravstvenem domu, počitniškem domu in drugod, na izletih in popotovanjih. To seveda velja tudi za vsa druga poglavja v učbeniku in delovnem zvezku.

Učencem je treba to snov posredovati čim bolj neposredno, življenjsko, vsakdanje, torej ne »po šolsko«. Le tako se bodo lahko uspešno preizkusili v opazovanju svojega življenjskega sloga in vseh drugih oblik in načinov življenja. Z različnimi primeri iz življenja menihov v samostanih, življenja graščakov v gradovih, življenja dijakov in študentov v študentskih domovih (ne le v Ljubljani) smo želeli pokazati, da vsi ne živimo enako.

V delovnem zvezku sta (str. 105 in 106) nalogi o vlogi in pomenu zdravstvenega in gasilskega doma, ki sta izredno pomembni ustanovi v našem vsakdanjem življenju. Če želite učencem povedati več o sv. Florjanu, vam priporočamo Leto svetnikov II (april–junij), Ljubljana 1970.

V delovnem zvezku na strani 107 naj učenci narišejo in opišejo svojo hišo ali stanovanjski blok (drugo), kjer stanujejo. Ta naloga (in več drugih) se povezuje z likovno in okoljsko vzgojo.

6.3. DOMAČIJA

U 92–98 in DZ 108–110

1 šolska ura

Namen ure in izvedba

V tem poglavju je predstavljena kmečka domačija z več stavbami, ki je za uspešno kmetijsko proizvodnjo opremljena s številnimi orodji, napravami in stroji. Učenci naj si ogledajo vsaj eno tako domačijo (lahko tudi svojo) in rešijo naloge na straneh 108–110. Poudarek je na opazovanju! Učenci naj ugotavljajo namembnost stavb in uporabo strojev, orodij in naprav. Pri tem je pomembno, da jih opozorite na različno starost stavb in naprav. Najboljši vir informacij (informatorji) bodo lastniki domačije.

V učbeniku (str. 92) sta (gradbeno)razvojna pot in starost stavb predstavljeni zelo shematično na primeru čebelnjaka: od košnice ali koša (nastal iz prvotno za vsakdanje delo uporabljane pletenega koša) in čebelnjaka z nizkimi »kranjiči« (kranjska oblika čebeljega panja) do čebelnjaka s sodobnimi

panji tipa žnideršič (dve ravni satovja: za zalego in za med). Danes si košnice ali koše lahko ogledate (npr. na šolskem izletu) le še ponekod v Slovenskih goricah in na Goričkem, redki so tudi čebelnjaki s panji »kranjiči« (Črni graben, Vransko, Horjul), večinoma so brez panjev (le še za priložnostno skladišče orodja in stare šare). Najpoučnejši primer čebelnjaka s »kranjiči«, ki imajo poslikane panjske končnice, je ohranjen na spomeniško zaščiteni Jurčičevi domačiji na Muljavi. Vsekakor bo zelo poučen ogled Čebelarskega muzeja v Radovljici. Veliko gradiva o pomenu čebel v vsakdanjem življenju naših prednikov je zbranega v zborniku Človek in čebela, Ljubljana 1989.

Na sosednji strani sta prikazana peka in hranjenje kruha v kmečkem domu. Učence s primerjavami spodbudite k razmišljanju, zakaj so nekoč hranili kruh na krušniku (zaščita pred vlago, glodalci), kje vse je še mogoče speči kruh (v električnem štedilniku, v električnem pekaču, v /krušni/ peči v piceriji, v pekarni, v krušnih pečeh na prostem, v ognju na prostem /taborniki, alpinisti/, pod »pekvo« – to je lončen pokrov, ki se pokrije z žerjavico; tak način peke kruha poznajo še ponekod na Balkanu in drugod po svetu) in kje vse je mogoče danes hraniti kruh (na policah v prodajalnah, v shrambi, v hladilniku, v zamrzovalniku). Skušajte poizvedeti, kako ravnajo s kruhom učenci doma, in skupaj izpeljite analitično primerjavo odnosa do kruha (pekarna – trgovina – šola – dom).

Slovske pokrajine se razlikujejo po konfiguraciji terena, po podnebjju in tudi po načinu življenja prebivalcev. Rek Vsaka vas ima svoj glas pri nas zelo drži. Učenci vedo, da ljudje povsod ne govoriijo zborne slovensščine, temveč v vsakdanjem govoru uporabljajo prikladnejša narečja, ki imajo ponekod toliko posebnosti, da na primer Prekmurci težko razumejo Primorce, Dolenjci težko Korošce in Belokranjci težko Savinjčane. Skoraj nihče pa ne bi razumel domačinov iz Spodnjih Danj pod Ratitovcem, saj ti še govorijo staro, tirolsko narečje. Razlike so očitne tudi v stavbarstvu, zlasti v stavbarstvu večinskega prebivalstva na podeželju. S primeri iz različnih slovenskih pokrajin smo hoteli predstaviti razlike v govoru, zasnovi krajev ter obliki in načinu gradnje stavb.

Opozorili smo še na spremembe v oblikah načinov življenja in stavbarstva. To med drugim odlično ponazarjata fotografiji »vaščanov v mestu« v Šiški, kjer so sredi urbanizirane Ljubljane ohranjene ostaline (prežitki) nekdanje vaške podobe. Ogled omenjenih domačij bo za vse zelo poučen – morda celo bolj kot stereotipen izlet v živalski vrt! Podobni primeri so ohranjeni še v nekaterih drugih delih Ljubljane, kot so Sostro, Stožice, Rudnik in Rakovnik. Najdemo jih tudi v Celju, Škofji Loki, na Bledu in v drugih mestih in trgih na Slovenskem.

7. TO JE NAJIN KRAJ

U 99–129 in DZ 111–137

12 šolskih ur + 2 (nerazporejeni) uri

UVODNE MISLI

Vse, kar je povezano z naselji in dejavnostjo prebivalstva, učenci zelo radi raziskujejo, saj s tem bolje spoznavajo svojo družino in domači kraj.

Vseskozi poudarjam izkustveno učenje, zato naj bi bilo tudi pri spoznavanju domačega kraja precej dela na terenu – v okolici šole in doma. Še enkrat opozarjam na pomen opazovanja, to je za otroke na tej stopnji najpomembnejša oblika dela na terenu. Z dobrim opazovanjem lahko učenci pridejo do številnih ugotovitev in spoznanj o domačem kraju. Tako pridobljeno znanje je ponavadi trajnejše, saj je živa slika tista, ki nadomesti številne napačne predstave in razlage.

Ko boste spoznavali značilnosti domačega kraja, lahko z učenci še naprej utrjujete orientacijo. Brez dobre orientacije delo v pokrajini tako ali tako ni mogoče.

Veliko podatkov o domačem kraju in dejavnostih prebivalstva v njem pridobimo tako, da povprašamo svoje domače ali pa tiste krajane, za katere vemo, da dobro poznajo naš kraj. Učenci naj čim več sprašujejo in v delovnem zvezku imate cel kup nalog, ki jih izvajate z anketiranjem. Tudi v učbeniku so pri dejavnostih prebivalstva vprašanja, ki naj bi jih otroci postavili staršem in tako prišli do novih ugotovitev. Vse z namenom, da starši bolj spremljajo svojega otroka (dejansko so mu tudi prvi učitelji), hkrati pa se krepí povezanost šole in družine.

Pomembna oblika dela na terenu je kartiranje, z njim boste pridobili veliko uporabnih podatkov o svojem kraju. Ko boste na terenu, pa ne pozabite na skiciranje (ne glede na to, ali naloge to zahtevajo); če imate možnost, tudi fotografirajte. Zelo pomembni pri takem delu so zapiski; učenci naj jih redno delajo (zapisujejo naj svoja opažanja in ugotovitve, pa tudi razlago).

CILJI

Posvetite se ciljem, ki so bistveni za dobro poznavanje domačega kraja.

Učenci morajo vedeti, ali je njihov domači kraj mesto ali vas, pomembna je lega kraja, poznali pa naj bi tudi glavne dejavnosti v naselju. Po ciljih, ki so zapisani v učnem načrtu, naj bi učenci znali:

- opisati razvoj domačega kraja,
- opisati življenje v naselju nekoč in danes,
- razložiti pomen naravnih danosti za nastanek in razvoj domačega kraja,
- predvideti naravne in družbene danosti, ki bodo vplivale na razvoj domačega kraja,
- primerjati vlogo podeželskega in mestnega naselja v preteklosti,
- obnoviti nekaj o preteklosti svoje šole,
- raziskati preteklost svoje šole, njen nastanek in razvoj,
- opisati načine pouka,
- uporabiti spoznanja o preteklosti šole in jih zapisati v časovni trak,
- napovedati razvoj šole v prihodnosti,

- razčleniti naselje po prevladujoči namembnosti posameznih delov (z letalsko fotografijo in načrtom kraja),
- opisati obliko in lego naselja glede na relief, prometnice, vode,
- navesti najpomembnejše gospodarske in negospodarske dejavnosti v domačem kraju,
- razložiti pomen komunalnih dejavnosti in vlogo posameznika v prizadevanju za urejenost naselja,
- vrednotiti urejenost naselja z vidika potreb različnih skupin krajanov,
- oceniti čistočo okolice, urejenost, posledice posegov v okolje.

KLJUČNE BESEDE

Kraj, mesto, vas, prebivalstvo, kartiranje, uporabnost zgradb, strnjeno naselje, gospodarske dejavnosti, negospodarske dejavnosti ali storitve, kmetijstvo, industrija, gozdarstvo, obrt, trgovina, storitvena obrt, šolstvo, zdravstvo, turizem, promet, bančništvo, pošta, komunalne dejavnosti, tovarna, industrijsko podjetje, živinoreja, poljedelstvo, sadjarstvo, vinogradništvo, surovine, kanalizacija, naravna bogastva, obrtne dejavnosti, dužbenopolitične spremembe, Rimljan, srednji vek, informator, arhiv.

PREDLOGI ZA IZVEDBO UČNIH ENOT

Katere metode in oblike boste uporabili za posamezno učno enoto, se boste morali odločiti sami. Ker je zelo veliko neposrednega dela na terenu, bo odločitev pogosto preprosta. V nadaljevanju pa imate pri posameznih učnih enotah tudi nekaj konkretnih predlogov, kako organizirati in izpeljati delo v razredu. Nekaterim učiteljem bodo ti predlogi dobrodošli, drugi, ki imate boljše rešitve, boste delo izpeljali po svoje.

Lahko se lotite projektne naloge, čeprav se morate zavedati, da boste imeli s tem precej več dela, toda nazadnje bo znanje učencev prav gotovo večje in temeljitejše. Pa še nekaj je, delo bo konkretnije in učenci bodo lahko drugim učencem na šoli, delavcem šole in svojim staršem prikazali, kaj so delali. Gre za sprotno nastajanje razstave in na koncu je seveda potrebna predstavitev tega dela, da učenci dobijo potrditev zanj.

Vsi se prav gotovo ne boste mogli lotiti takega projekta, saj je to odvisno od učencev, okolja, vodstva šole in še od česa. Če pa se že boste lotili tega dela, je zelo pomembno, da se z učenci dovolj zgodaj in temeljito dogovorite, kako bodo dejavnosti potekale. Uvodni ali pripravljalni del (načrtovanje) je zelo pomemben, kajti če bo delo dobro načrtovano, pri izvedbi ne bi smelo biti veliko zapletov.

Smiselno je, da delo organizirate tako, da so učenci razdeljeni v skupine ali vsaj v dvojice (odvisno tudi od tega, kako številen je razred). Ker boste opravili veliko različnih dejavnosti, se bodo skupine učencev lahko temeljiteje posvetile različnim nalogam.

Kaj naj bi sploh ugotavljali? Izhajajte iz tistega, kar predvideva učni načrt in kar najdete v učbeniku in delovnem zvezku.

Skupina učencev se bo bolj posvetila legi, obliki in velikosti domačega kraja oziroma krajev, od koder prihajajo učenci. Te značilnosti kraja (krajev) bodo raziskali in opisali, naredili preprost načrt (zemljevid) in zbrali slikovno gradivo. Na podoben način lahko druge skupine učencev posvetijo pozornost dejavnostim v naselju in urejenosti naselja.

Vsak učenec, ki bo želel, se bo lahko zelo izkazal, čeprav bo delo potekalo v skupinah. Učenci bodo lahko veliko pisali, risali, zbirali različno slikovno gradivo, reklamno gradivo, pridelke, izdelke ...

Če se vam zdi taka naloga preobsežna, imate možnost, da v okviru te učne teme izpeljete manjše

projekte. Samostojen projekt bi lahko bil Dejavnosti v domačem kraju in okolici ali še lažje izvedljiv projekt Urejenost domačega kraja.

7.1. RAZVOJ DOMAČEGA KRAJA

U 100 in DZ 112–120

2 šolski uri

Uvodne misli

Že v naslovu smo poudarili vsebino snovi: to je Razvoj domačega kraja. Za predstavljanje te snovi je v naši šoli dovolj izkušenj in opravljenih nalog. Poleg tega je obema, učitelju in učencu, na voljo veliko gradiva in virov. Seveda pa je to povezano z nekaterimi nevarnostmi; lahko vodi v kompilacije – fotokopiranje, prepisovanje, nekritično povzemanje itd., kljub razmeroma dobri obdelanosti razvoja posameznih krajev v strokovni literaturi tudi pri tem pogosto zasledimo veliko ljubiteljskih razlag in stereotipov, zato opozarjamo, da se je treba obravnave razvoja domačega kraja lotiti kritično.

Razvoj in zgodovino posameznih krajev obravnavajo strokovne raziskave in kakovostna ljubiteljska dela, sedaj pa so se v nastajanje takih del vključile še številne šole na Slovenskem. Tudi na tej starostni stopnji otrok lahko tematiko povežete z organizacijo raziskovalnih delavnic. Pri izbiri tem nikakor ne smete presegati sposobnosti učencev in si zastaviti preobsežne naloge. Na primer namesto »raziskave« razvoja obrti v domačem kraju bo učenec veliko kakovostneje in tudi koristneje opravil raziskavo o preusmeritvi stare kolarske delavnice v vulkanizersko ali kovaške delavnice v ključavničarstvo. Pri tem ne sme na dolgo in široko reševati tega vprašanja samo z besedilom, ampak lahko razvoj pokaže z dvema primerljivima fotografijama, ki sta nastali vsaka v svojem času.

Razvoja domačega kraja seveda ne bodo odkrivali po posameznih gospodarskih dejavnostih, ampak predvsem po njihovih nosilcih. To pomeni, da nas ne zanima le spreminjanje posamezne delavnice v tehnološko-organizacijskem pomenu, ampak tudi, kako, v kaj in zakaj so se spreminjali zaposleni v njej. Na primer v kraju se je več desetletij razvijalo strojenje kože, sin strojarskega mojstra se je odločil za študij kemije, postal diplomirani inženir kemije in sedaj vodi sodobno strojarsko podjetje, temelječe na izkušnjah in dediščini njegovega očeta, starega očeta in prednikov.

Cilji

Pri razvoju domačega kraja lahko upoštevamo vse spremembe v gmotnem, družbenem in duhovnem življenju, vendar smo, izhajajoč iz učnega načrta, za potrebe znanj v sklopu predmeta družba v četrtem razredu kot obvezne vsebine poudarili tele:

- varnost prebivanja,
- zavarovanost pred sovražniki,
- zavarovanost pred naravnimi vplivi in nevarnostmi,
- obdelovalne površine, naseljevanje ljudi,
- trgovina in promet,
- naravna bogastva,
- obrtne dejavnosti (rokodelstvo in obrt),
- industrija,
- družbenopolitične spremembe.

Vse te sestavine so hkrati vplivale na nastanek in razvoj domačega kraja.

Učenci raziščejo in spoznavajo:

- razvoj domačega kraja skozi kulturnozgodovinske spomenike,
- razvoj in spreminjanje vloge domačega kraja,
- življenje v preteklosti in danes.

Ključne besede

Razvoj domačega kraja, spremembe v domačem kraju, obrtniški in gostinski lokal, arheolog, ruševine, staro in novo naselje, arhitekt, fotografiranje in dokumentiranje sprememb v domačem kraju (risbe, skice, opisi).

Nastanek domačega kraja, varnost bivanja, zavarovanost pred sovražniki, zadostne obdelovalne površine in naseljevanje ljudi, zavarovanost pred naravnimi vplivi in neugodami, trgovina in promet, naravna bogastva, obrtne dejavnosti, industrija, družbenopolitične spremembe.

Izvedba

Koristno gradivo o nastanku in razvoju domačega kraja boste našli v različnih krajevnih pripovedih, legendah in govoricah, ki še vedno krožijo med ljudmi. Uporaba takega gradiva je lahko zelo vabljiva, vendar je še toliko nujnejša primerna kritičnost (časovna, družbena in vsebinska).

O razvoju domačega kraja imamo na voljo veliko etnoloških, zgodovinskih, socioloških, umetnostnozgodovinskih in zemljepisnih ter topografskih pregledov. Za prvo orientacijo vam je na voljo Enciklopedija Slovenije, vendar ta ne obravnava vseh krajev. Zelo poučni in koristni so podatki, zbrani v krajevnih leksikonih, in sicer: Krajevni leksikon Dravske banovine, Krajevni leksikon Slovenije (I–IV) in Krajevni leksikon Slovenije (1995).

Z nalogami v delovnem zvezku približamo otroku tematiko razvoja domačega kraja in ga navajamo na spremljanje dogodkov in sprememb. Precej pozornosti smo z nalogami posvetili zgodovini šole, vendar to ne velja le za stare šolske zgradbe, ampak tudi za tiste, ki so bile postavljene pred kratkim. Posamezne oblike, ki so vplivale na razvoj kraja, naj otrok razume predvsem tako, da jih zna razvrstiti po dobrih in slabih sestavinah. Z eno od nalog učenca usmerjamo k odkrivanju zgodovinsko-pisnih del o domačem kraju. Namen tega je vzgoja zanimanja otroka za razvoj domačega kraja, usmerjanje k branju in navajanje k sistematičnemu zbiranju in urejanju podatkov. Vse to mora biti seveda prilagojeno njegovi starosti in njegovim zmožnostim. Tako mu bomo na primer pokazali znanstveno študijo o posameznem razvojnem problemu v domačem kraju, vendar mu bomo njegovi starosti primerno le predstavili temeljna spoznanja, do katerih je prišel pisec knjige. Na to se navezuje seznanjanje učenca s posameznimi strokovnjaki, ki se ukvarjajo z razvojem domačega kraja, in z njihovimi načini dela. V krajih, kjer imajo take strokovnjake, boste lahko pripravili tudi obisk pri strokovnjaku in pogovor z njim.

Razvoj domačega kraja ni spontan proces, ampak plod načrtnega in preiščenega ravnanja. Zato predstavimo učencem vse posameznike in službe, ki skrbijo za razvoj kraja. Pri seznanjanju s to snovjo priporočamo čim več slikovnih prikazov z vnašanjem simbolov na zemljevide ali karte, uporabo barv, ki ponazorijo spremembe posameznih gospodarskih dejavnosti, spremembe prometnih poti, spremembe uporabe zemljišč, spreminjanje lokacij naravnih bogastev in drugo.

Medpredmetne povezave

Zemljepis, zgodovina, naravoslovje in tehnika, slovenski jezik, likovna vzgoja, spoznavanje okolja.

7.2. VAS IN MESTO V ZGODOVINI

U 105–109 in DZ 121–123

1 šolska ura

Uvodne misli

V zgodovini so nastali naselja in naselbine več vrst in velikosti. Iz prazgodovine poznamo različne naselbine, ki jih danes odkrivajo arheologi. V rimski dobi so na Slovenskem nastala prva velika mesta (Emona, Celeia, Poetovio) in podeželska naselja s kmečkimi domovi (npr. villa rustica). V srednjem veku so nastali vasi, trgi in mesta, ki jih v splošnem pomenu imenujemo naselja. Pri poimenovanju različnih vrst naselij se skušajmo izogniti pleonazmom, ki jih uporabljajo nekatere stroke in so po naši sodbi nepotrebni. V literaturi (pre)večkrat beremo o vaškem naselju, podeželskem naselju, trškem naselju, mestnem naselju in podobnem. Preprosteje je posamezen kraj označiti: to je vas, to je trg in to je mesto. S tem bomo učencem privzgojili zgodovinski način razmišljanja in pozitiven odnos do naše naselbinske in stavbne dediščine, pa tudi do dediščine našega strokovnega izrazja.

Cilji

Učenci spoznavajo različne oblike in vrste naselbin in naselij v zgodovini in različne načine življenja. Učenci spoznavajo različne naravne danosti za nastanek in razvoj naselij (npr. iz vasi mesto – Trbovlje).

Učenci spoznavajo spreminjanje gospodarskih razmer, ki so vplivale na spremenjeno podobo in vsebino naselij (npr. iz občasnega pastirskega naselja nastane stalno naseljena vas /Koprivnik/ ali iz pastirskega naselja turistično naselje /Velika planina, Drulovka/).

Ključne besede

Prazgodovina, gradišče, doba Rimljanov (rimska doba), vas, trg, mesto, naselje, srednji vek, trške pravice, mestne pravice, obrtniki (kovači, tkalci, lončarji in drugi), počitniške hiše, turistično naselje, »spalno naselje«, muzej na prostem, vrtičkarstvo.

Predlogi za izvedbo

Priporočamo temeljit ogled domačega kraja (na primer vasi) in po možnosti še ogled drugih vrst naselij (trga, mesta, planinskega naselja in drugih). Učence je treba poučiti, katere so glavne razlike med vasjo, trgom in mestom. Pozorno naj si ogledajo fotografije v delovnem zvezku na strani 121, za boljše razumevanje pa jim predstavite primere iz literature, na primer iz knjige Pozdrav iz domačih krajev, kjer je zbranih veliko starih fotografij. Učenci naj od doma prinesejo razglednice ali fotografije iz družinskega albuma, ki prikazujejo panoramske posnetke ali posamične dele naselij. Skupaj analizirajte značilnosti posameznih krajev in jih razvrstite po statusu (vas, trg mesto), starosti ali obliki.

Odličen način za spoznavanje domačega kraja in sosednjih krajev je izvajanje ankete med prebivalci. Učenci naj anketirajo starše, sorodnike in starejše znance ter jih povprašajo ne le za splošne podatke (ime, lega v prostoru), ampak še:

- koliko prebivalcev šteje obravnavano naselje,
- kje je središče naselja,
- kako se imenujejo posamezni deli naselja,
- kam se je v preteklosti širilo naselje in kakšna je njegova sodobna podoba,
- katere so najpomembnejše gospodarske dejavnosti v naselju,
- katere so bile najpomembnejše gospodarske dejavnosti v preteklosti,
- drugo.

7. TO JE NAJIN KRAJ

Anketa naj ne bo preobsežna in prezahtevna. Zbrane podatke obdelajte tabelarično (npr. na listu papirja formata B1, ki ga obesite na steno v razredu). Mogoče je izdelati več tematskih razpredelnic, to bo odvisno od zbranih podatkov.

Primer

Naselje	Vrsta (status)	Starost	Lega	Število preb.	Gl. gosp. dejavnosti	Šola	Cerkev
ŽALEC	manjše mesto	prva omemba 1182	ob cesti v dolini	5314	lahka ind. trgovina gostinstvo	OŠ (8) del. univ.	ŽC
ŠEMPETER	velika obcestna vas	prva omemba 1256	ob cesti v dolini	1127	strojna ind. trgovina	OŠ (8)	ŽC
GOMILSKO	srednje velika obcestna vas	prva omemba 1347	ob cesti na terasi	370	hmeljarstvo kmetijstvo	OŠ (4)	ŽC
ŠMATEVŽ	manjša gručasta vas	prva omemba 1467	ob gozd. robu	106	lesna ind. hmeljarstvo kmetijstvo	nima	PC
TRNAVA	srednje velika gručasta vas	prva omemba 1383	ob križišču cest v dolini	233	hmeljarstvo kmetijstvo mizarstvo	nima	nima
BRASLOVČE	srednje velik trg	prva omemba 1043	ob cesti na terasi	308	turizem trgovina hmeljarstvo	OŠ (8)	ŽC
TABOR	srednje velika gručasta vas	prva omemba 1436	ob križišču cest na terasi in v dolini	305	hmeljarstvo kmetijstvo gozdarstvo turizem	OŠ (4)	ŽC
CELJE	veliko mesto	prva omemba 452	ob križišču cest in sotočju rek	40.710	kem. ind. trgovina gostinstvo turizem	OŠ (8) srednje pokl. šole gimn. višje šole	ŽC (več cerkva samostan)

LEGENDA

OŠ – osemletna osnovna šola

PŠ – podružnična osnovna šola

ŽC – župnijska (farna) cerkev

PC – podružnična cerkev

Podatke o prvih omembah krajev in številu prebivalcev (za leto 1991) navaja Krajevni leksikon Slovenije (1995).

Medpredmetne povezave

Zemljepis, zgodovina, naravoslovje, etnologija, poklicna in prometna vzgoja, spoznavanje okolja, slovenski jezik, likovna vzgoja, naravoslovje in tehnika.

7.3. KJE ŽIVIVA

U 110–115 in DZ 121–123

2 šolski uri

Izvedba

Dva učenca naj prebereta pogovor med Rokom in Mitjo o življenju v mestu in na vasi. Nato naj si učenci dobro ogledajo obe fotografiji (vas in mesto).

Vprašajte jih, kje živita Rok in Mitja. Verjetno bo večina poznala odgovor. Pojasnite jim, da ljudje živimo v različno velikih naseljih, ki jih delimo na mesta in vasi.

Skozi pogovor poiščite odgovore na vprašanja, ki se navezujejo na dialog. Verjamem, da bodo razlike med krajema učenci zelo hitro našli, pri skupnih značilnostih pa jim malo pomagajte (stanovanjske zgradbe, ceste, promet, šola, obrtniki).

Spoznavanje značilnosti vasi.

Učenci naj opazujejo fotografije in načrt v učbeniku. Pokažite jim še drugo slikovno gradivo, ki ga lahko dobite (diapozitivi, slike, fotografije ...).

Če ste doma na podeželju, bo najbolje, da učenci vas neposredno opazujejo. Njihovo pozornost usmerite na velikost naselja, stavbe, dejavnosti prebivalstva in pokrajino okoli vasi (kaj jo obdaja).

Spoznavanje značilnosti mesta.

Tudi tu je zelo pomembno opazovanje slikovnega gradiva v učbeniku (fotografije in načrt Kopra) in tistega, ki ga priskrbite sami.

V mestnih šolah bo najbolje, da se osredotočite na svojo okolico.

Učenci naj bodo pozorni na stavbe (velikost, namen, postavitev), ceste in ulice, dejavnosti prebivalstva, zelene in športne površine, parkirišča in še kaj.

Kraji imajo različno lego.

S slikovnim gradivom in z besedilom v učbeniku (str. 111, 112, 114 in 115) bodo učenci brez težav spoznali različno lego prikazanih krajev.

Znanje boste utrdili tako, da boste primerjali značilnosti mesta in vasi. Temu so namenjene naloge v delovnem zvezku. Če je mogoče, rešite najprej 2. in 4. nalogo, saj zahtevata dobro opazovanje domačega kraja in poznavanje tistega, kar je napisano v učbeniku.

Prva in 3. naloga sta rešljivi z dobrim opazovanjem fotografij. Pri 1. nalogi verjetno ne bo težav, saj so razlike med krajema dovolj opazne. Pri 3. nalogi si pomagajte še z zemljevidom Slovenije, na njem najprej poiščite kraje, ki so prikazani na fotografijah. Če bodo učenci vsaj približno napisali lego kraja, to upoštevajte kot pravilno. Pomembno je, da je njihova pozornost usmerjena na opazovanje fotografij. Pri Ptujju in Kočevju verjetno ne bodo prezrli reke, pri Planini ravnine spredaj in vzpetine zadaj, pri Bakovcih pa ceste in ravnine. Drugi del 3. naloge je namenjen boljšim učencem.

Učenci naj pogledajo še v Atlas Slovenije in Krajevni leksikon Slovenije (glej navodila v učbeniku na str. 115).

Za izvedbo te učne enote boste potrebovali dve šolski uri. Eno uro namenite delu v razredu, ko boste značilnosti mesta in vasi spoznavali iz učbenika. Druga ura naj poteka na terenu (neposredno opazovanje značilnosti kraja). Takrat rešite tudi 2. in 4. nalogo v delovnem zvezku.

7.4. KARTIRANJE KRAJA

U 116–117 in DZ 124–125

2 šolski uri

Izvedba

V učbeniku si z učenci oglejte načrta dela Artič in dela Brežic. V obeh krajih je bila kartirana namembnost pritličij stavb.

Posebno pozornost namenite legendi!

Z učenci se pogovorite, katere značilnosti obeh krajev so spoznali iz načrtov. S pogovorom poiščite še odgovore na vprašanja v učbeniku na strani 117. Pomagajte si z obema fotografijama in besedilom ob njiju.

Razložite jim, da lahko dobimo veliko podatkov o kraju, če v njem opravimo kartiranje namembnosti zgradb.

Pojasnite jim, kaj je kartiranje, kje poteka in kaj je pri tem najpomembnejše. Povejte jim, da to ni nič težkega in novega, saj so podobne stvari že delali. Spomnite jih na risanje preprostega načrta šole (prikaz prostorov z različnimi barvami) in na prometno nevarna mesta v okolici šole, ki so jih označili na načrtu šolske okolice.

Z učenci boste opravili kartiranje (dela) domačega kraja.

Razdelite jim načrte domačega kraja, na katere bodo kartirali. Na njih naj takoj poiščejo šolo (strani neba naj bodo tudi označene).

V nadaljevanju je treba učencem dati natančna navodila, kako bo delo na terenu (kartiranje) potekalo. Splošna navodila so napisana v delovnem zvezku, sami pa boste dodali še navodila, ki so potrebna zaradi posebnosti vašega kraja.

Po navodilih naj si učenci na načrtu (kje ob strani) naredijo legendo. Uporabite lahko legendo, ki je v učbeniku, če je treba, pa naredite svojo (tedaj jo narišite na tablo).

Delo na terenu

Priporočam, da si sami naselje prej dobro ogledate in ga tudi kartirate.

Glavna navodila:

- temeljito opazovanje (naselja in načrta),
- izbiranje stojišč na ustreznih mestih (dobro pregledna mesta),
- učenci morajo imeti s sabo trdo mapo in barvice ali flomastre,
- skrb za prometno varnost.

Pregled opravljenega dela in utrjevanje pridobljenega znanja o domačem kraju z nalogami v delovnem zvezku.

To učno enoto lahko razdelimo na tri dele:

- 1. del poteka v razredu; to so prve štiri točke (ena šolska ura),
- 2. del poteka na terenu (kartiranje naselja – ena šolska ura),
- šesta točka je 3. del (sami boste presodili, ali so vaši učenci dovolj sposobni, da bodo vaje v delovnem zvezku lahko reševali doma, ali boste temu namenili še eno šolsko uro ali del ure).

Predlagam, da 1. in 2. del izpeljete v istem dnevu (blok ura), za 3. del pa je priporočljivo, da ga izvajate v šoli.

7.5. S ČIM SE UKVARJAJO PREBIVALCI DOMAČEGA KRAJA

U 118–126 in DZ 126–134

4 šolske ure + 1 (nerazporejena) ura

Izvedba

Že uro pred obravnavo te učne enote naj učenci doma povprašajo očeta in mamo s čim vsem sta se do sedaj ukvarjala ter kako sta prišla do svojega končnega poklica in sedanje službe.

Za izhodišče naj imajo vprašanja v učbeniku na strani 118.

Ker so učenci doma o poklicih povprašali starše, v šoli v pogovoru predstavijo poklice, ki jih opravljajo njihovi starši. V pomoč naj vam bo slikovno gradivo v učbeniku.

Pogovorite se tudi o pomenu šolanja in znanja za posamezen poklic.

OPOZORILO: Če kak učenec ne želi govoriti o poklicu svojega očeta ali mame, to upoštevajte!

Pogovorite se o dejavnostih v domačem kraju. Če otroci katero izmed dejavnosti slabše poznajo, jim jo na kratko predstavite.

Na risbah v učbeniku so prikazane dejavnosti v mestu in na vasi. Učence opozorite, da je v mestih veliko več različnih dejavnosti kot v podeželskih naseljih.

Da bodo svoje znanje utrdili, naj si dobro pogledajo obe risbi in odgovorijo na vprašanja. Pri tem jim pomagajte!

Utrjevanju znanja je namenjena naloga v delovnem zvezku na strani 126.

Dejavnosti, ki so najbolj prisotne v vašem kraju, lahko učenci napišejo na liste papirja, nato jih prilepite na pano oziroma tablo. Liste lahko tudi likovno oblikujete.

A. KMETIJSTVO

Izvedba

Učence povprašajte, ali se doma ukvarjajo s kmetijstvom. Na podeželskih šolah bo verjetno kar nekaj takih. Eden izmed njih naj na kratko predstavi delo na kmetiji.

Več težav boste imeli v mestih. Mogoče pa ima kdo sorodnike, ki imajo kmetijo, ali je na kmetiji že bil.

Ob fotografijah v učbeniku predstavite učencem glavne kmetijske panoge. Če imate na razpolago še drugo slikovno gradivo, jim ga pokažite.

Na kratko se pogovorite o glavnih značilnostih posameznih kmetijskih panog. Učenci naj naštejejo glavne poljske pridelke, vrste sadnega drevja, vrste živine, ki jo kmetje redijo, in vinorodna območja v okolici.

Ob fotografiji na strani 121 se pogovorite o videzu kmetijske pokrajine. Ko boste odgovarjali na vprašanja v učbeniku, jih opozorite, da na ravnini prevladuje poljedelstvo, ponekod tudi sadjarstvo, v gričevnatem svetu pa predvsem vinogradništvo in ponekod prav tako sadjarstvo. Pogovorite se še o tem, kako poteka delo na poljih, v vinogradih ..., kakšna je hrana, ki jo uživamo.

Za utrjevanje naj učenci rešijo 1. nalogo v delovnem zvezku. Če niso dovolj prepričani o svojem znanju, naj nalogo naredijo po opazovanju oziroma pogovoru s starši.

Delo na kmetiji bodo učenci najlažje spoznali, če jo bodo obiskali. Za obisk(e) se je treba prej dogovoriti, učencem pa je treba dati jasna navodila za obisk kmetije in izvedbo ankete. Anketni list imate v delovnem zvezku. Opozorite jih tudi na dobro opazovanje. Če bodo obiskali več kmetij, jih razdelite v skupine.

Kmetijo naj učenci obišejo v popoldanskem času oziroma v času, ko niso v šoli. V tistih delih Slovenije, kjer so dobro razvite vse glavne kmetijske panoge, bo delo učencev lažje. Ker ste skupine že oblikovali, naj skupine učencev obišejo take kmetije, kjer se ukvarjajo z različnimi kmetijskimi panogami.

Če je v pokrajini razvita le ena kmetijska panoga ali morda dve, se boste morali dogovoriti drugače. Učenci lahko v skupinah obišejo dve ali več različnih kmetij, kjer se ukvarjajo z isto kmetijsko panogo.

Za šole v mestih velja, da obišejo kmetijo tisti učenci, ki imajo možnost. Ugotovitve naj nato predstavijo sošolcem.

Če imate že utečen drugačen način obiska kmetije, ga pač izpeljite.

V začetku ene izmed naslednjih ur družbe ali pri uri utrjevanja naj skupine oziroma posamezni učenci poročajo o obisku na kmetiji.

B. INDUSTRIJA

Izvedba

Učenci naj prinesejo v šolo čim več reklamnega gradiva (lahko tudi manjše izdelke) industrijskih podjetij iz domače pokrajine. Če v vaši pokrajini industrija ni najbolj razvita, lahko gradivo in izdelke industrijskih podjetij iz Slovenije.

Že prej jim morate pojasniti, kje in kako bodo prišli do reklamnega gradiva (doma, v trgovinah, prek staršev, sorodnikov ...).

V učbeniku na strani 122 si oglejte risbe industrijskih izdelkov različnih panog industrije, ki jih skoraj vsak dan uporabljamo. Učenci naj naštejejo še več industrijskih izdelkov, ki jih pogosto uporabljajo doma, v družini ali šoli.

V pogovoru jim pojasnite, kako izdelujejo izdelke in kaj potrebujejo za njihovo izdelavo. Pomagajte si s fotografijo v učbeniku, z reklamnim gradivom in drugim slikovnim gradivom.

Učenci naj naštejejo čim več surovin in po možnosti povedo, kaj iz njih izdelujejo.

S pomočjo reklamnega gradiva naj učenci naštejejo nekaj znanih industrijskih podjetij v Sloveniji. Pomagajo si lahko tudi z učbenikom (slikovno gradivo in besedilo na str. 123). Posebno pozornost namenite znaku »slovenska kakovost«. Pojasnite jim, katero podjetje lahko uporablja ta znak na svojih izdelkih. Vprašajte jih tudi, ali so ga že kje videli.

Reklamno gradivo, ki ste ga pri spoznavanju značilnosti industrije večkrat uporabili, lahko uporabite še za priročno razstavo o industriji. Zadostuje nekaj napisov, ki jih boste naredili (naslov, napisi za industrijske panoge, izdelki ...), in smiselna razporeditev reklamnega gradiva na ustrezno mesto v učilnici.

Nekaj primerne reklamnega gradiva lahko učenci prilepijo v delovni zvezek na strani 131. Za utrjevanje znanja bodo doma rešili 1. in 2. nalogo v delovnem zvezku. Pogovorite se o tem, kako naj to storijo.

C. STORITVE, OBRT IN TRGOVINA

Učenci naj si ogledajo slikovno gradivo v učbeniku na straneh 124–126. Pojasnijo naj, kaj risbe in fotografiji prikazujejo.

Povejte jim, da so za življenje ljudi zelo pomembne različne storitve. Učenci naj naštejejo tiste, ki se pojavljajo v domačem kraju. Posebej naj naštejejo obrtnike, ki opravljajo storitve. Če bodo težave, si lahko pomagate z uvodnim besedilom pri nalogi DZ 132/1. To nalogo lahko učenci tudi sproti rešijo (vsaj zadnji dve vprašanji).

S pomočjo slikovnega gradiva in besedila v učbeniku (str. 125, 126) naj učenci naštejejo različne vrste trgovin in povedo, kaj v njih kupujemo. Povprašajte jih tudi o njihovih izkušnjah pri spoznavanju trgovin.

Pogovorite se o značilnostih tržnice in o pomenu različnih sejmov.

Z učenci obiščite vsaj eno trgovino v domačem kraju. Učenci naj opazujejo, kaj vse tam prodajajo oziroma ponujajo kupcem. Povprašajo naj o številu zaposlenih, o tem, od kod prihajajo kupci, in rešijo naloge na strani 134 v delovnem zvezku.

Obiščite obrtnika, še posebej, če se ukvarja z obrtjo, ki je pomembna za obnovo stavbne dediščine. Povprašajte ga o njegovem delu, opazujte njegovo delo in delavnico ter zapišite značilnosti.

7.6. UREJENOST KRAJA

U 127–129 in DZ 135–137

1 šolska ura + 1 (nerazporejena) ura

Izvedba

Učenci preberejo uvodno zgodbo v učbeniku, si ogledajo risbo in fotografije, ki prikazujejo različne primere onesnaževanja.

Pogovorite se o uvodni zgodbi in slikovnem gradivu, ob tem pa naj pogovor steče tudi o urejenosti domačega kraja. Pri tem boste prišli do pojmov komunalne dejavnosti (službe) in kanalizacija.

Otroci naj naštejejo čim več komunalnih dejavnosti oziroma povedo, za kaj vse skrbijo komunalne službe. Pri tem jih spodbujajte in jim pomagajte s primeri iz domačega okolja.

Povejte jim, da lahko za lep videz domačega kraja največ naredijo ljudje, ki tam živijo. Pogovorite se, kako je treba skrbeti za čisto okolje! Učence opozorite, da tudi oni lahko veliko naredijo za lepši videz okolja, v katerem živijo.

Pogovorite se o odlagališčih odpadkov – urejenih in neurejenih. Še posebej se ustavite pri divjih odlagališčih. Povprašajte otroke, ali vedo za kako divje smetišče, kje je in kakšni odpadki se tam odlagajo.

Pogovorite se o tem, kako lahko taka divja odlagališča smeti onesnažujejo okolje. Pomagajte si s fotografijama na straneh 128 in 129 v učbeniku.

Z učenci si oglejte naloge v delovnem zvezku.

Povejte jim, da boste šli med naslednjo uro družbe na teren, kjer boste poiskali divja odlagališča odpadkov. Da bo vaše delo lažje, lahko učenci že sami raziskujejo in v popoldanskem času poiščejo divja odlagališča v okolici šole oziroma doma. Tako boste imeli pri delu na terenu več časa za reševanje nalog.

Drugo nalogo (anketa o urejenosti domačega kraja) v delovnem zvezku naj učenci rešijo v prostem času. Seveda se boste morali v šoli pogovoriti o ugotovitvah, do katerih bodo učenci prišli.

Delo na terenu – ogled divjih odlagališč odpadkov v okolici

Oglejte si odlagališča, ki niso preveč oddaljena od šole. Če takih odlagališč ni, opazujte splošno urejenost naselja (ali so nameščeni koši za smeti; ali prebivalci koše za smeti upoštevajo; poiščite mesta, kjer so na tleh drobni odpadki – papirčki, platenke, pločevinke ...).

Z učenci se pogovorite, ali je zaradi odlagališč oziroma odpadkov okolje ogroženo in kako bi oni rešili te težave.

Če se v vašem domačem okolju izvaja kak večji poseg v prostor, si z učenci to oglejte.

Povejte jim, za kakšen poseg gre in kaj se bo v okolju spremenilo.

Učenci lahko ob tem rešijo 3. nalogo v delovnem zvezku.

Pri uri utrjevanja boste morali še nekaj časa nameniti delu na terenu, predvsem pa ugotovitvam ankete o urejenosti domačega kraja.

8. MIDVA BIVAVA TU, DRUGI PA DRUGJE

U 131–145 in DZ 139–147

4 šolske ure

UVODNE MISLI

Sklepno poglavje še dodatno osvetljuje nekatere sestavine in oblike bivališč v Sloveniji in tujini. Bivališča so predstavljena v različnih pojavnih oblikah z vidika poklicnih in socialnih skupin, ob upoštevanju prostora in časa. Izbrani so le nekateri najbolj znani primeri, učitelj pa lahko učence pouči še o drugih vrstah in oblikah bivališč, ki smo jih izpustili zaradi omejenosti prostora.

Zelo pomembno je poglavje o stavbni in naselbinski dediščini, v katerem je sicer precej neznanih besed, toda poenostavitve niso bile možne, saj smo morali upoštevati učni načrt. Učence skušajte spodbuditi k zanimanju za dediščino, zato naj si v svojem kraju ogledajo na primer staro cerkev, grad, hišo, arheološko najdišče, stara drevesa in druge vrste dediščine, tako kot predvideva delovni zvezek na straneh 148 in 149. O nastanku in razvoju stavbe ali naravne znamenitosti naj se pozanimajo pri njenih lastnikih in upravljavcih.

CILJI

Učenci spoznavajo različne oblike in načine bivanja v Sloveniji in po svetu.

Poučijo se o vrstah stalnih, občasnih in nomadskih bivališč.

Poučijo se o možnostih uporabe in gradnje različnih bivališč, o prilagajanju naravnemu okolju in izbiri materialov za bivališča:

- stalna bivališča so večinoma iz trdnih materialov (kamen, opeka, les, beton in drugo),
- občasna bivališča so lahko prav tako iz trdnih materialov (kamen, opeka, les, beton in drugo) – na primer pastirski stanovi,
- nekatera občasna oziroma nomadska bivališča so večinoma iz lahkih prenosljivih materialov (platno, kože) ali iz materialov iz okolja (sneg, lesna skorja, trava, trstika, listje in drugo),
- posebna nomadska bivališča so bivališča na čolnih.

Učenci primerjajo različne načine bivanja v Sloveniji in tujini.

Učenci ugotavljajo različen odnos do naravnega okolja nekoč in danes.

Učenci ugotavljajo kakovost bivanja nekoč in danes.

Učenci spoznavajo pozitivne in negativne sestavine ohranjanja stavbne in naselbinske dediščine.

KLJUČNE BESEDE

Lastniško stanovanje, najemniško ali podnajemniško stanovanje, hotel, cirkus, šotor, bivalnik, nomad, jurta, iglu, ljudje s čolnov, Pompeji, turist, naravni previs, arheološko najdišče, Turki, utrjeni tabori ob cerkvah (taborske cerkve, protiturški tabori), mestna hiša – rotovž, ubožnica – »špital«, dediščina, naselbinska in stavbna dediščina, spomeniki, zavod za spomeniško varstvo, muzej, arhiv, konservator, restavrator.

8.1. NAČINI BIVANJA V NAŠEM KRAJU

U 132 in DZ 140—142

1 šolska ura

Namen ure

V tem poglavju nadaljujemo obravnavo bivalne kulture. Vsebina se navezuje na nekatera prejšnja podpoglavja, zlasti na podpoglavji Najini in naši načini življenja (str. 41–46) in Najina domovina, dom, soseska (str. 83–98). V zadnjem, osmem poglavju so predstavljene različne oblike bivanja od stalnih bivališč, hiš, stanovanjskih blokov in delavskih (železničarskih, rudarskih) kolonij, gostiln, hotelov do premičnih oziroma potujočih bivališč, kot so šotori (zasebni šotori, cirkuški šotor), avtomobilske prikolicice, bivalniki ali le spalna vreča pod priložnostno streho (senik, kozolec, stenski previs, košato drevo) za zaščito pred dežjem in snegom. Predstavljeni so primeri iz našega stavbarskega izročila (dediščina) in primeri iz vsakdanjega sodobnega življenja.

Izvedba

V delovnem zvezku so zbrane naloge, ki vam bodo pomagale raziskati podobo stanovanj in domov, v katerih stanujejo učenci in njihovi prijatelji. Skupaj primerjajte razlike in morda v številkah (statistično) preverite, koliko učencev stanuje v hiši, koliko v stanovanjih ali kako drugače. Taka analiza bo gotovo zelo zanimiva, saj se bodo učenci seznanili z osnovami dokumentiranja in analiziranja nekaterih izsekov iz zelo razvejenih vsebin bivalne kulture. Naloge na straneh 144 in 145 so zasnovane kot osnovni »terenski list« oziroma kot kratka vprašalnica. To je zelo pogost način zbiranja podatkov pri raziskavah v etnologiji, arhitekturi, umetnostni zgodovini in drugje. Namen nalog je sistematično in načrtno (tudi potrpežljivo) zbiranje in analiziranje podatkov. Učence s tem navajamo na sistematičen način dela in na pozorno zbiranje vsakovrstnih, na prvi pogled celo nepomembnih podatkov. Predlagamo, da tako zbrane in obdelane podatke skupaj z učenci pripravite za objavo v internem šolskem glasilu. Gradivo skušajte dopolniti še s fotografijami in z risbami. Na podoben način že več let delajo na nekaterih osnovnih šolah na Slovenskem, na primer na Osnovni šoli Col nad Vipavsko dolino, kjer učenci ob prizadevnem mentorstvu učiteljev zbirajo najrazličnejše gradivo o stavbarstvu in drugih sestavinah kulture. Do sedaj so izdali več zelo poučnih publikacij.

V DZ 142/7 sta sliki pastirja in lastnika počitniške hišice na Veliki planini. Prvi pase živino, drugi preživlja počitnice, oba pa živita v lesenih bivališčih, podobnih starim velikoplaninskim stanovom. Na Veliki planini že od leta 1930 deluje Društvo bajtarjev, ki (zlasti v zimskih mesecih) pri lastnikih – kmetih iz doline – najamejo prazne pastirske stanove (»bajte«) in preživljajo počitnice na zelo prijeten in izviren način. Nekateri »bajte« nimajo niti elektrike, saj se uporabniki zavestno odločajo za čim bolj prvobitno bivanje v naravnem okolju. Vendar tudi v to okolje vdirajo »dosežki« sodobne civilizacije iz urbanih dolinskih središč, kot so televizorji, hladilniki, nove ceste in seveda spremljajoči pojav sodobnega načina življenja: odlaganje vsakovrstnih odpadkov in fekalij.

Literatura

Če želite izvedeti kaj več o življenju in bivanju omenjenih in drugih poklicnih skupin, vam priporočamo navedeno literaturo.

- Bogataj, Janez, Mlinarji in žagarji v dolini zgornje Krke, Ljubljana 1982.
- Baš, Franjo, Stavbe in gospodarstvo na slovenskem podeželju, Ljubljana 1984.
- Cevc, Tone, Velika planina, Življenje, delo in izročilo pastirjev, Ljubljana 1987.
- Cevc, Tone, Primožič, Ignac, Kmečke hiše v Karavankah, Ljubljana 1988.

8.2. NAČINI BIVANJA V SVETU

U 133–137 in DZ 143

1 šolska ura

Uvodne misli

Že gledanje televizije, ogledi filmskih predstav, branje revij in časopisov ter v novejšem času priljubljeno »deskanje« po »spletnih straneh« približajo učencem načine bivanja po svetu. Predstavili smo nekaj najbolj znanih primerov z različnih koncev sveta. Nomadsko življenje nekaterih ljudstev je zelo podobno sodobnim turističnim in poslovnim popotovanjem. Številni naši in tuji gospodarstveniki preživijo veliko časa v letalih in stanujejo v hotelih v mestih, o katerih pred desetletji ni večina niti slišala. Komunikacije so se zelo razvile in danes smo lahko z letalom na Aljaski, jutri potujemo na Japonsko, pojutrišnjem že sopihamo peš na Trdinov vrh v Gorjancih.

Izvedba

Učenci se bodo z različnimi oblikami in načini bivanja v učbeniku in delovnem zvezku seznanili le zelo na splošno. Ker je problematika izjemno zanimiva, vam priporočamo uporabo literature, saj je na našem trgu veliko. Predstavljeni primeri v učbeniku na straneh 134 in 137 so le najbolj znani in učencem razumljivi, ker dogodke, povezane z njimi, lahko spremljajo na filmih (npr. Lawrence Arabski), medmrežju (npr. Humarjev in Karničarjev vzpon na Himalajo), televiziji in seveda v literaturi, časnikih in časopisih. V dnevnikih se vedno najde kaka zanimivost, povezana z obravnavano temo, zato predlagam, naj učenci izrezujejo članke in fotografije. Izrezke nalepite na kartone (šeleshamer formata A4), jih opremite s tako imenovano »glavo« in vanjo vpisujte osnovne podatke o temi ter jih dopolnite z gesli (priporočamo uporabo geslovnika etnološke sistematike, ki ga dobite v uredništvu založbe Rokus).

Ob fotografijah v delovnem zvezku na strani 143 naj učenci ugotavljajo predvsem razlike v kakovosti bivanja glede na socialno raven uporabnikov bivališč, stalnost ali občasnost bivanja, vrsto materialov, iz katerih so izdelana bivališča, pa tudi (potrebni bodo vaši dodatni komentarji in pomoč učencem) z vidika oblačilnega videza stanovalcev oziroma uporabnikov bivališč³².

Literatura

Tudi pri tem poglavju učence opozorite na izjemno raznovrstnost načinov bivanja in stavbarstva. Pri tem so vam lahko v pomoč priročniki, ki jih je v naših knjigarnah in knjižnicah res zelo veliko, najpriporočljivejši pa so naštet.

- Ljudstva sveta (šest knjig), Mladinska knjiga, Ljubljana 1979.
- Westwood, Jenifer, Skrivnostni kraji sveta, Ljubljana 1995.
- Westwood, Jenifer, Harpour, James, Atlas legendarnih krajev sveta, Ljubljana 1996.

³²Slika, ki predstavlja prebivalce Trobriandov pri plesu, je žal premalo razvidna (pri izbiri fotografije za tisk je izpadla fotografija, ki prikazuje njihova bivališča (primer iz knjige Vsa ljudstva sveta, 1. knjiga, Ljubljana 1980, str. 254). To so lesene in iz trstike zgrajene kolibe s sedlastimi strehami – se opravičujemo!). Predlagamo, da v DZ objavljeno sliko obravnavate le v kontekstu razlik med oblačilnim videzom (oblačila, obuvala, nakit, druga osebna oprema) angleške kraljice, astronautov, ameriškega predsednika, ameriških indijancev, prebivalcev smetišč in seveda plesalcev s Trobriandov.

8.3. DOMOVI V ČASU IN POVEZANOST Z OKOLJEM

U 138–143 in DZ 144–147

1 šolska ura

Namen ure in izvedba

V tem poglavju želimo prav tako poudariti različnost bivanja pri nas in po svetu. S pozornim opazovanjem, zapisovanjem (in morda tudi fotografiranjem) vseh posebnosti in podrobnosti ter primerjanjem bodo učenci spoznavali razlike v načinih življenja, ki jim prav vsakovrstna bivališča dajejo najmočnejši pečat. Tudi starost stavb je pomembna, saj je v tem največ razlik. V preteklosti se je stavbarstvo večinskega prebivalstva razlikovalo še po uporabi gradbenih materialov. Prebivalci so večinoma uporabljali material, ki jim je bil najbolj pri roki. Zato z dobrim opazovanjem in s sprotnim dokumentiranjem razberemo, kakšna je sestava kamnin in tal v okolju, kjer stavba stoji (kamen, ilovica), kakšen gozd prevladuje (iglavci, listavci) in kakšna so bila v preteklosti gospodarska prizadevanja (setev žit – slamnate kritine) na območju našega opazovanja. Zato je opazovanje starih hiš, gospodarskih poslopij in tudi nekaterih preprosto zasnovanih cerkva odličen pripomoček za spoznavanje dogajanja v preteklosti in seveda danes. Treba je pozorno opazovati in pazljivo poslušati informatorje na terenu in že bomo dobro poučeni o načinu življenja ljudi na ravni vsakdanjosti.

Medpredmetna povezava in literatura

To problematiko raziskujejo stroke, kot so etnologija, geografija, zgodovina, umetnostna zgodovina, arhitektura, gozdarstvo, krajinska arhitektura, biologija, geologija in druge. Svoje prispevke večinoma predstavijo tudi javnosti v knjižni obliki in Slovenci se lahko pohvalimo z zelo bogato dediščino raziskovanja narave in človekove ustvarjalnosti. Opozorimo naj le na nekatere.

- Melik, Anton, Slovenija I, Kmetška naselja, Ljubljana 1963.
- Melik, Anton, Kmetška domačija, Slovenija I/2, Ljubljana 1963.
- Ars Sloveniae, Ljubljana 1967–72 (šest knjig).
- Sedej, Ivan, Sto najlepših kmečkih hiš na Slovenskem, Ljubljana 1989.
- Bogataj, Janez, Sto srečanj z dediščino na Slovenskem, Ljubljana 1992.
- Ogrin, Dušan, Vrtna umetnost sveta, Ljubljana 1993.
- Ogrin, Dušan, Slovenske krajine, Ljubljana 1989.
- Hazler, Vito, Podreti ali obnoviti, Ljubljana 1999.
- Revija Gea.

8.4. STAVBNA IN NASELBINSKA DEDIŠČINA

U 144 in DZ 148–149

1 šolska ura

Namen ure in izvedba

Pomembno mesto v vzgojno-pedagoškem procesu mora imeti ohranjanje zgodovinskega spomina. Del tega je pozitiven odnos do stavbne in naselbinske dediščine. Naša država namenja veliko denarja za ohranjanje dediščine, recimo za strokovno delo v arhivski, muzejski ali spomeniškovarstveni dejavnosti. Obnovljenih je vse več pomembnih stavb in starih mestnih, trških in vaških jeder. Zato je zelo pomembno, da se učenci poučijo o pomenu vsakovrstne dediščine za naš razvoj in obstoj. Odličen poduk o pomenu dediščine je zadnja balkanska vojna, ko smo bili priča grozotam etničnega čiščenja in nič manj krutega (v javnosti premalo poudarjenega) »kulturnega čiščenja«, to je

načrtnega uničevanja kulturnega izročila narodov, ki so bili vpleteni v vojaške spopade. Vsaka od vojskujočih se strani je načrtno uničevala kulturno dediščino nasprotnika, zato ne moremo govoriti samo o etničnem, temveč tudi o kulturnem in zgodovinskem čiščenju območij.

Zato moramo svoje otroke in učence vzgajati v pozitivnem odnosu do dediščine. Prav stavbna in naselbinska dediščina dokazujeta starost naših korenin na slovenskih tleh. Brez ohranjene in dobro varovane dediščine ni mogoč uspešen gospodarski in kulturni razvoj. O tem nas poučijo nekateri naši pomembni poslovneži, ki vsak dan spoznavajo globalizacijske procese v svetu. Ti vedo povedati, da sta jih tudi ohranjanje osebne identitete (da so Slovenci, Dolenjci, Štajerci, Primorci, Prekmurci, Italijani, Madžari, Romi in drugi) in uspešno predstavljanje identitete naše skupne in vsakovrstne dediščine v tujini oblikovala v prepoznavne in uspešne poslovneže. Če že drugače ne, vsaj z njihovo pomočjo svet spoznava, kje in kako živimo Slovenci.

Pomembno je torej, da učenci spoznavajo dediščino in skušajo kritično spremljati tudi njeno nestrokovno preurejanje ali rušenje. Žal je prav najvišje ležeča stavba v Ljubljani, ljubljanski grad, najočitnejši primer, kako se ne sme prenavljati in »ohranjati« stavbna dediščina. Podobnih primerov je (žal) tudi drugod veliko. K sreči pa ljudem ni več vseeno, kaj se dogaja z dediščino. Dogodki v zvezi s prestavitvijo Robbovega vodnjaka v Narodno galerijo in namestitvijo kopije na Mestnem trgu v Ljubljani so poleti 2000 sprožili številne polemike med »stroko« in »civilno družbo«. Želimo si lahko le še več takih in podobnih preverjanj delovanja varstvenih organizacij, saj v tej obliki pogovorov in izmenjave mnenj sprejemajo soodgovornost za ohranjanje dediščine tisti, ki so »za«, in tisti, ki so »proti«. Najslabše je seveda, če se z dediščino nič ne dogaja in zanjo nihče ne skrbi.

V naši domovini smo obnovili že veliko stavbne in naselbinske dediščine. Tem nalogam se posvečajo strokovnjaki, ki so zaposleni v spomeniškem varstvu, konservatorji in restavratorji. Eni raziskujejo način življenja ljudi v preteklosti in danes in razvojno pot stavbne in naselbinske dediščine, drugi si prizadevajo, da bi najpomembnejše dele stavb (kipe, freske, slike, portale in drugo), stare naprave in orodja fizično obnovili in zavarovali pred propadanjem.

Literatura

Če se želite o tej problematiki še bolje poučiti, preberite navedeno literaturo.

- Sedej, Ivan, Sto najlepših hiš na Slovenskem, Ljubljana 1989.
- Sedej, van, Sto najlepših cerkva na Slovenskem, Ljubljana 1996.
- Fister, Peter, Umetnost stavbarstva na Slovenskem, Ljubljana 1986.
- Šumi, Nace, Naselbinska kultura na Slovenskem, Ljubljana 1994.
- Hazler, Vito, Podreti ali obnoviti, Ljubljana 1999.
- Strokovna revija Varstvo spomenikov (od leta 1948).
- Zbirka vodnikov, Naravni in kulturni spomeniki Slovenije (od leta 1962).

